

PHILOSOPHIA MORALIS

Sive

E T H I C A,

Ex Aristotele & optimis quibusvis

Philosophis

Per

P R A E C E P T A,

C O M M E N T A R I O S &

Q U Ä S T I O N E S

Succinctè & dilucide tradita & venti-
lata in Acad. Aboënsi ante Sexennium:
nunc vero receus recognita, multis
aucta & locupletata.

A U T H O R E & P R Ä S I D E

A X E L I O K E M P E,
Pol. & Hist. Prof. ord.

Augustinus ad Maced:

Virtus eo pluris estimanda est, quo
plura contemnit.

A B O Æ,

Impressa à PETRO HANSONIO A. T.

Anno 1662.

*A vita & Illustri Virtute Oriundo
Generoß. Domino*

D. GUSTAVO Kruſe!

Lib. B. in Gudheim / Domino
in Säfuna/ Harſvila/ Kar-
fus/ Ruin &c.

Domino & Promotori propensiss:

*Tractatum bunc ETHICUM, Virtus
tum Moralium fasciculum*

In sui suorumq; commendationem

Ex officio D. D. D.

Author.

ILLUSTRIS & GENEROSI
BARO,

Non esse ullam in circulo philosophico disciplinam Philosophiam moralisive Ethicam magis necessariam, Et res ipsa loquitur, Et eruditioris orbis calculo dudum comprobatum est. Hac enim illa est morum norma, virtutum magistra, gnomon vitae Et regula actionum humarum, quâ nullus mortalium citra felicitatis Et salutis humanæ jacturam carere potest. Suam quidem dignitatem Et præstantiam cæteræ artes Et scientiae habent, suas meritò possident laurus, suisq; hæderis ornatæ incedunt; ad hanc tamen ceu Deam Et Reginam omnes referuntur. Est enim origine illustrior, fructu uberior, fine beatior, uti graviter Et nervosè Casus. Et quid quæso prodest, multa scire, si turpiter Et immodestrè

vivas? Si relicto virtutum tramite, vi-
am turpitudinis & vitiorum insistas?
Morum sane integritas est, quæ hominem
longè plus exornat, quam omnis omni-
um rerum vel absolutissima cognitio. Di-
gnissima igitur est hæc disciplina, quæ ab
omnibus liberalibus, in primis heroicis in-
genijs, principibusq; viris, quibus aliquid
novisse cordi est, vel mediocriter saltem
percipiatur. Atq; hæc quoq; causa est, cur
hanc virtutum corollam nectere volui,
Tuoq; nomini, Generose Baro, Consecra-
re. Vides hic flosculos illos delineatos,
quibus Majores Tui non perituram nomi-
nis famam sunt consecuti: babes hic or-
namenta & decora, quibus parentes Tui,
Avi, Abavi &c. seculorum longa retro
serie togâ & saggo claruerunt: intueris
hic patris tui, inclytæ memoriae, magna-
nimi Herois, Illustris & Generosiss:

Dn.

Dn. Laurentij Krewse L. B. in Gud-
heim &c. invictum animi robur, fortitu-
dinem, prudentiam, justitiam &c. omni-
bus nobis in orbe hoc arctoo & Sarmati-
co cognita & celebrata. Quid pietatem
Matris Tuæ, Illustrissimæ Dominæ, Dn.
Agnetæ Horn / natæ Comitissæ in
Björnebårg / L. B. in Marienbårg /
Dominæ in Såtuna / Harfsvila / Kar-
fus / Ruin &c. Dominæ meæ Gratiost-
simæ, cæterasq; virtutum splendidissi-
mas lampades & faces multis hic com-
memorem? Devoto has potius involve-
re silentio præstat, quam pauca & frigi-
dè loqui. De quibus quicquid dixero,
minus erit. Tu v. Generosiss: Baro,
quia his ortum debes majoribus & pa-
rentibus illustrissimis, lege vestigia ac e-
nitere, ut quemadmodum reliquorum bo-
norum paternorum & avitorum Hæres

existis; ita & virtutum, honestissimæ
ac clarissimæ mentis (quantum bonum!)
bæreditas in te devolvatur. Quod si-
cūt minimè dubitamus; ita summopere
gratulamur Tuæ Generositati Illustres
& splendidissimas virtutum stricturas
ac radios, quos etiam in iuvenili hac tua
ætate emicare facis. Crescat porro &
incrementa capiat tanta indeoles, & ad
magna nata, Reipub. patriæ, suis olim
profutura! Altera causa, cur illustriss. fa-
miliæ Tuæ Tibi q**u** hunc devotionis meæ &
observantiae colossum erigere non dubita-
verim, est insignis ille favor vester &
munificentia, ingentia merita in me
meosq**ue** cumulatissimè collata. Quibus
cùm parem non valeamus referre grati-
am; hoc duntaxat impræsentiarum grati-
ac obsequiosi animi monumentum tuis
dicare studijs volui. Suscipe igitur Ge-
nerosiss:

nerosiss: Baro hoc exiguum, fidum tamen
animi mei pignus sereno vultu, nutu fa-
ventiori. Et benevolentiae Tuæ ac libe-
ralitatis favonium, uti haec tenus paren-
tes Tui illustiss: ita & tu in posterum
clementer & benignè mihi meisq; adspira.
Deum supplicibus veneror votis, Te fami-
liæ Tuæ columen unicum post Deum, sal-
vum servet & in columem! addat studijs
tuis pīsq; conatibus successum, successū
perennitatem! ita voveo

T. Jll: Generosiss:

*Ad observantiam & servitia
paratissimus*

A X E L I U S K E M P E
Pol. & Hist. Prof. ord.

Ad Virum Excellentem & Clarissimum,
D N. M. AXELIUM
KEMPE, In Regiâ Universita-
te Aboënsi Philosophiaæ Practicæ & Histo-
riarum Professorem eximium, Fautorem,
Collegam & Fratrem meum honorandum,
cùm DISPUTATIONES suas E-
THICAS secundùm in lucem
auctiores emitteret;

Virtutum pandens virtutibus ipse
coruscus (vat
Doctrinam, studiis quîs petijsse ju-
Culmina summa pîis, magnus cele-
brisq; per ævum (dus is est.
Et meritò geminâ laude vehen-
Utrumq; est decus hocce tuum mi-
KEMPE perenne, (mul es.
Ethicus ut scriptis Moribus & si-
Ergò Te superâ Virtus in sedeloca-
bit, (honos!
Perpes & in terris nominis extet

L. Mq;
OLAUS WEXIONIUS
J. U. D. & Profess. ord.

Quid sophicis multum juvat impollecer
chartis,

Quærere & arcanis abdita principijs :
Si non virtutum vivas studiosus & illæ
Perpetuò vita sint cynosura tua.

Virtus sola Deo similes nos reddit & hujus
Post cineres nescit vivida fama mori.

Ergo tibi meritò, Phœbæ nomine turbæ,
Gratulor Authori, prospera fata vovens:
Ethica qui nostro donas præcepta Lyceo,
Et repetita tuo perpolis ingenio.

Vive diu: ingenij plures depromere fætus
Perge: tuas laudes postera secla canent.

Præclarissimo Dn. Collegæ ei
animo gratulabar
ANDREAS THURONIUS
Phys. & Log. Prof.

Ethica, quæ quondam Stagirites fretu-
acuta

Vi genij, seclis grajo sermone reliquit
Veneris; mores ut sint ceu norma regend
Civiles, magno divulgas KEMPE secundū
Conatu: tua cur præconia mente sonabit,
Gratâ, Pieridum sacris addicta juventus;

Quisquis enim mentis librarit lance perida
Errores fœdos, scopulos atq; horrida saxa
In quæ præcipites ferimur virtute relictâ,
Sola potest homines quæ ter præstare beatos
Jure tuas laudes A X E L I clare Professar
Carmine prosequitur tanto conamine di-
gno.

Hæc tua cura facit sacris ut dicta Camæ-
nis

Clara cohors, vitæ capiat solamina tuta
Doctior evadens : res publica commoda
multa
Nacta bonos cives, patriæ qui ferre salutem
Innocuam placidis morum complexibus
optant

Naturæ stabilis cum te lex usibus illis
Subtrahet, exultans hinc vivet fama priore
Laude recens, meritis quæ redditæ clarior
amplis.

Ita operi huic Ethico ingeniose con-
cinnato, q; nunc ad deside-
rium rei literariæ secundum
q; auctiūs evulgato accla-
mahat

JACOB. FLACHSENIUS
Acad. Ab. Secr. & Fac. Ph. Adj.

Quâ laude sit vehendus,
Quâ voce cantitandus;
Hoc edito tropæo,
Hic KEMPIUS Professor,
Academiarcha nostris
Præclarus h̄c Athenis;
Cum Pallas explicabat,
Sic læta dictitabat.
Qui servido labore,
Curâ politiori,
Genio benigniori,
Mysterium recludit
Humanitatis omnis,
Antiquitatis omnis,
Et civitatis omnis;
Dēin scripta publicare,
Lucique vindicare,
Studio severiori,
Famâ secundiore,
Styloque dulciore,
Haud otiosus audet:

Hic laureâ revinctus,
Albentibus quadrigis,
Templo tenuis Minervæ,
Lætâ viæ coronâ,
Quæ floribus renidet,
Auróq; purpurâq;
Gemmisq; tædulisque;
Circùm nitente fano,
Agenteis columnis,
Et aureis corollis,
Hyacinthinisq; sertis,
Eburneisq; sellis;
Pompâ frequentiori
Resonantibus plateis,
Cantuq; syaviori
Recinentibus theatris,
Festivitate tantâ,
Pergens gradu superbo,
Tunc auferet brabéum,
Quod gloriæ cupido,
Quod impetus studendi,

Tam

Tam diligens petebat;
Tam providus ferebat.
Hic noster en Professor!
Luctâ ferociori,
Sudore largiori,
Procliviore venâ,
Cum Palladis theatrum
Ingressus esset olim,
Et gnavus explicaret,
Et publico sacraret,
Diviniore cultu
Hunc Practicum Laborem
(VIR TUTIS istic omnes
Recondidit tenellas
Veneresq; Gratiasque;
Omnes facetiores,
Et elegantiores
Decentias salesque;
Omnes viriliores,
Omnes valentiores,
Musasq; Virginesq;:

Spinas

Spinas revulsit, omnes
Argutias, & omnes
Versutias, & omnes
Strophasq; scrupulosq;))
Id præmium laboris
In publico theatro
Famæ benignioris,
Famæ lubentioris,
Securus obtinebit;
Iuduſtriæ quod olim
Anhelus expetebat,
Ideoq; nunc ferebat.

Viro Praeclarissimo, fautori &
Evergetæ magno, accines
bat ita ἀνακρεοντίων
L. Mg

PETRUS LAUR BECCHIUS
Facult. Phil. Adjunctus.

Nomi-

*Nomina RESPONDENTIUM,
secundum seriem Disputa-
tionum.*

1. Johannes D. Rauthelius
2. Henricus J. Melartopœus } Fenni.
3. Johannes M. Stenius
4. Samuel O. Walenius Aboënsis.
5. Matthias C. Wichtmann O-Goth:
6. Johannes Joh. Palm O-Gothus.
7. Josephus J. Matthesius Bothniensis.
-

Corrigenda:

Pag. 3. lin: 16. leg. in mortales. Pag: 10. lin.
penult: leg. sit, pag. 19. lin: 21. leg. versen-
tur. pag. 21. l. 19. leg. gentilismum. pag.
29. l. 7. l. scilicet. p. 31. l. penult. l. οἰκεῖον.
p. 32. l. 16. leg. αὐταρκῆς. Eâdem p. l. 14.
leg. acquirere. lin. 2. leg. δυσαφάγετον.
p. 36 l. 18. l. humanarum p. 45 l. 17. l. præ-
meditata. p. 71. lin. 13. leg. προαιρέσεως,
p. 53. l. 20. l. spontaneæ. p. 58. l. 7. l. cir-
cumstan-

constantias. p. 59. l. 21. l. poenitentiam.
p. 62. l. 5 ante vocem aliquid dele particu-
am in. p. 63. l. 7. le. dormire lin: 8. leg.
consensu. lin. 10. l. supervacua. p. 64.
lin. 5. leg. suppositi. l. 19. leg. quoad p.
15. deleatur prima linea. p. 76. lin. 8. leg.
poliandæ. p. 81. lin. penult. leg. defendant.
p. 105 l. 12. leg. sequuntur. p. 106. lin. ult.
leg. sint. p. 107. l. 10. omissa particulâ non
p. 119. lin. 3. pro insit lege inquit. p. 133. l.
17 leg. decernere. p. 165. lin. 1. dele verba:
esse & concessam. p. 186. lin. 19. leg. be-
neficia. Cætera & leviora, quæ in voci-
bus tam Latinis quam Græcis per hoc o-
pus forsitan irrepserant, benignus L E,
CTOR ipse corrigat omniaq; in
meliorem partem inter-
pretetur.

Tract:

TA B U L A - ex itero de pūpta.

Ethica Generalis.

Ethica est Prudentia hominem virtutibus seu bonis morib[us] informans, ut civili felicitate fructuatur.

Defenitio Ethica

Ethi-
ca

Partes
Tres
componentes

2. De Objecto Homine
qua civilitate beando
in quo gideranda.

1. Intellectus
Theoreticus
Practicus

2. Voluntas.
Concupisibilis. Amor diuin, desiderium
Appetitus. Fuga, gaudium, tristitia.

3. Affectus
Apatheia
Trasentis. Ires, desperatio, audacia, timor
bona
Voluntaria, ex Principia Scientia seu Precepta
Cognitiva
Voluntas
Consultatio
Electio

Involuntaria
Mista
Mala.

Imprudens
ex Principia
Ignorantia
Involuntaria
voluntaria

3. DE Medio ad Finem
ducent. Virtute.

Moralis Perfecta / Fortitudo, Temperantia, Liberalitas, Magnificencia, modestia
ut sunt. Magnanimitas, mansuetudo, humanitas, urbanitas, venititas,
pacifernitas.

Institutio / Universalis / Distributiva
Particularis / Commutativa et Effectiva / Natura
Gratitudo. / Jus Gentium
Imperfecta / Continentia / Jus Civile
Tolerantia
Heroica

Intellectu- / Speculativa / Intelligentia
ati. / Scientia
Sapientia.

Practica / Arte / honesta.
Prudentia ubi subiungitur / Famicitia / utilis.
Amicitia / meunda.

Tractatus Proœmialis

De
PHILOSOPHIA IN
GENERE ET PRACTICA
IN SPECIE, E JUSDEMQUE
PARTE GENERALI
ETHICA.

P RÆCEPTA I.

DHilosophia est habi-
tus cognitione veri
& actione boni ho-
minem naturaliter
perficiens ad bene beateque vi-
vendum.

II. Dividitur in Theoreticam
& Practicam.

III. Practica est prudentia vel
pars Philosophiæ, quâ homo in

A que-

quovis vitæ genere ad S.B. civile obtinendum informatur.

IV. Dispescitur in Generalem partem & Specialem.

V. Generalis pars sive Ethica est prior pars philosophiae civilis informans hominem præcisè & absolutè virtutibus, ad consequendam felicitatem civilem.

VI. Partes ejus Duæ sunt εὐθανατολογία & ἀρετολογία; illa de Summo Bono agit; Hæc de virtutibus ceu mediis ad Beatitudinem ducentibus.

EXPLICATIO.

I. Quod olim Herculem multis laudanti exprobratum, quis eum unquam vituperavit? idem philosophiam præcipue Practicam commendaturo reponi merito potest, quis eam unquam vituperavit? quanquam non desint

desint non ex vulgo tantum, sed & ex
ijs, qui in literorum censu esse vo-
lunt, qui multa de philosophia debla-
terent, plura in ejus contemptum, quam
laudem effutant & loquantur; illi
tamen & se ipos ignorant & sapien-
tiæ sacra turpiter profanant *Ars non
habeat osorem nisi ignorantem*, vetus est
verbum. Ignorantia inde & inscitia eos
agit præcipites, vel si aliquod usq; sint
literarum beneficio proœcti, cœco du-
cuntur affectu & limis alterius adhi-
stentis gradum aspectant oculis. Sed
salva tamen & incolumis salus & ma-
jestas permanebit sapientiæ, quæ ab o-
mnis boni fonte Deo profecta in im-
mortales cumulatissima effundit mu-
nera & beneficia. Sine hac in tenebris
plusquam Cimmerijs degerent homi-
nes, feroces & indomiti palarent. Hæc
lux est in Creatoris & Creaturarum co-
gnitione mentes cæcas collustrans, &
ad vitam bene & feliciter instituen-
dam resulgens. Hæc nemini obest,
omnibus potius prodest, Imperantibus

4 & Parentibus, Clericis & Laicis, Theologis, Juris Consultis, Medicis &c. Omnes hæc Schola admittit, omnibus decori est, omnibus ornamento, imo firmamento & robori ad altiora nitenti. Hanc ergo philosophiam & præcipue practicam, ejus nobis professio incumbit, sub incudem disputationum revocare, eamq; studiosæ juventuti exhibere ac denuo publicâ coronare luce aggredimur: *Cæptis nostris adspiret Iehova!*

2. Philosophiæ nomen, uti notum est, Pythagoræ peperit modestia, deducitur à Græco φιλία & σοφία, quod studium & amorem sapientiæ denotat. Et ut diversa sunt ingenia, diversas etiam significaciones sortitur, alijs laxius, alijs strictius vocem sumentibus. Placet hæc vice acceptio, qua sapientiam indigitat, quæ circa realia sit occupata. Dicitur phil. Habitus, facilitat enim animum hominis in cognoscendo & appetendo; Differentia defumitur ab objecto & fine, quod verum & bo-

& bonum : illud contemplari convenit ;
hoc agere necesse est. Uberiorem de-
finitionis philosophiae declarationem
dedimus in tractatu de philosophia in
genere, ubi sis vide.

3. Ut vetus est hæc philosophiae Di-
visio, ita optimè statuminatur ex diver-
sitate (α) *Subjecti*, quod dupl. intelle-
ctus & voluntas. Istum Theoretica
perficit ; hanc practica. (β) *Objecti*, ci-
vilis philosoph. res considerat *contin-
gentes*, quæ pro nostro arbitrio fieri vel
non fieri possunt ; contemplativa vero
rebus *necessarijs* operam impendit. (γ)
Finis, Activa actionem intendit, quam
præcepta ejusdem etiam respiciunt; spe-
culativa nudâ cognitione contenta est.
(δ) *Morborum* quibus medetur philo-
sophia, ignorantia intellectum ; malitia
voluntatem infecit ; utriq; medicinam
facit philos. isti Theoretica, huic pra-
ctica.

4. Practica philosophia à Græco
πράττειν deducta, sic dicitur tum ra-
tione *finis*, qui in praxi & operatione

consistit, (non enim traduntur præcep-
ta de virtute ut cognoscatur saltem
virtus, sed ut secundum eam vitam
instituamus) tum ratione objecti, quod
circa ræ organæ occupata sit, circa
actiones hominis liberas ad honesta-
tem conformandas. Appellari solet
absolutè *philosophia*, ut sæpe apud *Cice-
ronem*, *Senecam* &c. ob eximum in
vita usum. item *Politica* & *scientia ci-
vilis*, quod civitatem & politiam bo-
nis moribus, legibus & institutis in-
formet, ut felix & beata in hoc mun-
do vita obtineatur. dicitur etiam *pru-
dentia*, quod cum ea conveniat *Subje-
cto*, *objecto*, *fine* &c. Quo ad rem, cum
philosophia induat naturam Totius in-
tegralis, rectius per *prudentiam* seu par-
tem *philosophiae*, quam *philosophiam*, de-
scribitur *practica*; cuius itidem insi-
nuatur *objectum*, homo; qui quod in di-
stinctis disciplinis spectetur, additur
modus considerandi, quatenus icilicet Sum.
B. civili est beandus. Sive quod idem
fere est, *objectum* sunt *actiones hominis*
liberae

liberae quatenus ad honestatis normam conformandæ sunt, & ad felicitatem civilem dirigendæ.

5. Ratione tam objecti quam finis rectè ita secatur philosophia practica. Duplii namq; facie apparent nobis actiones humanæ, in quibus radiare honestas debet; Generaliter quatenus absolutè virtuosæ & honestæ dici merentur, & Specialiter seu applicativè in statu vel civili vel domestico. Finis itidem acquirendus vel generaliter ab homine vel in specie à viro hujus vel illius vitæ generis. Unde pars generalis seu Ethica communia tradit honestatis & probitatis fundamenta & principia respectu cujosq; hominis absolute, ad beatitudinem civilem obtinendam; quæ deinceps Politica in Rempubl. Oeconomica in domum introducit; Haud secus ac quæ pars communis Logicæ peripateticæ de Syllogismo in genere præcipit, pars propria ad materiam vel necessariam vel contingentem applicat.

6. Pars generalis Phil: Practicæ dicitur *Ethica* ab Interpretibus, quia philosophus eam ἀρεγι τῶν ηθῶν esse & agere affirmat, quod moribus probis homines imbuat. Alij ἀπὸ τῆς ἐργασίας, a more vel asefactioне, notatione desumpta ex causa efficiente virtutis, virtutes enim morales assuetudine parantur. Eodem sensu Latinis *philosophia moralis* & *philosophia civilis* vocatur. Aristoteli i Eth. politica dicitur. & vi Architectonica & Nomothetica audit, respectu justitiae universalis. alijs dicitur *disciplina morum* seu *scientia de moribus*, item *doctrina bene beateq[ue] vivendi*. Ethica porro sumitur vel *aquivocè* vel *verè* & *propriè*; isto modo denotat nudam scientiam & cognitionem præceptorum, sejunctam ab actione virtutis, cuius omnis laus in actione consistit. Quomodo Ethicæ scientissimus esse potest, qui pessime vivit. Ethicus vero propriè loquendo non dicitur cum improbus sit: hoc vero modo Ethica supponit pro vera prudentia, quæ semper cum

eum virtute morali intime conjuncta est. Interest autem inter Ethicum propriè sic dictum, & inter alterum, qui præcepta solum mente complectitur, & interim vitijs ac turpitudini deditus est, quod ille, ubi fert occasio, recte agere potest, & agit etiam sua sponte: Hic vero nec agit recte, nec agere vult convenienter virtuti.

7. Cum pars finiatur mentione totius eius est pars, ideo non incommode per partem philosophiae practicæ finitur Ethica, quod totum etiam de hac specie dicitur in casu obliquo, alij per prudentiam describunt vel partem prudentiae, pro ut conceptus cuiusque fert: Res tamen recidit eodem, si commoda adhibetur explicatio, & totius universalis, & integralis ratio ponderetur, ut & consideratio philosophiae respectiva qua partes referuntur ad totum; & *absoluta* citra ejusmodi respectum, probe pensetur. Nolumus his tricis immorari. Subjectum præterea insinuatur ipse homo, scilicet *mediatum* Sub
hōo

immediatum subiectum est ipsa anima vel facultates animæ, intellectus & voluntas, utramq; enim facultatem Ethica perficit, intellectum cognitione præceptorum imbuit & voluntatem ad recte agendum reddit expeditam, ut rite bonum eligere, malum fugere valeat.

8. Ut unius rei plures esse possunt fines, sic & Ethicæ finis est vel *essentialis* vel *Accidentalis*. iste rursus vel *internus* seu *propinquus* vel *externus* sive *remotus*. *Internus* est bonum morale ceu beatitudo, quia ceu opus artis in ipsa manet, & in operantis potestate situs est; vel ut alij. *internus* finis est hominem bonis morib; informare, ut affectib; frænum injiciat, appetitum regat, cumq; in potestate habeat, atq; sibi subjiciat. *Externus* est hominem civiliter beare h. e. viam ad summam felicitatem monstrare. Sive quod idem est *Felicitas* externi finis rationem habet, cum ab externis bonis pendeat, & extra potestatem operantis sit constituta. *Accidentalis* finis esse potest multiplex, ut quod per studium

dium Ethicum illustretur Doctrina physica: quod utilis sit futuro Theologo, Jeto &c.

9. Duo membra vel partes Ethicæ constituimus, cum in practicis ad Duo capita pleraq; possint revocari, scilicet ad finem & ea quæ ducunt ad finem. Nihil in Ethicis occurrit, quod non ad alterutram partem referri possit: sic membra dividentia totum exhauiunt divisum, cum eo consentiunt, inter se vero dissentiunt. quod ipsum bonæ divisionis est indicium. Quia vero analytica methodus magis congrua censetur disciplinis practicis, Synthetica speculativis εὐθαῖ μονολογίᾳ præmittere Αρετολογίᾳ consentaneum est. Sicut enim iter ingressurus de certo scopo cogitat, quo itinera dirigat intermedia; ita in actionibus humanis certus finis præconciendus primum, ex quo mediorum dein resultat electio & determinatio.

QUÆ

QUÆSTIONES.

+ 1. An detur Philosophia?

Resp. Dari hac in caligine Philosophiam perorata lis est, datur quippe (α) *potentia intellectiva*, quæ nisi in actum aliquem deduceretur frustranea foret, (β) *Objectum*, conceptus scilicet universalissimi, & modi entis, Deus, corpora cœlestia, sublunaria, virtutes & vitia, actiones humanæ variæ in politia & œconomia &c. Quæ omnia cognoscit intellectus mediantibus sensibus internis vel externis, beneficio specierum intelligibilium, &c. Hæc vero rerum omnium & divinarum & humarum, corruptibilium & incorruptibilium notitia vel in speculatione subsistens, vel ad praxin tendens philosophiæ nomine censenda venit.

+ 2. Potestne philosophia definiri?

Resp. Potest. Quamvis enim Ens sit per accidens in ratione unius, utpote ex diversis & distinctis habitibus conflatum; nihilominus cum inter se amissi-

cissimè partes conspirent, connexio-
neq; gaudeat philosophia majore &
harmonia; quam alia Aggregata (par-
tiales enim habitus ad totales referun-
tur non sola aggregatione, sed depen-
dentia & subordinatione quadam) ni-
hil obstat, quo minus non queat per
certum aliquod genus certamq; diffe-
rentiam; ut alijs habitus & disciplinæ,
definiri & convenienter satis describi.

3. Reclinetur finitur philosophia per + habitum?

Resp. Pro diversa acceptione & con-
sideratione. (vel Habituali vel Syste-
matica) aliter atque aliter definitur.
Certum est philosophiam esse accidens
cujus essentia est *inherentia*, ut com-
muniter volunt. Subjectum vero pri-
marium propriumq; ; Homo est, quo
ad animum non corpus. Si in mente
existit, erit vel *actus* vel *potentia* vel *ha-
bitus*. Ad perturbationum classem seu
actus vix commode reducitur. Si po-
tentiam statuas, cave ne omnes idiotas
philo-

Philosophos feceris. Habitus igitur erit, quem crebri inducunt actus, frequens exercitium firmat, potentia itidem naturalis seu complementum & perfectionem desiderat. Ut alias hic conditiones, sicco quod ajunt pede præteream.

4. *Quid sentiendum de nobilitate & præstantia partium Philosoph. inter se practicæ scil: & Theoreticæ?*

Resp. Neutra suis defraudanda elo-
giis, utraq; enim maxima commoda
affert mortalibus. Theoretica tamen
an non paucis præfertur ratione constan-
tioris obiecti, certitudinis item demonstra-
tivæ: Hæc quippe numen ipsum, men-
tes spirituales, abditissima quæq; natu-
ræ rimatur. Ast tanti hæc non sunt, ut
in inferioris subsellii sit practica, imo si us-
sum species in Republ: & vita commu-
ni, longe præstantior censenda. Hæc
dominium exercet in Theoreticam,
unde Philosopho politica, Architec-
tonica

nica disciplina dicta; hac possessor gratiam Dei & hominum conciliat; hac sine vita mortalium misera imò miserima foret; hac sublata nulla unquam Respub. nulla civitas, nulla societas salva & incolumis persistet; hæc vera demum est Philosophia quæ virtutem factis exprimere docet, nec sustinet in nuda & inani speculatione (quæ etiam cum maximis stare vitiis potest) spinosis & non raro inutilibus subtilitatibus morari & subsistere. Concludimus ergo philosophiam practicam præstare Theoreticæ & metam atq; colophonem esse omnis eruditionis liberalis. Eleganter Cicero pro Planco: *virtus, inquit, integritas, probitas in homine: non linguae volubilitas, non scientia, non ars requiri solent.* Hæc igitur ipsa nescire, quid aliud esse dicemus, quam semper puerum esse, & si centum sit annorum: non disparare posse, esse fatuum: non facere velle, esse improbum & sceleratum.

5. *Ast quem meretur locum Philosophia inter Facultates?*

Respo.

¶ Resp. Supremum (si Sac. Theolo-
giam exceperis) idq; de sententia viro-
rum clarissimorum , nec planè ratione
invita ; habitus quippè præstantiam ex
nobilitate objecti volunt colligi. At
Medicina circa corpus hominis occupa-
tur, Jurisprudentia insuper bonorum
curam habet; Philosophia ad huc al-
tius assurgit, nec solum principia & fun-
damenta utriq; facultati substernit, sed
& animum pulcherrimarum rerum co-
gnitione imbuit, vitamq; ad honestatis
normam & præscriptum legis naturæ
& honestatis revocat.

+ 6. An Philosophia præf: futuro
Theologo necessaria? Aff.

Necessitatem hic intellectam volumus
non *absolutam*, sed quam vocavit indi-
gentiae necessaria quippe est. (α) ob ter-
minorum cognitionem. Plurimi termini
occurrunt, tum in ipsa scriptura , tum
scriptis patrum, quos recte intelligere
& dextre explicare nequeas, nisi civilis
Philosophiæ studio animum habeas im-
butum. in Theologia fit mentio tempe-
rantie

stantiae, fortitudinis, iustitiae, aequitatis, liberi arbitrij, voluptatis, affectuum, politiae, regni, familie, magistratus, subditorum &c. Sermo ibi est de summis imperijs, de statu politico, regimine Ecclesiastico, monarchia alijsq; quorum cognitionem accuratam tradit philosophus practicus.

(β) ob questionum controversarum decisionem, quales sunt: quid sit libertas arbitrij? An homo liberum habeat arbitrium? An discrimen honestorum & turpium naturâ nobis insit? An notitiae prædictæ homini innatae? An usuræ sint permittendæ? An status monarchicus in regimine Ecclesiastico locum habeat? Hujusmodi & aliæ quæstiones ab ijs, qui in studio practico aliquantum sudarunt, rite & recte enucleantur.

(γ) ob populi informationem & adhortationem. In expositione enim decalogi & declaracione præceptorum moralium, quæ magno numero in sacris occurrunt, nemmo felicius philosopho practico occupabitur. Huc facit (δ) exemplum gentium doctoris Pauli, qui morales quoq;

sententias ex Poëtis gentilibus ex Ara-
to Act. 17. 28. ex Menandro I. Cor. 15.
33. ex Epimenide ad Titum I. 2, citat,
& ad suæ sententiæ declarationem ad-
ducit. huc etiam referenda exempla
patrum, qui & philosophiam practicam
exceluerunt, & multa moralia scriptis
suis passim insperserunt, ut patet ex
Tertulliano, Lactantio, Augustino alijsq.

7. *Est ne philosophia practica f-
elo necessaria? Aff.* Miser quip-
pe ille est Jctus, qui caret hujus ope,
propter { } principiorum notitiam atq;
prænotionem finis. Principijs enim igno-
ratis vel neglegitis, nec principiata re-
ste percipiuntur, nec media quæ à Fi-
nis pendent cognitione. Principia au-
tem juris prudentiæ subministrat phi-
losophia practica. In hac enim agitur
de ultimo fine actionum humanarum, de
principijs earundem & differentijs, invi-
to & spontaneo, quid actio mixta, quid
ignorantia sit juris & facti, quid justitia
universalis agit insuper de varijs formis
Rerum publicarum, de officio magistratus
& subz

& subditorum &c. quæ omnia Iesus ut principia sumit & his, seu fundamen-tis, leges superstruit, ut non immerito Cicero lib. de leg. dicat: *juris pruden-tia non est Praetoris edicto, neque ex duode-cim tabulis; sed penitus ex ipsa philosophia haurienda est.* Et verissimum est illud tritum: ubi definit Ethicus, ibi incipit I-
esus (β) propter legum interpretationem. Commodo leges interpretatur qui ra-tionem legis novit. Rationem au-tem legum præcepta moralia includunt, ad quæ etiam omnis lex, modo justa-sit, censenda & exigenda est. (γ) ob prudentiae acquisitionem. Item oportet esse maxime prudentem; at de pru-dentia agit philosophia moralis, ge-neralia ejus tradit præcepta, sine qua bus difficulter acquiri prudentia potest. quæ omnia diligenter notanda juris stu-diosis, ne quod Piccolom: ait uespernit in rivulis neglecto fonte, & ambulent sine prænotione finis, in quem tendunt.

8. An philosophia practica recte +

B 2

secetur

20 *secetur in Ethicam, Politicam & Oeconomicam, ceu specie distinctas disciplinas?* Neg. Idem hic objectum in singulis occurrit scil: homo ci- viliter beatus; idem fines, felicitas; eadem etiam media, nimirum virtutes, quæ non nisi in genere in Ethicis tra- ctantur, siue respectu ad certum ali- quod vitae genus, in specie applicantur a Politico & Oeconomico.

+ 9. *Quodnam Ethicæ subiectum?*
Resp. *Inhaesione & informatione* est in- tellectus hominis practicus: *operationis* adæquatum & totale, homo civiliter beatus, quatenus nimirum in illius actiones rectitudo optata inducitur; *considerationis*, doctrina de S. B. & vir- tutibus.

+ 10. *An Ethica sit pars philosophiae?*
Aff. Qui negant pauci sunt, & infir- mo nituntur fundamento, nec nisi af- fectu reguntur. Philosophia uti no- tum est, cognitio est & notitia omni- um entium directa vel ad contempla- tionem

tionem solum, vel ad actionem, sive
quod idem est, ad veritatem & hone-
nestatem ; at magnam partem hujus
cognitionis sibi vendicat Ethica, utpo-
te quæ agit de Summo hominis bo-
no, de affectibus eorumq; moderatio-
ne, de actionibus humanis earumq;
principijs, de virtutibus in genere &
specie, ceu medijs ad felicitatem civi-
lem &c. quis nisi stupidus & malevolus
hæc entia esse negaverit ?

22. *Sed An Ethica gentilium in
Christianorum Scholis & universi-
tatis proponenda?* Resp. Et multi
& magni viri in Negantium castra tran-
sivere, sed quod pace eorum dictum
sit, sine prægnanti aliqua ratione. nec
enim omnia quæ à gentilibus sunt in-
venta & scripta propter gentilissimum
solum rejicienda plane sunt & repudi-
anda, sic enim & Paulus jam conver-
sus exorbitasset, qui scripta gentilium
poëtarum adduxit, ut supra dictum.
Sic omnes libri eorum manibus no-

stris excutiendi, sicut & alia infinita
 & præclare inventa abiicienda. Ethica
 gentilium ex lumine naturæ descen-
 dit, in lege naturæ fundatur, cum ex
 reliquiis imaginis divinæ sit deduc̄ta,
 cur ergo releganda? A Deo est & divi-
 num donum, unde Plato, Deum dicit,
gratam de se famam in artibus sparsisse.
 Monumenta Philosophorum sunt in se-
 pulchra, bona, vera & honesta, licet eum
 gradum puritatis & perfectionis non
 habeant, quam sacræ, nec possunt si-
 ne injuria in Auctorem luminis natu-
 ræ contemni & culpari. Margarita
 etsi in stercore jaceat, nihilominus
 Margarita est, unde nihil vetat quin
 recte faciat qui eam in suos usus tol-
 lit. Sic tepor verus calor est, etiamsi
 non tantus calor quantus fervor. Lux
 matutina, vera lux, etiamsi non tanta
 lux, quanta meridiana. Gentiles &
 in primis Aristotelem sobrie legimus,
 quia howinem ruderibus & reliquijs i-
 maginis divinæ ornatum; miramur
 etiam acumen & exquisitum judici-
 um, non

um, non temen mancipamus nos ejus
placitis, & in ejus verba juramus, si
quando ipsum aberrasse contigerit.
Laudamus illud Augustini lib. 2. Doc.
Christ. Philosophi qui vocantur, si quia for-
te vera & fidei nostræ accommoda dixe-
runt, non solum formidanda non sunt, sed
ab illis etiam, tanquam injustis possessori-
bus in usum nostrum vindicanda.

12. *An Ethica sit distincta di- +*
sciplina à Theologia? Aff. Direm-
ptæ sunt hæ disciplinæ. (α) *Finibus im- mediatis*, Theologia Bonum præcipue spirituale intendit & ad æternam beatitudinem informat hominem; Ethica morale urget bonum, quod terminis hu-
jus vitæ clauditur. , (β) *Causis Efficien- tibus*, seu principijs cognitionis; Theolo-
gia est ex peculiari revelatione; Ethica ex recta ratione deducita (γ) *Subjecto*; Theologia circa hominem magis interio-
rem & in spiritualibus mortuum occupa-
tur, Civemq[ue] regni spiritualis instruit
pium & religiosum: Moralis hæc do-

4 Etina probum & honestum efficere
conatur, civemq; mundanum.

+ 13. *An Ethica contraria sit Theol.*
Neg. Utraq; agit de virtutibus mora-
libus, licet diversimdè : utraq; easdem
usurpat definitiones: utraq; ad easdem
adhortatur Virtutes : utraq; legem Dei
urget: utraq; ab ijsdem vitijs dehorta-
tur : utraq; felicitatem, ex honestate
& virtute ortam intendit : qui igitur
committendæ disciplinæ, quæ inter se
amicissimè alias conspirant?

x 14. *An Theologus futurus in E-
thica informari debeat?* Aff. Non
secus ac Ictus, qui hinc principia sua
mutuatur, Theologus hæc indiget di-
sciplina. Hinc quippé virtutum defi-
nitiones transumit, hinc accuratas di-
visiones, earundem requisita, princi-
piorum practicorum pleniorem cogni-
tionem. Et annon scitu necessarium,
nosse quid & quantum in actionibus
moralibus possit homo ante regenera-
tionem, quod abundè patet ex gentili-
um scri-

um scriptis & exemplis, unde doctri-
na Ethica concinnatur. 25

25. *An Ethica juventuti prius
tradenda, quam Philosophia Theore-
tica?* Resp. Affirmativam pro-
bant à majori facilitate, manifestiori ve-
ritate, necessitateq; maxima. Certum est
humanæ societatis conservatricem esse
praxin Ethicam, non Theoriam Phy-
sicam aut Metaphysicam.

26. *An Juvenes in Sacrarium
Ethices admittendi?* Affirm. Pul-
chrè Seneca: *Omnis ætatis homines hæc
schola admittit.* Ethicam ergo audiat, Ca-
sus ait, luvenis, audiat senex; audiat ille
ut medicinam: audiat hic ut vitæ regu-
lam; est enim utilis & bonis & malis; Bo-
nis ut semper virtuti studeant; Malis ut
ab extrema miseriâ tandem resiliant. Non
ergo sine injuria & damno irreparabi-
li ab hac disciplinâ, sicut & alijs pra-
cticis arcetur ætas juvenilis. animum
quippè hæ formant, & vitæ universæ
ritè transigendæ præparant ut transeam

suprà tactum, quod plurimum in superioribus commoden facultatibus, omne insuper studij genus valde juvant ac illustrant. Scite Pythagoras: juvenes fermè plus fellis & fermenti in pectore habent, quam senes, ideoq; debent discere comedere Solem & pinguesces re luce.

* 27. Quæ ratio docendi & descendit Philosophiam moralē? Resp. Ratio illa triplex potissimum est, Gnomologica, Apodictica sive dogmatica, & paradigmatica. illa, brevibus sententijs virtutes & Præcepta moralia inculcat. E.g. nosce te ipsum: nequid nimis: sponde, noxa præsto est, &c. huc referenda Pythagoræ & Phocylidis carmina, Hesiodi, Tyrthei, Theognidis &c. in sacris Proverbia Salomonis, Ecclesiastes, Syracides &c. ista definitiones persequitur, divisiones & declarationes virtutum accuratas ex causis, effectis, appositis, τὸ ὄτι & διότι tradit. in quo genere excellit aquila' humanæ sapientiæ Aristoteles & Peripatetici. Hac paradigmatica

gmatica scilicet, vel ut alij characteristica,
virtutum & vitiorum exempla colligit,
illa ad imitandum, hæc ad fugiendum.
Cujus quasi appendix *Paranetica* est, quæ
 $\ddot{\gamma}\vartheta\imath\kappa\alpha$ vel $\sigma\alpha\vartheta\dot{\gamma}\tau\imath\kappa\alpha$ aspergit, quibus a-
nimos auditorum demulcet, & studi-
um honesti, fugiuntq; in honesti inflam-
mat. Et tantum de tractatu Proœmiali,
sequitur pars prior Ethices.

C A P. I.

De

FINE ETHICES INTER- NO ET EXTERNO, H. E. DE SUMMO HOMINIS BONO ET FELICITATE.

P RÆCEPTA

I.

Summum Bonum est operatio
animæ rationalis, secundum
virtutem optimam & perfectissi-
mam in vita perfecta.

II. Estq; Theoreticum vel Pra-
cticum. III. Theo-

III. Theoreticum est, quod ex veri contemplatione resultat.

IV. Practicum ex actione virtutis moralis emanat.

V. Felicitas est status omnium bonorum aggregatione perfectus ex beatitudine profluens.

EXPLICATIO.

1. Verum illud M. Minutij apud *Hælicornas*: Lib. 8. Cap. 28. qui prudentia præstant cateris, quam vita longa & multus verum usus affert, priusquam rem quamcumq; aggreditur, finem ejus primum spectandum censem. Qui namq;. sine fine & certo scopo res suscipit agendas, næ ille rationis inops est & totius vitæ rationes ignorat. Videndum igitur ex monito Senecæ, quo tendamus & qua, & scire debet quid petat ille, qui sagittam vult mittere & tunc dirigere, & moderari manu telum. Quam viam ad felicitatem prudentissimi quiq; insistunt, huc sua conilia, huc deliberationes & actiones dirigunt,

gunt, ut ad metam & scopum tandem pervenire desideratisq;. frui possint. alias consilia sunt in incerto, huc illuc fluctuant mortales, nec cognitum habent qua via, quibus medijs utendum & ubi pes est figendus: Recte itaq; Philosophia moralis à fine, *Summo* sci-*cet Bono* exordium sumit, sine cuius, ut principij cognitione, in virtutum Doctrina feliciter progredi non potest.

2. *Definitum* aliter beatitudo, finis Extremus, felicitas, vita beata vocari in Ethicis suevit. Græcis dicitur Εὐδαιμονία, ἐυπραξία, τὸ τέλος, τὸ ἔσχατον, τὸ ἀγαθὸν. Non hic Theologicum & absolutè Summum ex professio Bonum spectatur, quod appetitum nostrum perfecte & plene satiat, ad aliam quippe hoc facultatem referri meretur; Sed Philosophicum, Civile & in certo genere summum, hujus loci est considerare, cuius *essentia* & *formalis ratio* per definitionem insinuatur. Dicitur *actio* seu *operatio*; homo enim non ad quietem & otium, sed ad con-

tem-

templandum & agendum conditus est:
Et ultima cujusq; rei ad operationem
destinatæ perfectio, in operatione seu
functione ejusdem propria consistit, ut
ipse Aristoteles inductione, tum par-
tium corporis humani, tum opficio-
rum Lib. I. Eth. 7. latius dedit. At
cujus est operatio? anima; non ut ex-
cludatur *totus homo* anima & corpore
constans; sed ut saltem principium quo
indigitetur; quod est anima. Addi-
tur rationalis, ut excludantur actiones
animæ vegetantis, ut crescere, nutriti, &
item animæ sentientis, ut videre, audire
tangere &c. quas homo cum brutis
animantibus communes habet. Secun-
dum virtutem optimam & Perfectissimam
intellige virtutem non unam aliquam
velut sapientiam solum, prudentiam, aut
justitiam; sed omnes virtutes, seorsim
& sigillatim, quæ non primum inchoas-
tè, & in primis hæreant rudimentis;
sed quæ jam confirmatæ sint & in ha-
bitum abierint, atq; perfectionem con-
secutæ videntur. Quia felicitas cum

præ-

præstantissima & perfectissima sit actio; perfectissimum etiam postulat funda-
mentum sive causam absolutissimam.
Vita perfecta duplēm includit perfe-
ctionem ætatis & durationis sive conti-
nuationis actionum honestarum. Ætatem o-
portet esse eam, ubi sit confirmatum
judicium, unde pueris & fatuis Beati-
tudo ab Aristotele denegatur. Duratio-
nis intuitu, non una aut altera actio ad
beatitudinem sufficit; Sed constans &
continuatum virtutum exercitium usq;
ad extremum vitæ halitum. Contin-
uatio hæc non est sine sui ipsius, sed
sine sui contrarij interruptione, in quan-
tum semper dicitur bene agere, qui a-
ctionem honestam aliqua vitiosa non
interrumpit.

3. Essentia S. B. sic declarata affe-
ctiones nonnullas S. B. essentiales &
proprietas exhibebimus ex Arist. ut
eo illustrius evadat. Debet ergo S.
B. esse. (α) ὄντες, domesticum bonum
sive proprium ejus qui possidet, tum
quia soli homini talis convenit operatio-
tum

32 tum quia in operantis potestate sita ab eo acquiri prolibitu potest. (β) δ υσ-
 $\alpha\varphi\alpha'ge\tau\sigma$, difficulter mobile sive cons-
tans. Fluxa enim quæ sunt & insta-
bilia, in censum maximarum rerum ve-
nire non solent. Unde vir probus
quoq; $\tau\epsilon\tau\varrho\acute{\alpha}\gamma\omega\tau$ sive quadratus di-
citur Phil. 1. Eth. 10. (γ) $\pi\omega\lambda\acute{u}kou\tau\sigma$,
sui communicativum & latissime patens.
non tantum effectivè, quatenus vir bo-
nus multis prodest; sed & subjective,
si potentiam respicias, licet actu rarissi-
mum sit inventu. Possunt enim o-
mnes homines illud aquirere, modo
virtuti dent operam, & industriam
commoden. (δ) $\alpha\tau\alpha\rho\mu\epsilon\tau$ sibi suffi-
ciens, non enim indiget alicujus boni
adjumento, ut sit expetibile, sed viro
bono ad vitam beatam sufficit, si hoc
solo bono fruatur, omnia ei adsunt, quem
penes virtus, ait Comicus (ε) $\vartheta\epsilon\sigma\delta\alpha-$
 $\tau\sigma$ η μ θείον η μ τιμον, divinum & hon-
orabile; quia à Deo est & proxime ad
Deum acedit. honorabile censetur
partim quia præstantissimum quid est
& omni

& omni laude majus & vere Divinum;
partim quia causa & principium alio-
rum bonorum, finis scilicet, omnium
bonorum ultimum & eminentissimum
in suo genere.

4. Divisio hæc S. B. deprompta est
præcipue ex *objecto*. Duo enim maxi-
ma sunt in philosophia, judicium veri
& falsi bonorum; *Nec potest dici sapi-
ens, Cicerone teste, qui cognoscendi initi-
um, aut extremum appetendi & fugiendi
ignorat.* Unde & definitionem S. B.
his speciebus accommodari posse non
negandum, quod ex ipso Aristotele ap-
paret, ut enim in *prædicto* bono opera-
tio instituitur secundum virtutem *mos-
ralem*; ita in *Theoretico* juxta *intellectua-
lem*, quamvis illud B. ad hanc discipli-
nam magis quadret. *Theoreticum* bo-
num pro *objecto* sibi vendicat res ne-
cessarias & contemplationem *Summi Ens*
tis in primis, quæ nobilissima est intel-
lectus operatio, ad quam proinde &
reliquarum entium dirigenda est cogni-
tio ceu gradus quidam ad superiora

seu immortalia Nè peritura in creatura-
rum consideratione exerceatur curiositas,
secundum monitum Augustini.

5. Practicum B. totum hominem
concernit, eumq; in hac vita beatum
efficit, unde rectius contemplativum di-
citur ordinari ad bonum hoc quam vi-
ce versa. Et licet Θεος εν a nonnullis
statuatur cum anima rationali conjun-
ctius esse bonum, magisq; propriam e-
jus functionem ; Non minus tamen,
homini toti convenit το πράγματι sive
agere secundum virtutem ; Quod in civi-
li hac societate utramq; facit paginam.

6. Summo Bono Accidentaliter & Es-
tibico opponitur Summum Malum, cuius
natura & definitio ex descriptione Sum-
mi boni haberi potest. Contraria enim
juxta se posita magis elucentur, & sicut
Ethica Summum Bonum docet appetere
per virtutis commendationem, sic
Summum malum fugere per vitij &
turpitudinis vituperium & dissipa-
tionem. præterea sicut vir bonus beatus
est

est & Felix, ita ex adverso vir malus
miser & infelix.

7. Quod in *Politicalis* est Felicitas publica, in *Oeconomicis* felicitas Domestica, in *Medicina* sanitas, in *Logica* veritas; id in *Ethica* est felicitas: ad hanc quippe tanquam finem externum homo virtute ejusq; exercitio deducitur, ut felix in externorum bonorum affluentia vivere possit. Dicitur autem felicitas esse status ad aggregationis bonorum firmitatem & constantiam denotandam. Quanquam enim corporis & fortunæ bona, quæ *materia* sunt felicitatis, fluxa & inconstantia sint, si tamen cum virtute & Summo B. sint conjuncta, atq; ex beatitudine dependeant, pro conditione fragilitatis humanæ constantiam & soliditatem qualemcumq; induere & sortiri possunt. Hæc quippe natura est Summi Boni & beatitudinis, quæ causa felicitatis existit, ut ceu umbra corpus externa illa bona, eam ut plurimum comitantur. Felicitatem ergo in externis ceu *materia* consistere

volunt Ethici accuratiores. unde & discrimen inter Summum Bonum & felicitatem elucescit. quanquam hæc sæpe confundi solent ab Ethicis & promiscue usurpari. S. B. est primum inter omnia bona quæ homini contingere possunt; felicitas autem non tam unum bonorum dicit, quam, Cicerone teste, secretis malis omnibus cumulatam bonorum omnium complexionem. Unde fit ut animi perfeccio & virtus recte dicatur Summum Bonum: felicitas non item, nisi etiam corpus, quod altera pars hominis est, sua perfectione gaudeat.

QUÆSTIONES.

- x. *An detur aliquis actionum humanum ultimus finis? Aff. Tritum est: Deum & naturam nihil frustra facere. Universa namq; natura ad certum ordinata est finem, quidni & homo ejusq; actiones? Est præterea homini appetitus datus, qui si certum quid non appeteret, vanus foret & in infi-*

infinitum procederet, quod absolum.

37

2. *An finis & Bonum sint idem*
Resp. Formaliter considerata non sunt
idem, nec quo ad reciprocationem
actualem sed potentialem.

3. *Quid Bonum & Quotuplex:*
Resp. Boni variæ definitiones & divisio-
nes videantur apud Metaphysicos, clara
satis videtur descriptio, qua dicitur esse id
quod omnia appetunt. celebratur in Ethicis
divisio qua bona alia sunt *Animi*, ut vir-
tus ejusq; actiones; Alia corporis, ut pulcritu-
do, sanitas, robur, vigor sensuum &c. Alia For-
tunæ, ut opes, honos, bona fama, nobilitas &c.

4. *In quo consistit essentia S. B. +*
civilis? Resp. Non (α) in vo-
luptate vel animi vel corporis; illa enim
potius S. Boni est immediatum conse-
quentis seu signum perfectæ operatio-
nationis: *Hæc, nobis cum belluis com-*
muniſ, non est diuturna, hominem ſæ-
pè corrumpit, non perficit. Nec (β)
in honore ſigni vel meriti. Hic namq;
proprietas & affectio est inseparabilis.

C 3

S.B.

S.B. non ipsa essentia: *Iste*, propter virtutem expectatur, inconsans est, ab aliorū pendens nutu & arbitrio, juxta illud: honor honorantis est, non honorati. Nec (γ) in divitijs & affluentia rerum omnium, Possessiones enim malis & bonis communes esse possunt: propter usum expectuntur: violentæ dicuntur Philosopho: Et ut cum molestia & maximis curis interdum parantur; ita ad huc majoribus asservantur & non raro exquisitissimis cum doloribus amittuntur. Nec (δ) in *idea platonica*, cum incertum sit quid per eam intellexerit Plato. Practicum insuper hic investigandum est bonum, non speculativum, quale alias ex contemplatione idearum propullulat. Sed (ϵ) fundamentalis & formalis ratio. S.B. in virtute ejusq; continuata actione recte asseritur, confirmaturq; tum solidis fundamentis & rationibus, tum auctoritate Aristotelis consensuq; sapientissimum Philosophorum; etiam ex eo quod argumenta in contrarium allata facile solvi & nullo negotio destrui possunt.

+ §. *An homo sit capax, S. Boni in hac vita?* Resp. Quamvis vita humana miserijs & calamitatibus undiquaq; referta sit; non tamen omnem felicitatem planè respuit: modo distinctione teneatur inter felicitatem in hac vita omnimodam, consummatam, omnibusq; numeris absolutam, qualis in Adamo ante lapsum: *Et qualemq; inchoatam & relative summam pro ratione vitæ hujus vel imbecillitatis humanæ;* Hanc acquiri posse non negandum, licet illa in hac vita minime paretur. Ubiq; enim datur virtus ejusq; exercitium, ibi felicitas secundum essentiam detur necesse est. Et frustraneus insuper esset appetitus S. B. si illud nullus hominum posset indispiisci.

6. *An S.B. intendatur & remittatur?* Resp. Felicitas seu S. B. gradus recipit non ut est, sed prout inest: Non ratione sui; sed subjecti: non respectu ssias seu essentiae, sed ὑπάρχειως seu existentiae.

7. Requiritne S. B. etiam Bonæ corporis & fortunæ? R. Non Ad Actum essentia, sed existentia, ut leguntur, est quippe S. B. sufficiens, fixum & constans; bona vero externa defacili aufugiunt, destituuntq; possessorum. Ubi adsunt splendorem addunt, instrumentorumq; subeunt partes: ubi desunt S. B. non perimunt, sed obscurant; non tollunt, sed labefactant, quo minus felix actiones virtuosas plane exerat: Non tamen efficiunt, ut ex beato miser fiat, ex virtuoso vitiolus; Nam sapientis animus, magnitudine consilij, tolerantia rerum humarum, virtutibus deniq; omnibus ut mœnibus septus vinci aut expugnari haud facile potest.

8. Sed suntne illa externa, ut divitiae, sanitas, honores &c. dicenda bona? Affir. Nimis rigidi fuere Stoici Negativam tuentes, licet enim beatitudo in his primario non consistat; indiget tamen hisce ceu instrumentis & ornamentis uti dictum. Quid? quod ipsa scriptura, opes & honores &c. Dei dona

dona appellat & ut singularis pietatis
præmia justis pollicetur. Scitè ergo
hic Distinctio illa bonorum adhibe-
tur inter bonum (α) κύριον i.e. Summum
ut Virtus essentiam felicitatis consti-
tuens. (β) ἐπιγνώμενον, ut voluptas a-
nimæ felicitatem consequens: (γ) ὑπε-
ρικὸν faciens ad S. B. integritatem, &
beatitudinem reddens illustriorem. ad
hanc ultimam classem bona ista fortu-
næ & corporis referenda sunt. Quod v.
Stoici sesquipedalia ista jacent verba:
Sapienti non minus bene esse cum in
Phalaridis tauro torretur, aut Mortario
Nicocreontis ferreis tunditur pistillis,
quam ubi otiose in rosis philosophatur
non parum abeunt a judicio sanæ ratio-
nis & experientia, quæ facile contra-
rium svadet; imo nec ipsa Stoicorum
vita probat.

9. *An quis ante mortem vere & beatus dici queat?* Resp. Judici-
um de felicitate hominis consideratur
vel Intensivè vel Extensive. Intensivè

42 sive secundum essentiam, quatenus in virtutis actione consistit, quin possit verè tribui homini secundum naturam vel virtutis præscriptum viventi beatitudo, nullum videtur esse dubium, qui enim rectè vivit, S B. quoq; possidet. Et si post obitum vere de aliquo pronunciatur, quod fuerit beatus in vita, utique ante mortem quoq; fuit Summo Bono prædictus. Omnis quippe Cratio de præterito, verificatur per Orationem de tempore præsenti. Extensive autem seu secundum Excellentiam si spectetur S. Bonum, sive ratione existentiæ quatenus bona externa habet sibi adjuncta (qua ratione felicitatis voce venire potest) & una placidam mortem vitæ antea-ctæ respondentem includit, sic facile nemo ante funera beatus dici meretur, quod & Solonis fuit responsum Cræso datum, quod Ovidius his verbis eleganter reddidit.

- - - Ultima semper
Expectanda dies homini est, diciq; beatus
Ante obitum, nemo supramag; funera debet
ratio

ratio est, quia bona illa externa de facili amittuntur & aufug iunt, & fortuna potens variabilis est, quanquam felix si sit, revera etiam ita dici potest, *dic-i enim de aliquo requirit inesse*, ut habet Canon. si vero usq; ad supremum vi-tæ halitum felicitas duravit, eo certius de eo pronunciari potest, atq; judici-um eo ipso veritatis obtineri, alias judi-cium probabilitatis locum inveniet.

20. *An quis possit esse felix & tamen felicitatem suam ignorare?*
 R. Ita quidem sentit Plotinus, sed er-
 rat. Summi Boni adjuncta sunt, *aui-mi tranquillitas & latitia cordis sive volu-ptas honesta*, quæ sibi constare non pos-
 sunt, nisi cognitio aliqua daretur S.
 Boni, unde resultant. Summum Bo-
 num deinde ex *electione est* sive electio-
 nem præsupponit: Electio consultatio,
 nem quæ sine mentis agitatione & co-
 gnitione esse nequit. Et valdè muti-
 la esset & imperfecta hominis condi-
 tio, si ignoranter felicitate imbueretur
 recte

recte Seneca Epist: 9. Miser est qui se beatum non judicat, licet mundo imperet. Non est beatus, qui se beatum non esse putat, veluti non est dives, qui se divitem esse non agnoscit.

C A P. II.

^{De} ACTIONUM HUMANA- RUM ADJUNCTIS ET PRINCIPIIS.

P RÆCEPTA.

I.

Actionibus accidunt humanis
invitum & voluntarium.

II. Actio invita est qua quis vel
vi coactus, vel per ignorantiam
quid committit.

III. Estq; duplex violenta vel
imprudens.

IV. Violenta cuius causa exter-
na est, talis quidem, ut nihil con-
ferat ad eam qui agit aut patitur.

V. Im-

V. Imprudens seu per ignorantiam est, quæ ab agente circumstantiarum quarundam singularium ignaro, culpæ & fraudis vacuo, proficiscitur, & subsequentem habet pænitentiam.

VI. Actio voluntaria est cuius principium est in ipso agente singulas circumstantias sciente.

VII. Spontaneæ actionis principia seu requisita sunt tria: Consultatio, Electio & Volitio.

VIII. Consultatio est ratiocinatio de mediis, quibus ad finem pervenitur.

IX. Electio est appetitio præmediata eorum, quæ à nobis fieri posunt.

X. Volitio est appetitio boni cum ratione.

XI. Huc

XI. Huc spectat liberum Arbitrium, quod modus est quo voluntas aliquid pro placito vult vel non vult, secundum intellectus judicium.

EXPLICATIO.

1. A finis, ut principij in Practicis, cognitione & consideratione, ad media seu virtutes rite progrediendum esse censem D. D. delibato tamen paucis & spectato ipso Subjecto, quod sibi Ethica sumit informandum, Anima scil: ejusq; facultatibus, ut & actionibus, quæ ex illa ceu fonte scaturiunt, eo fine ne subjectum plane ipsi sit incognitum, in quod felicitatem inducere debet. haud secus ac in artibus. Unde medicus medicinam corpori adhibere nequit, si cognitione ejusdem naturæ & partium destituatur. Logica in conspectu habet primum classes omnium rerum, in quas formas suas artificiosas vult introducere. Aurifaber modo peribus sit, nullo modo destitui potest qualicunq;

licunq; saltem cognitione auri, & sic
in cæteris. Hinc ipse Aristoteles &
ipsum alij sequuti agunt & agere pro-
lixè solent, de *anima rationali* & *sensi-
tiva*, de *facultatibus earundem*, *intellectu*,
voluntate, *Appetitu sensitivo*, *affectibus*.

2. Nostri autem instituti non est
singula ista minutim persequi, partim
studio brevitatis, cui unice incumbi-
mus, partim quia hæc accurate omnia
in *Physicis* & *Metaph:* tractari solent,
ubi etiam homogenea est & domesti-
ca de *anima* quoad suam naturam &
definitionem tractatio, unde etiam
facile cognosci & huc transferri potest.
Alio fortassis tempore dabitur occasio
latius de ea commentandi. Propius
absunt à bonitate morali ipsæ *actiones hu-
manæ* ex libero hominis arbitrio origi-
nem ducentes, qua honestate, & virtute
vestiendæ & ornandæ sunt. quas propte-
rea in præsentiarum consideraturi su-
mus in suis *principijs* & *formali ratione*,
ubi non pauca incidere possunt ad il-
lustrationem tractatus de animâ.

3. Hæc

3. Hæc vero doctrina quam sit utilis & Ethico, imo omnibus necessaria, liquidum satis esse poterit ex eo, quod ex ea omnium actionum æstimum, laus & vituperatio pendet. Quo enim animo quidq; fiat, diligenter pensandum, an Sponte & destinato animo, an quis invitus quid designet, an ex affectu & imbecillitate. Quod qui ignorat, cum totius vitæ rationes ignorare necesse est, *censente Hornejo.* Sine hâc doctrina legumlatores & Judices nec leges condere, nec præmia & pænas recte distribuere & irrogare, nec de Actionibus rectam & legitimam sententiam pronunciarē possunt. Sine horum principiorum & adjunctorum Actionis humanae cognitione nec virtutis & vitiū definitio rite adornari, eorumque natura recte intelligi queunt. Ethicæ totiusque Civilis scientiæ corruit fundamentum, si ignoretur & virtutes & vicia esse spontanea & posita in nostra potestate.

4. Divisionem actionum humana-
rum mox placuit insinuare, ut dif-
ferentiæ actionum sine ambagibus in-
notescant, mixtam non dubitantes ad
spontaneum referre, ut ex Quæst. pa-
tebit. Describitur **Actio invita** ex col-
lectione eorum, quæ sub ea continen-
tur ut enim quod spontè fit ex præce-
dente *scientia* & *appetitu* originem du-
cit ; Ita ex adverso inviti est conditio
ut ubi *appetitus* impediatur vi geritur
res ; ubi *scientia* desideretur, ignoran-
tia principium & causa censetur a-
ctionis.

5. Notandum hic *violentum* & *ne-
cessarium* non pari passu ambulare. Hoc
latius se diffundit ; illud arctioribus ter-
minatur limitibus. Sic ignis necessa-
riò quidem urit non tamen modo vio-
lento &c. Deinde *violentum* non est
unius modi, aliud enim cogit ad mo-
dum *causæ Efficientis* ; aliud ad modum
Objecti. Prior violentia hujus est lo-
ci : Posterior neutiquam, cum hâc ra-
tione actiones nostræ quæ etiam spon-

D

te susci-

te suscipiuntur & cum voluptate perficiuntur, reddantur in vitæ & violentæ unde non sufficit principium duntaxat esse *externum*, sed requiritur insuper ut sit *potens sufficiens ac validum* ad motum illum violentum perficiendum, id què contra conatum internum & impetum voluntatis, adeo ut is, cui vis interfertur non solum agendo non adjuvet istam rem; sed nec voluntatem patiendi afferat. *Talis fuit actio Lucretiae per vim stupratae.*

6. *Per ignorantiam* hic non intelligitur *Nescientia*. Hæc enim & eorum est quæ scire planè non possumus, magisq; negationem involvit, ut privationem ignorantia. Quæ vel est *prava dispositionis*. Error aliás dicitur, cum quis judicat rem aliter esse, quam est. Vel *pure privationis*, quæ est cognitio- nis privatio, non cum positivo aliquo conjuncta judicio. Ultraq; principium esse poterit actionis invitæ, non quidem *per se & propriè*, sed quatenus tollet scientiam, quæ inhibitura esset actionem

nem istam. Porro alterum requisitum actionis invitæ per ignorantiam est *dolor animi & subsequens pænitentia*, quæ ostendit factum esse invitum. De varijs ignorantiaæ speciebus, & quænam illarum excusent, in quæstionib. plura.

7. Voluntaria Actio duo præsupponit & cognitionem & voluntatem ut dictum. Estq; in duplii differentia, vel enim ex subitis affectibus, ira, amore &c. absq; deliberatione & proposito antecedente resultat; vel ἐξ προαιρέσεως, deliberata voluntate & destinato proposito. Utraq; spontanea est & voluntaria. Et licet affectus insurgant interdum; domandi tamen sunt & corrigendi, quod nisi fiat ex frequentatione actuum, facile vires & pertinaciam acquirunt.

8. Notandum actiones esse vel *interiores* vel *exteriores*. Exteriorum principia hic recensentur, utpote quæ in lucem exeunt, & oculis hominum subjiciuntur. Interiores & Exteriores pro adæquato principio agnoscunt ipsam uos

luntatem liberam in agendo cum recta ratione.

9. Consultatio mediorum tantum est non finis. Nec enim medicus an sanare; nec orator an persuadere debat, consultat. Nec de *præteritis & impossibilibus*, aut planè fortuitis ulla est consultatio sana; sed de *Futuris quæ à nobis fieri vel obtineri sperantur*.

10. Modus consultandi consistit in observatione eorum, quæ vel precedunt consultationem, vel sunt in ipsa consultatione vel eam sequuntur. Primo adhibendus in consilium socius vir scilicet probus, prudens & amicus Dein: finis & scopus ob oculos collocandus, juxta illud, *vide quo & qua*. In ipsa consultatione respiciendum ad media eorumque usum quorum consideranda, *Numerus Qualitas & delectus*. In illo not: leg.

Ire per ambages dum sunt compendia præstos,
Stultitia summum dixeris esse gradum.

Ista, honestate, facilitate & possibilitate metienda est. *Hic delectus seilicet excom-*

ex comparatione Mediorum illustrior evadit. Post consultationem mature facta opus occasio proinde non negligenda sed rapienda est. Scitè Plin. lib. 15. 24. *Morus novissimè omnium germinat, & tamen parit inter primas; ita qui tempus idoneum operiuntur rei conficiendæ, etiamsi serius cæperint, tamen maturius conficiunt.*

ii. **Electio filia est consultationis,** & non secus ac illa circa media occupatur. Differt tamen à consultatione (α) *Subjecto*; hæc facultatis est cognoscens illa vero appetentis seu voluntatis, (β) *Tempore*: hæc præcedit illa sequitur (γ) *Objecto*; hæc circa res ad huc incertas; illa circa certiores, utpote per præcedentē deliberationem determinatas.

12. **Tertium requisitum actionis spontanea est, Voluntas**, quæ vox non notat *actum primum*, ipsam volendi potentiam; sed *actum secundum* seu operationem, quæ magis proprie volitio dicitur, & pro *objecto bonum* agnoscit, vel *verum* vel *apparens*, quod rationem

4 habet finis, quem præcipue volitio intendit, licet & media propter finem velit. Dicitur autem voluntas à spontaneo; *Illa* quippe homini est naturalis, & propria; *hoc* certo respectu etiam bratis & infantibus tribui solet. Non nulla insuper sponte fiunt, quæ solâ animi cupiditate fiunt, reluctante interim voluntate, ut in incontinentे vide- se est & quidem temerario. Ab elec- tione potissimum discriminatur, quod illa *media* spectat, voluntas maxime fi- nem. Item, quod ea quæ subito & af- fectibus abrepti agimus, volumus, non tamen eligimus, cum nulla præcesserit deliberatio.

13. Cum voluntate & volitione in- dissolubili nexu cohæret *Liberum arbitrio* quod est modus quidam ipsius voluntatis, seu ipsa voluntas libera, *Li- berum* intellige quod in utramq; par- tem inclinare potest, sive *libertas* exhi- beatur *contrarietas* & *specificationis*, quā ex duobus objectis propositis liberè eli- gitur unum, negligitur alterum: sive con-

contradictionis & exercitij, quâ circa unum objectum positisq; omnibus requisitis ad agendum, voluntas agere potest vel non agere, velle & non velle. Atq; hæc *Libertas* est à necessitate; cum alias libertas opponatur servituti, subjectioni, coactioni, quæ species libertatis hoc non spectant, & de quibus plura alibi. Agendi hæc libertas non est actus ab anima transiens, sed potius res permanens & potentia agendi, vel non agendi, bonum eligendi, malum aver-sandi. Unde apparet voluntatem & libertatem voluntatis realiter inter se non distingvi, cum voluntas nihil aliud sit, quam potentia in agendo libera, licet opera mentis nostræ concipi posset voluntas ut compositum ex *Subjecto* & *Ad-juncto*, ex suo Materiali & formali; illud est potentia, hoc potentiae libertas. Fundamentum autem & radix libertatis iudicium intellectus est, juxta quorundam doctorum non postremi nominis sententiam. Cum enim voluntas per se cæca sit & nihil videat, nisi ab intellectu

tellectu objectum specificante illuminetur, quis non videt intellectus judicium antecedaneum requiri.

QUÆSTIONES.

- + 1. *An detur actio mixta quâ partim nolentes, partim volentes aliquid efficimus?* Resp: Non negandum ejusmodi interdum dari actiones in quibus & *invitum* & *spontaneum* quasi miscentur. Interim cum actiones æstimandæ veniant ex *circumstantijs* & pro ut in *singularibus* exercentur, jam non subest ratio, cur non commodè ad spontaneas referri queant, imo simpliciter voluntariæ sunt ratione *Principij*, voluntatis & cognitionis *circumstanciarum* & *mediorum*, cum non solum illa velimus quæ propter se appetuntur sed & quæ propter aliud. Quare merces ejicere cum periculi magnitudo svadet, spontaneum est simpliciter: si quid violenti habet id omne oritur ab additâ conditione: *Si periculum non imminenter*. Et quatenus consideratur extra illum

57

illum casum sive pro ut à circumstantijs mente abstrahitur. Ad spontaneas ergo reducendæ actiones mixtæ quia (α) harum fines & circumstantiæ in nostra sunt electione & potestate. Datur enim agenti optio, ut alterutrum eligat. (β) Principium non est externum & potens, sed internum & in ipso agente (γ) Propter easdem laudamur interdum & vituperamur, veniam consequimur & pœnis afficimur Quatuor autem harum actionum numerantur genera apud Arist: in Eth. I. quædam autem merentur laudem, quædam reprehensionem, aliæ veniam & excusationem, deniq; aliæ neq; excusationem neq; veniam, sed gravem potius pœnam.

2. *An ignorantia semper excusat?* Neg. Diversæ sunt Ignorantiæ divisiones. Est ignorantia alia juris seu universalis, quando quis honestatem, finem & utilitatem cuiusvis actionis, jura Reipublicæ
D 5 & mu-

& muneris demandati partes ignorat,
vel quando quis ignorat illa universalia
& communia, quæ scire quis potest &
tenetur, hæc alias *crassa* dicitur ignoran-
tia, *supina*, *affectata* & *vincibilis*: alia facti &
particularis, cum quis singulares aliquas
circumstatias ignorat, in quibus vis a-
ctionis consistit, & quas ante actionem
prævidere facile non potuit nec scire.
Circumstantias illas recenset Phil. lib:
3. c. 1. *Rei nimirum, Subjecti, Objecti, Lo-*
ci, Temporis, Instrumenti, causæ finalis &
modi agendi. Deinde ignorantia alia
est Antecedens, actum voluntatis, vel
concomitans, vel consequens. *Illa* est cum
ignorantia est causa ipsa volendi, seu
cum ignorat, quæ nec scire poterat nec
scire tenebatur. *Ista* cum quis per I-
gnorantiam aliquid designat, quod e-
tiam faceret si sciret, ut cum quis ho-
stem suum inopinato occidit, quam a-
ctionem nec ad *spontaneam* refert Arist.
quia in eam inclinatio non fuit, nec ad
invitam, alioquin factum odissemus; sed
non voluntarium factum vocat, h. e. tale
quod

quod neq; secundum, neq; contra, sed
 præter hominis voluntatem accidit.
Hæc scilicet Consequens dicitur cuius cau-
sa voluntas est, cum de industria quis
ignorare vult vel saltem ignorat, quod
tamen debet scire. Ut si quis leges
 cognoscere nolit, ut possit libere pec-
 care. Vel si quis propter habitum a-
 liquem vitiosum vel affectum non ad-
 vertit se malum aliquod patrare. Qui-
 bus præmissis statuimus Ignorantiam u- ^{Juris}
niversalem & conseq: non reddere fa-^{merentur}
 ctum invitum, neq; veniam mereri.
 Causa namq; delicti est voluntas, qnæ
 in ea quæ necessario scire tenebatur,
 non inquisivit. Particularis vero & fa- ^{facti}
cti, invicibilis & antecedens veniam me- ^{merentur}
 rentur & excusant, si non à toto at à ^{veniam}
 tanto, si non ignorantem, at à re igno-
 rata interdum, præcipue si pœnitenti-
 um habuerit subsequentem. Causa e-
 nim delicti non est in voluntate agen-
 tis, sed in circumstantia aliqua rei,
 quam agens ignorarit. *Nota.* aliud es-
 se ignorantem agere & aliud per ignoran-
tiam.

tiam. Hoc dicitur cum ignorantia causa princeps est actionis; illud vero cum aliud quiddam, quod ignorantiam induxit radix & origo est perpetrati facinoris. Hoc latius patet; illud minus. Ea ergo quæ quis ignorans agit non merentur veniam, nec dicenda invita cum sua culpa eam sibi concilia verit ignorantiam.

3. *Datur ne aliqua actio indifferens?* Resp. *Ut in individuo exercetur actio, nulla datur quæ non sit vel bona vel mala, ratione finis cum rectâ ratione, vel consentientis vel dissentientis:* Bona est actio moralis quæ congruit cum honestate, & in debitum finem fertur. Mala è contra, quæ vero nullum certum finem præstitutum habet, itidem mala, quia omnis actio ad certum referri meretur finem: Generaliter vero spectata actio, datur indifferens, ut stare, ambulare, edere. &c.

+ 4. *Datur ne actio simpliciter mala?* R. *In genere naturæ* omnes actio-

actiones bonæ. Entia quippe sunt &
a Deo sustentantur. At in generem mo-
ris seu moraliter quatenus libere fiunt,
inq; bonum vel malum finem dirigun-
tur, secundum vel contra normam re-
ctæ rationis vel bona vel mala existunt.

5. An omnis actio sit bona, cu-
jus finis est bonus? Neg. Requi-
runtur insuper media legitima & licita
ad finis adeptionem. Bonum enim
ex integra causa existit, malum ex quo-
libet defectu oriri potest.

6. An semper inter duo mala +
minus malum eligendum? R. In-
telligendum illud effatum de malis eri-
stibus & molestis, non verò de malis in-
honestis & turpibus, quæ nunquam sunt
facienda aut eligenda. Quod enim
intrinsecus malum est nullo extrinsecus
rationem boni induere potest.

7. Fertur ne voluntas in ma-
lum, qua tale? Neg. Namq; quo
id actum volendi, non potest appetere
nisi

nisi quod sibi conveniens est. Sive ita reverâ sit sive speciem quandam boni præ se ferat. Quid enim appetitus aliud est, quam inclinatio appetentis in aliquid? quis vero inclinet ad id quod noxium & inconveniens videtur.

+ 8. *Potest ne voluntas cogi?* R
 Actus voluntatis sunt vel Eliciti, qui in ipsa voluntate immediate; & imperati qui ad imperium voluntatis ab alijs potentijis eliciuntur. Quo ad isto nunquam cogi potest coactione propriæ dicta. Impossibile enim est eam elicere tales actum, qui non sit secundum ipsius inclinationem. Horum intuitu coactio locum habere potest dum in alijs spotentijis aliter ab externo principio geritur, quam ipsa imperativa sive fieri velit. Licet & hæc coactio minus propria sit, cum non ipsa voluntas sed facultates potius inferiore cogantur & ab imperio rationis abstrahantur.

9. *An detur in actionibus humanis libertas?* *Aff:* In spiritu-
libus nullam esse libertatem residuam
constat; in *civilibus* vero manifesta est.
Experientia id abunde confirmat. Pos-
sumus enim varia pro libitu *agere* &
non agere, *loqui*, *vigilare*, *domire* &c.
Communi populorum consensu le-
ges feruntur & statuta, quæ frustaneæ
forent, & supervecua, si necessario sin-
gula fierent; frusta itidem virtuti ho-
nores & præmia tribuerentur, frusta
pœnis improbi coercentur si nihil li-
bertatis animis insideret; frustaneæ
itidem omnes deliberationes, admo-
nitiones preces, &c. quod quam sit à
veritate alienum, nemo non videt.

10. *An intellectus sit liber vel
an libertas in intellectu?* *N.* Quan-
quam liber sit intellectus à *coactione*,
frustra id neg: Bellarmino subiicitur ta-
men *necessitati*, (α) *Contrarietas*, nece-
sario enim ad alterutrum *Contrario-*
rum determinatur, (β) *contradictionis*
positis

4 positis enim omnibus ad agendum re-
quisitis, non potest non agere sive in-
telligere. Unde intellectus se ipsum ad a-
gendum vel intelligendum non movet,
sed hoc ab appetitu totius supposita est,
& licet inclinatio insit intellectui ad o-
perandum, quod dicitur hoc non illud,
hoc tempore, & non alio operetur id
voluntati tribuendum est. Colligitur
hinc in intellectu libertatem non for-
maliter nec fundamentaliter sive radicaliter
esse. Cum enim non sit liber à nece-
ssitate neq; quo ad specificationem, nequè
quo ad exercitium, quomodo ergo
causa esse poterit & principium liber-
tatis, cum nullo modo de libertate,
participet. Libertas deinde in intellectu
non est, neq; quo ad actum primum
nequè quæ ad actum secundum. Iste
quippe nihil est aliud quam ipsa volun-
tas libera, quam intellectus non pro-
ducit; hic autem ab ipsa fluit volunta-
te, volitioq; dicitur, ad quam elicien-
dam intellectus quidem concurrit,
verum non ut causa, sed ut conditio-

quæ-

verum non ut *causa*, sed ut *conditio*
quædam, quatenus voluntas non age-
ret, nisi objectum illud ipsi ab intelle-
ctu monstraretur.

22. *At determinatur ne necessario
voluntas ab ipso intellectus iudicio?*

Resp. Nec hoc quidem: si enim inde
voluntas penderet, sequeretur (α) eam
non esse liberam, nec libere agere, sed
naturaliter; cum hoc requisitum, judi-
cium intellectus, necessariò præsuppo-
natur ad rei alicujus prosecutionem
vel fugam (β) non agere voluntatem
nisi motam (voluntas autem à nullo
superiore movetur quoad *Exercitium
actus*) nec majori prærogativâ quam
locomotiva gaudere, quod iterum pu-
gnat cum libertate, cum libertum quid
non sit quatenus patitur, sed quatenus
actuum est & agit. Patet hinc iudi-
cium intellectus quidem requiri ad a-
ctus liberos, verum non ut *causa* &
principium, quod effective influat in
voluntatem & producat volitionem.

E Obje-

Objecti ostensio excitare potest appetitum, vel occasionem & ansam ei praebere ut hoc appetat, non necessitatem ei inferre. Plura namq; objecta simul, ut media ad eundem finem representari possunt, quæ tamen singula non statim necessariò arripienda esse statuit, sed judicat hæc vel illa esse convenientia & idonea ad consecutionem finis. Quædum voluntas ex suâ libertate acceptaverit, ratio reddi potest, cur hæc potius quam illa velimus. Se ipsam igitur liberè determinat secundum rationis judicium, sine ulla determinatione intellectus.

12. An omnis error voluntatis presupponat in intellectu errorem? N:
 Multa enim homines agunt, quæ norunt esse mala. Malum quod Intellectus sic judicat, appetunt saepe obadhærentem voluptatem; bonum quod censent, aversantur ob conjunctam molestiam & labores. Quod ipsa experientia testatur. Deinde plerumq; fit ut errorem voluntatis præcedat inconsus

consideratio quædam intellectus sive inadvertentia, ut sic loqui liceat, licet enim homo sciat id esse malum quod agit, tamen non considerat aut certè non tam anxie & studiose ut poterat, ut hic tritum illud non adducam

- - - *Video meliora probog.
Deteriora sequor*

13. *An voluntati recte tribuantur imperium, & in quas facultates illud exercet?* Resp. Imperium voluntatis est actus, quo excitat, impellit & movet reliquas potentias ad agendum. Et quanquam de imperio inter se certent *Intellectus & Voluntas*; at tamen priores partes imperij analogice ita dicti tribuere voluntati, non absconum videtur! ostendere enim quid faciendum sit intimare & præscribere quivis potest absq; imperio, & *materiale* solum legis & imperij est: move-re verò impellere adeoq; jubendo ob-ligare & ad agendum compellere hoc demum est imperatoris & *formale* im-

perij. Hoc posito ponitur imperium; Illo verò posito, necessariò non ponitur. Et judicat interdum servus, quid faciendum sit, qui tamen imperare non potest. Idem ostenditur ex eo quod voluntas in omnes facultates imperium extendat. Imperat quippe (α) *actibus intellectus*, tam quoad *exercitium*, quam quoad *specificationem*. Secundum illud omnes à voluntatis nutu pendent, contemplamur enim vel non contemplamur quando volumus: juxta hanc illi actus subjacent imperio voluntatis, qui pendent ex causis probabilibus, non verò qui ex demonstratione & causis necessarijs. (β) *Actibus appetitus sensitivi* ut & *apprehensivarum facultatū cæterarum animæ sentientis*, velut videre, audire &c. in nostra potestate est. affectuum interdum reprimit impetum, imaginationem, quæ motus excitat, alio flectendo. (γ) *Actibus locomotivæ & externorum membrorum*, quos despotica plane potestate tractat, ita ut ei impellenti, refractarios se præstare nequeant.

24. *A quibus & quomodo movetur voluntas?* Resp. Voluntas movetur ad *exercitium* à nullo superiore, est enim primum movens in regno animæ, & primarius primariæ facultatis appetitus: Ad actus vero *Specificationem* movetur voluntas ab intellectu, qui ipsi lucem accedit & *Objectum*, quod appetendum ostendit, quæ tamen motio non determinat ad unum. Motionem hanc voluntatis adjuvat quoq; sensitivus appetitus, eujus passiones quandoq; rationem occaecant & judicium pervertunt, quo deinde voluntas quandoq; movetur & irritatur.

C A P. III.

DE

VIRTUTIS MORALIS NATURA IN GENERE.

P RÆCEPTA .

I.

Virtus est habitus electivus in mediocritate quo ad nos

70 definita, prout vir prudens eam definierit.

II. Dividitur secundum gradus vel species.

III. Graduum intuitu virtus est vel inchoata vel perfecta vel Heroica.

IV. Inchoata seu semivirtus est dispositio quædam & via ad perfectam virtutem, qua affectus cum lucta rectæ subjiciuntur rationi.

V. Species ejus duæ recensentur ab Aristotele, Continentia & Tolerantia. Illa est quæ appetitum concupiscentem in voluptatibus expetendis reluctantem rationi subjicit: Hæc appetitum irascentem licet invitum dolores & molestias preferendo temperat.

VI. Hæc

VI. Heroica virtus excellentia
quædam est virtutis divinitus
quibusdam concessa, ad ejusmo-
di actiones perficiendas, quæ
alioquin vires humanas superant.

VII. Species sunt pietas & pro-
bitas.

VIII. Oppositum virtutis est
vitium, quod est deformitas &
aberratio à lege.

EXPLICATIO.

I. Finis ut non possidetur nisi in-
terventu mediorum ; sic neq; beatitu-
do, si à virtutis segregetur consortio.
Hujus igitur in prætentiarum sacra per-
agenda ; hæc jure merito sub contem-
plationem vocanda. Quid enim pri-
us ducendum in rebus humanis, quid
antiquius Virtute. ad quam nati & con-
diti, cui servire unicè oporteat. Lex im-
perat hanc divina : mandat humana
fulcro rectæ rationis subnixa ; Subij-

ciuntur huic cuncta. Quiequid homines arant, navigant, ædificant, virtuti parent, ut scite Salustius, magna hominis prærogativa est bona mens, magna vestigia. Cynosura est, à quâ si errat, periculose errat, à supremo scopo aberrat. Inutilis tum scientia omnis ac prudentia; inutiles dignitates & honores, imo noxij, & ceu gladius in manu furiosi, secreti à probitate morum. Quam si tollas doctrinæ succum insuper omnem tollis & sanguinem, dignitatem omnem, quam ingenij gloria non agnoscit, nisi virtutis stipata præsidio & comitatu. Ut enim auro à gemma suus honos, sic studijs à virtute. Hæc amplum sibi theatrum est, pulcherrimaq; merces. Ad cætra si respexeris mundana, quid omnino illa si cum virtute componas? fluixa sunt & caduca, quid nisi fumus? umbra? nihil? Una hæc temporum injrias nescit, fortunæ assultum ridet, in secundis in adversis non colorem, non animum mutat. Hanc ergo qui actuofam

sam possidet, is felix, is beatus dici
meretur.

73

2. Virtus Ciceroni à viro dicitur,
quod viris maxime conveniat, in pri-
mis fortitudo quæ sæpè per excellenti-
am virtus appellatur ab Historieis. Alijs
à *virore* appellationem habet. Ambi-
guitatem subiecta materia de facili tol-
lit. Virtutem esse *Habitum* omnes sa-
niiores norunt, nec enim *potentia* est,
nec *affectionis*, ex quibus nec laudamur
nec vituperamur, nec probi nec im-
probi reddimur; quod virtuti denega-
re iniquissimum foret, ergo *habi-
tus* erit seu *promptitudo*, quā agendo
determinamur ad aliquid sine difficultate
præstandum. Est verò *habitus* &
lectivus, ut secernatur ab *habitibus in-
tellectualibus*, ab *habitibus corporis*, a-
ctionibus itidem *naturalibus*, temerarijs
fortuitis & invitis. Formam Aristoteles
in mediocritate quo ad nos definita
ratione viri prudentis collocatam vult,
nec adeo insulfè, ut nonnulli volunt.
Mediocritas quippe & *congruentia* cum

E 5

rectâ

rectâ ratione adeò arctè cohærent,
& sororio quasi vinculo suâ connexa,
ut unum sine altero nunquam esse aut
existere possit ; adeo ut si formam ac-
curatissime loquendo mediocritas non
constituat virtutis, ejusdem tamen im-
mediatum adjunctum & essentiale conse-
quens sine controversia erit. Unde vel
eo nomine locum in definitione sorti-
ti non incommode poterit, præsertim
cum certum sit ejusmodi definitionum
formas non esse inusitatas. Materi-
am ex quâ virtus utpote accidens non
agnoscit, materia in qua & circa quam
non secus ac alij habitus gaudet ; hæc
affactus sunt quibus domandis & per-
domandis, non planè averruncandis
occupata est ; illa est voluntas altera hu-
mani animi facultas, liberi arbitrij se-
des & electionis mater. Finem, ut ipsa
præstans est, ita præstantissimum ac-
quirere tentat S. Bonum & felicitatem
quæ in hâc misericordiarum valle mortali-
bus obtingere potest. Quibus omni-
bus probe spectatis, exurgit definitio

Virtu-

Virtutis hæc magis dilucida & perspicua : *Virtus est promptitudo agendi in homine secundum normam rectæ rationis, qua affectibus tale injungitur moderamen, ut beatus & felix in hoc mundo status obtineatur.*

3. Licet *Virtus in se & sua essentia spectata non admittat intensionem & remissionem & sic neq; gradus ; tamen contemplatione existentiæ & pro ut in Subiecto recipitur, ad cuius introductionem & radicationem multa requiriuntur , gradus admittere palam est.* Tres autem sunt notabiles gradus sive respectus virtutum in uno subiecto (α) Est *incipientum, scil: gradus continentiae ad quem inchoata virtus refertur, cum affectus & cupiditates in ordinatae masculè se opponunt rationi, nec nisi in- vitè subjiciuntur* (β) Est *proficientium & perfectorum, dum pacatores sunt, & magis repressæ, nec ita vehementes, hic consummata virtus spectat* (γ) Est *Herorum & perfectissimorum, quando af- fectus ita domiti sunt & subjugati, ut*

ivix

vix aut rarissime sese rationi ceu dictatori opponant.

4. Quia hic non vivitur cum unidquaq; perfectis hominibus, & benè nobiscum agitur si qualemcumque cum virtute commercium possideamus, ideo & semivirtutes sua laude non sunt spoliandi, licet perfectionis plenum non sint consecutæ gradum. Unde etiam nomen trahunt & appellacionem, quo nomine non veniunt: *instinctus naturales, verecundia, misericordia, indignatio, &c.* quæ inclinationes quædam sunt naturales, non ejusmodi dispositiones, in quibus rationi cum affectibus bellum est & qualiscunq; victoria, quæ semivirtutis est ratio.

5. *Differentia*, qua potissimum à communi & ordinario virtutis habitu distat, in ægritudine, in lucta & pugna consistit rationis & affectuum, qui adhuc non satis domiti existunt. Virtute perfecta prædictus cum delectatione & jucunditate virtuosas edit operationes absq; ulla molestia; At qui

semis

semivirtute solum est instructus non
sine molestia ac difficultate honesta-
tem sectatur. Tale ergo hic discri-
men esse animadvertisimus; quale in Lo-
gicis & Metaph: inter dispositionem
& habitum.

6. Species harum virtutum tot
sunt quot perfectæ virtutes. Unaquæ-
quæ enim virtus sua habet incremen-
ta, quibus via sternitur ad perfectio-
nem. Quas tamen omnes ad duas has
species reduxit Arist: *Continentiam* &
tolerantiam. *Continentia* circa cupi-
ditates & voluptates, *Tolerantia* circa
dolores occupatur, atq; eo ipso omni-
um affectuum, cum virtute perfecta
intendunt moderamen. *Continentia*
sic dicitur a *continendo*. quod est invi-
tum & q. reluctantem tenere, Græcis
syngeæria appellatur. *Objectum* con-
tinentiæ cum temperantiæ objecto, quo-
dammodo coincidit hoc tamen cum di-
scrimine, quod Temperantia volupta-
tes *gustus* & *tactus* moderatur. *Continen-
tia* insuper alias sensuum voluptates &
cupidi-

cupiditates gubernat. Temperans deinde cupiditates habet subactas & compositas ac facile se inhibet & cum jucunditate operatur ; Continens vero non dum plenam victoriam nactus, pugnat quotidie contra imbelliam voluptatum & difficulter tandem superat.

7. Continentiae opponitur *incontinentia*, qua quis ob vehementes cupiscentiae motus, rationis dictamen recusantes invitus quodammodo ad peccandum trahitur. Cujus duæ sunt species προπέτεια, præcipitantia & ἀσέβεια, imbecillitas ; Illa, rationem antevertit, vehementioribus affectibus & cupiditatibus abrepta. Hæc lenius tentatur, pravis cupiditatibus aliquandiu resistit, sed tandem in conflitu, voluptatibus herbam porrigit.

8. Ut non parum differunt *continentia* & *temperantia*, ita *incontinentia* & *intemperantia* distingvuntur tripliciter
 (α) Intemperans poenitentia post factum non ducitur, Incontinentem facti paenitet (β) Intemperantia malum est

est continuum, pacatum enim habet animum & appetitum sine ulla pugna ad persequendas voluptates; incontinentia non item, neq; enim semper & mox est ad voluptates dispositus in continens, sed ex intervallo q. recurrat ista exorbitatio. Unde sequitur incontinentem esse curabilem, & ad sanicrem posse facilius redire mentem. Intemperans verò in curabilis est, i.e. summa cum difficultate credit ad frugem, habitus enim difficulter mobilis est à suo subjecto (2) Temperantia latens est malum; incontinentia non item. ratio quippe corrupta est in intemperante, adeo ut putet hoc bonum esse quod agit; incontinentis vero cum voluptate s^ape & aliquamdiu pugnat, licet in pugna succumbere contingat.

9. Altera species semivirtutis dicitur Tolerantia à tolerando & preferendo dolores & molestias, quæ objectus constituunt Externum, Internum vero irascendi appetitum esse volunt. Quemadmodum non incommodè nonnulli

in

in continentia distingvunt inter objec-
tum ejus Internum & Externum. In-
ternum rursus est vel primum vel a pri-
mo ortum, Primum est vel Primarium
ut appetitus veneris & nutrimenti; Se-
cundarium, appetitus honoris, gloriae,
divitiarum &c. A primo ortum, sunt volu-
ptates corporis. Externum tandem ob-
jectum sunt ipsa τροφὴ ἀφροδίσια. h.
e. victus & res venerea. Voluptates rur-
sus quæ ex hisce objectis percipiuntur
sunt vel naturales vel non naturales vel
intermediae. Naturales sunt vel necessariae
vel non necessariae. Necessariae ex ijs
percipiuntur, quæ absolute faciunt ad
conservationem individni, ut potus &
esca, vel speciei humanae propagationem
ut Venus. Non Necessariae ex ijs rebus
quæ secundum quid ad vitæ conserva-
tionem & sustentationem pertinent,
ut honores, divitiae, potentia &c. Ne-
cessariae proprium continentiae objectum
constituunt, non necessariae impropri-
um, utpote ad aliarum virtutum obje-
cta pertinentes Vid: Vend: ex Jacob:

Martini

Martini hæc pluribus persequentem.
 Circa dolores inquam versatur toleran-
 tia, cum hoc tamen discrimine, quod
 continens in doloribus superandis ma-
 gis quam perferendis, quod tolerantis
 est, conspicatur, eoq; ipso nobilior
 est continentia, quam tolerantia cen-
 sente Arist: Omnis enim qui vincit præ-
 stantior eo est, qui solum fortiter resi-
 stit doloribus ex absentium volunta-
 tum cupiditate provenientibus. Dif-
 fert tolerantia à fortitudine, ut latius &
 strictius, ut dispositio & habitus.

10. Tolerantiæ in genere opponi-
 tur Impatientia, quæ ægre dolores, la-
 bores & molestias perfert. In specie
 vero Excessus est pertinacia, defectus mol-
 lities. Pertinacia quævis aduersa per-
 fert nulla habita ratione honestatis. In
 triplici autem sunt differentia juxta A-
 arist: qui ad hanc classem spectant. Qui-
 dam (α) ἵδιογνώμονες appellantur,
 quod semel conceptas opiniones ob-
 stinate deffendant. Quidam (β) αὐτο-
 θεῖς imperiti, ex ignorantia vel simili-

citate suas tenent hypotheses, licet destituantur rationib^o probabilibus. Quidam (*y*) *argitor*, agrestes, qui cum profus non intelligent sua decreta, in iis tamen persistunt, quibus adseverunt, parum solliciti, an bene vel male sentiant, nec alios rectius sentientes audire volunt. Contra, non pertinacium, qui se permittunt dimoveri a sententia, duo esse genera dicit Phil: unum eorum, qui amore veritatis & justitiae proposito valedicunt, qui propterea laudandi sunt: alterum eorum, qui sola levitate ducti & inconstantia, vel ex vitioso affectu, vel lucrī causa, vel ob aliam minus honestam causam à proposito recedunt, qui virtutio digni. *Mollities* nullos plane dolores honestatis causa perfert, sed à quibusvis adversis superatur.

II. Ad semivirtutes referunt alij *Misericordiam*, *verecundiam*, *obedientiam* &c: quæ pro alio atq; alio respectu vel virtutis vel affectus merentur appellationem, de quibus videantur Authores.

12. Heroica virtus à græco γεωρ
deducta perfectissimam designat vir-
tutem, splendorem & dignitatem lon-
ge majorem sive excellentiam com-
muni virtuti superaddens, unde &
divina dici solet, non quod Deo ut
subjecto insit, sed quod vel à Deo per
specialem concursum indi soleat; vel
quod Deo similes nos reddat, & se-
paratis mentibus, quibus cum affecti-
bus nihil est commercij; quemad-
modum appetitus in heroibus plane vi-
detur esse subjectus & extinctus quoad
rebellionem. Tribui solet hæc vir-
tus sensu Philosophico (Theologicè
considerata huc non spectat) Viris ex-
cellentibus & illustribus, qui vel in arti-
bus & sapientiæ studio palmam reliquis
præripuerunt, ut Plato, Aristoteles, Eucli-
des &c. vel alijs qui illustribus factis so-
licitati humanæ proflunt, quales strenui
duces apud Homerum, Agamemnon,
Achilles, Hector & alij in Hist: Alex-
ander M. ejusq; duces militiae, Cæsar,

Gustavus I. & II. & alij laudatissimi
bello vel pace cives.

13. Unde facile patet non planè
eandem esse conditionem hujus cum
ordinario ac communi virtutis habitu.
Licet enim Deus generaliter concur-
rat ad reliquas actiones virtuosas, in
hac tamen ratione speciali influit, do-
na ejusmodi & motus ac spiritus in-
fundendo, quibus vel Ecclesiæ in-
staurationi, vel Reipublicæ ac politiæ
conservationi & augmento & saluti
sufficientes esse possunt Heroes & sum-
mi viri. Unde scite Cicero. nullus un-
quam vir magnus, inquit, extitit sine
afflatu divino. Specie tamen non differt
à virtute morali, cum easdem agno-
scat causas, objectum, subjectum, &c.
gradu saltem aliquo inter se distantia.
splendorem addit ad sublimius fastigi-
um communem evehendo.

14. Heroicæ Virtuti opponitur Fe-
ritas in Excessu, in Defectu vitium
proprio carens nomine, nisi per πε-
γιφασιν dicatur, Heroicæ virtutis stu-
por &

por & ignavia, quā quis ad omnem
virtutis impetum est ineptus. Feritas
sic dicitur à feris seu belluis, quarum
conditionem induit homo ferus. Sicut
enim per intellectum homo adsocia-
tur beatis & separatis mentibus; Ita
per appetitum, si huic vietas porrigit
manus, ad belluarum naturam accedit.
Hoc feris adhuc deterior, quod in illis
nulla ratio, quam tamen divinitus sibi
datam audire non vult. Vitium hoc ex
suo opposito manifestius evadit. Ut n.
heroica virtus eminentia quædam est
virtutis, ita Feritas vitij immanitas: ut vir-
tus à Deo Heroica; ita feritas vitium à
Diabolo: ut virtutis Heroicæ actus &
Objecta, humanas superant vires & ad
Divinam accedunt naturam; sic feri-
tas contra omnem humanitatem exuit,
& in belluam immanissimam transfor-
mat. Et quanquam in singulis virtu-
tibus, ubi Heroica locum habet, etiam
hoc vitium reperiatur, tamen tres e-
jus præcipuae formæ recenseri solent.
Profanitas scilicet, immanitas & tyrannis.

Illa hominem atheum facit, à Deo & divinis avertit; Ista charitatem erga proximum exuit; Hæc pietatem erga patriam evertit, & conculcat. Hujusmodi profanos & crudeles suppeditat historia tum sacra, tum profana, tum patria, tum extera.

15. Quod attinet divisionem virtutis, in species Pietatem & probitatem, est ea satis concinna & accurata. Sufficientissima n. sunt hæc duo virtutis capita, ad vitam beatam, quæ, vel scriptura teste, perficitur veri numinis cultu, quem pietas præscribit; & dilectione nostrí proximi, quam Probitas moderatur. Huc etiam tendit Decalogi, qui Ethicæ divinæ compendium est, distinctione in duas tabulas, quarum prior præcipit de officijs Pietatis Deo, Posterior de probitatis requisitis homini debitis.

16. Non sufficit dixisse de natura solummodo virtutis, nisi & vitij fæditas simul distincte tractetur. Contrarium enim eadem est scienzia, teste Philosopho.

sopho. Et quia mala sunt vicina bonis, ne sub virtutis tegumento terribilis imponant, applausumque mereantur, vivis coloribus genius ejusdem etiam in Ethicis depingendus erit.

87

QUÆSTIONES

2. *An virtus in hac vita cadat in hominem?* Resp. Licet obijciantur non pauca (quid enim est tam certum, quod argumentis non possit oppugnari) omnes tamen cordati affirmant. Est homo capax S. B. & felicitatis, ut alibi probatum, ergo & mediorum, quorum beneficio beatitudinem sibi parat. Dantur in homine principia actionum humanarum virtuarum, quidni & virtutes! Et quorsum tot in sacris & profanis adhortationes ad opera bona, instigationes & Paræneses ad virtutes, dogmata de ijsdem, si nullatenus daretur in hac vita. Ut hic Exempla omnium ætatum, populorum & nationum prætervehar. Nævi tamen quin cohæreant cum virtute

etiam in sanctissimis stolidi esset negare. Homines sumus non Angeli, depravatam usq; naturam circumferentes, ita scilicet nihil ex omni parte beatum. nihil tam magnificum & eximium in natura, quin sua patiatur deliquia. Et jam optima vina suas habent fæces, Cælum nubes, & bonæ mentis mille naufragia, optimus tamen ille & felix qui minimis urgetur.

2. *An virtus sit habitus? Affir.*
Quid Bernandino Telesio in mentem venerit, id neganti, non satis exploratum.
Esse qualitatem certum est, nec ad ullam aliam qualitatis speciem referri posse quam primam, facile videt, qui præconceptis opinionibus animum obfirmatum non habet & occœcatum.

* 3. *An virtus homini sit naturalis?*
Resp. Seminarium, rudimentum & inclinatio ad virtutem, homini inest ab ipsa nativitate: Complementum vero & habitum perfectum exercitio & actionum frequentatione parari experientia firmat.

4. *An subiectum in hæsionis virtutum sit voluntas, An appetitus sensitivus?* Affir. prius. Licet ad appetitum sensuum aliquo modo pertineant virtutes, non tamē ut adjuncta inherentia, alias & brutis possent competere, quod oppido absurdum. Voluntas sola honestatem intendit, non sensitivus appetitus, eandem & virtus respicit. Ut intellectus post lapsum obscuratus suis indiget perfectionibus & habitibus, quibus illuminetur & ad amissam sapientiam assurgat; Ita & appetitus hic rationalis opus habet adjuvento, quo servos istos rebelles, affectus & perturbationes coercere & refrænare possit. Virtus deniq; est habitus electivus, electionem vero in voluntate sitam esse, sicut & liberum arbitrium nemo negaverit.

5. *Utrum forma virtutis sit mediocritas, an congruentia & conformitas cum lege?* Resp. Posse per

mediocritatem recta ratione definitam; intelligi Congruentiam cum lege, non adeo videtur negandum. Nam lex in cordibus nostris inscripta, est illa prudenter ratio, quæ mediocritatem definit eosq; actionibus moralibus terminos prescribit, citra vel ultra quos honestæ & virtuosæ non sunt. Interim nec difficultendum obscurius non nihil per mediocritatem iadigitari formalem illam rationem: sicut & mediocritatem affectuum non ita dici potuisse & appellari forma virtutum Adami ante lapsum, nec beatorum in futura vita æterna, licet hic res tamen eadem subsit. Proinde clarius est asserere convenientiam cum lege imprimis divina, sive conformitatem cum recta ratione, formam & intrinsecam essentiae rationem constituere. hæc enim infallibilis regula seu norma est actionum humanarum, nec ex ulla alia regula pronunciat ipse Deus de bonitate & malitia actionum. Unde & ad legem perpetuò hominem revocat, ut ex Mose & Prophetis est videre.

Ita

Ita & Iohannes peccatum definit a vobis
piar h.e. transgressionem legis, tanquam
Regulæ & menturæ omnium dictos
rum factorumq;.

6. *Quid ergo est recta ratio & unde oritur?* Resp. *Recta ratio*
non est ipsa *anima rationalis*, nec *intellec-*
tus, qui facile errare potest & decipi
non solum in rebus fidei, sed & in re-
bus civilibus rationi subjectis, etsi sa-
pientia & prudentia probe imbutus sit:
sed est vel *facultas judicandi de rebus ius-*
cta naturæ principia & conclusiones:
Vel potius rectum intellectus judicium de-
re, quæ vel naturaliter nota est, vel ex
principijs naturaliter notis legitime se-
quitur. Hoc judicium quantulum cum
que est post lapsum in nobis reliquum,
recta appellatur ratio, Theoretica qui-
dem, quando de rebus theoreticis; Pra-
etica vero; quando de practicis judicium
instituit. Quotiescunq; igitur dicimus
hoc vel illud convenire cum recta ra-
tione, nihil aliud volumus, quam quod
verum sit illud & certum atq; honestum
vel quia

vel quia est principium natura notum,
 vel quia ex ejusmodi principio aliquo
 per bonam conseq. deduci potest. Ta-
 le autem judicium, ex lumine naturæ
 desumptum, ipsa etiam scriptura adstru-
 it, quod solide probantem vide Hor-
 nejum ex varijs scripturæ locis & patri-
 bus. Fluit vero notitia hæc ex *principijs*
 & *conclusionibus*. Quæcunq; enim intel-
 lectus tam *Theoreticus* quam *Practicus*
 cognoscit, vel *principia* sunt vel *con-
 clusiones*. Illa propositiones dicuntur per
 se notæ & natura ipsa manifestæ, quod
 sine præceptore & demonstratione ac
 institutione homines eas possint co-
 gnoscere, statim ac ratio se exerit, &
 sensuum ope simplices terminos ap-
 prehendere incipit. De quibus prin-
 cipijs habitus quidam est, quem *habi-
 tum intelligentiæ* vocant philosophi. Hæ
 conclusiones scilicet, sunt præcepta o-
 mnia disciplinarum ex principijs per
 syllogismum sive inductionem deducta.
Fundamentum ergo intellectus Practici sunt
Principia Præctica & conclusiones.

Norma

Norma & regula q. recta ratio. Actus
ipsum judicium Practicum. Plura vide-
antur apud Villum, Vendel, Horn. &c.

93

7. Affectus quid & quot sunt?

N. De affectibus agit *Physicus*, agit *E-
thicus*, sed diversimodè. *Physicus sci-
entificè*: *Ethicus* verò *Practicè* doctri-
nam affectuum evolvit, pro ut motus
cordis in se indeterminati sunt, & ad
mediocritatem redigendi. Virtutis er-
go cum sint *materia*, non immerito
nonnulla ad affectuum doctrinam fa-
cientia adducemus. Est autem affe-
ctus *passio appetitus sensitivi*, orta in corde ob-
notitiam objecti à phantasia monstrati vel bo-
ni vel mali, ut illud consequatur, hoc vero
fugiat. Dicitur alias *motio* cum non
naturali corporis mutatione, perturba-
tio &c. *Appetitus* est & *subjectum &
causa efficiens* excitans affectum. Pro-
ximum verò subjectum est cor. Obje-
ctum affectuum est bonum vel malum,
idq; cognitum. Ignoti enim nulla cu-
pido. *Finis* est boni consecutio, & mali
vitatio. Ideo enim natura affectibus

animum

animum instruxit. Numerantur affectus undecim, sex in facultate concupiscentiae, amor, desiderium, latitia; odium, aversatio, tristitia. Quinque in irascibili, spes, desperatio, audacia, metus, ira. Quorum sufficientia inductione colligitur, definitiones passim occurunt. Ad haec genera affectuum, alios etiam affectus referre solent, benevolentiam, misericordiam, invidiam, &c. Quae tamen diverso respectu, & ad virtutes & ad via referri possunt.

8. *An affectus in appetitu rationali seu voluntate sedem habeant?*
 R^e. Neg. Omnis enim affectus fit cum motione sanguinis, spirituum & alicuius partis corporeæ alteratione; nullus vero motus voluntatis vel mentis, primo fit cum mutatione corporis, cum ipsa anima rationalis ut intelligit sine instrumento corporeo, ita absq; ejusdem passione appetit. Deinde affectus cadunt in Bruta, quibus nulla ratio neque voluntas, quod igitur

com-

commune homini cum brutis, non potest locum habere in anima rationali. Accedit quod affectus suboriantur saepe nobis invitis. Quod fieri non posset si in voluntate residerent. Errant ergo Stoici, collocantes affectus in anima rationali, eosdemque opiniones solum & prava judicia vocantes.

9. *Suntne omnes affectus simpliciter mali?* Resp. Affectus physicè considerati, omnes boni sunt, in & per se bonitate scilicet naturali, à Deo namque sunt & ipsa natura; Ethice verò & moraliter spectati nec boni nec mali, nisi quatenus cum recta ratione contentiunt, vel ab ea dissentient. Qui rationis imperio subjiciuntur, boni aestimantur, Qui vero exorbitant, mali existunt. recte Augustinus: de Civ. Dei. In disciplina nostra non tam queritur utrum pius animus irascatur, sed quare irascatur: nec utrum sit tristis, sed unde sit tristis: nec utrum timeat, sed quid timeat. irasci enim peccanti, ut corrigatur;

CON-

contristari pro afflictio, ut liberetur; Timere periclitanti, ne pereat; nescio utrum quisquam sana ratione reprehendat.

20. *Suntne affectus omnes quorum moderatione virtus occupata est, plane tollendi & averruncandi?*
 Neg. Indignus namq; est, qui in humana societate toleretur, qui nullis omnino affectibus movetur, h. e. qui nemini unquam irascitur, neminem amat, nihil odio habet, nulla re tristatur neq; l^etatur, nihil timet, nullius miseretur, truncusq; verius est & stipes, ad res omnes gerendas ineptus & infra bestiarum conditionem dejectus.

X 21. *Sequuntur ne affectus temperamentum corporis? Affir. Dist.*
 Cum affectus magis sint homini naturales & magis corpori immersi quam mores, citra absurditatem ex temporeamento aliquo modo derivari possunt. Hinc *sanguinei* ad l^etitiam & amorem procliviores, ad iram bilioſi, ad tristitiam *Melancholici*, ad metum *Phlegmatici*.

Hinc

Hinc diversos in diversis & climatum
intervallo disjunctis populis deprehen-
dimus affectus, alijs ad *audaciam*, alijs ad
timorem inclinantibus. Interim inclinant
affectus, non necessitantur, cum frequen-
ti alias asefactione & exercitio fro-
num sibi a ratione imponi patiantur, ne
in externum actum prorumpere que-
ant.

12. *Unde pugna ista rationis &*
appetitus & an naturalis homini
fuerit ante lapsum? Resp. Pugnam
hanc rationis & affectuum, non igno-
ravunt Ebreici saniores, licet originem &
causam hujus perfectam non habuerint.
Non ignorant hodie Christiani, licet
omnes de hujus principio non conve-
niant. *Pontificij naturam cum rebel-*
lione virium creatam esse contendunt:
ut vero ista rebellio coerceretur, addi-
disse Deum donum supernaturale ju-
sticie originalis, quæ amissæ per lapsum,
rebellio ista consequuta sit. *Nostrates*
vero Theologi docent ex scriptura, per

G

lapsum

lapsum Adamiticum introductam quidem rebellionem istam, non vero ex natura creatione fluxisse, adeoque non fuisse homini ante lapsum naturalem. Exacta enim tunc fuit omnium virium harmonia, nulla æro pia, qualis pugna hæc est. Contraria enim est legi rectitudinem sancienti, nititurq; ex parte adficiuum in vetitum, quod Deo placere haud quamquam potest.

13. *An eadem sit pugna appetitus & rationis, cum lucta carnis & spiritus de qua Theologi? Resp. In homine duplicem esse pugnam, unam Naturalem, in non renatis ante regenerationem; alteram Spiritualem, in renatis & post renovationem: Illa pugna audit rationis & appetitus, ex tate originali, unde omnis in homine æra profluxit: Hæc vero pugna & lucta carnis & spiritus. Ubi per carnem non intelligitur appetitus solum sensuum, sed quicquid in natura humana, ex corruptione reliquum est; per spiritum vero quic-*

quicquid ex gratia, & regenerationis
beneficio obtinetur. Pullulat hæc spi-
ritualis pugna ex vetusti hominis re-
liquijs, novijs; primitijs. Quæ invi-
cem discordant: Sicut & naturale illud
desiderium ortum dicit, ex imagiis
divinæ reliquijs in homine, quarum be-
neficio bonum quidem eligit, sed ob
pravitatem appetitus alio fertur ad de-
letabilia, & quæ sensibus grata. Ipse
præterea *intellectus* sæpen numero trans-
versus fertur, & à seipso dissidet, in
bonum tendendo, quæ rudera imagi-
nis Divinæ residua; in malum vero
qua concupiscentia juncta, per pecca-
tum originis depravatus est. *de qua*
Quæst. etiam latius Theologi.

14. *An in hominis non renati
arbitrio sit virtuti operam dare &
vitium fugere?* Affir. Non de
Theologicis, sed moralibus virtutibus, qda.
rum principia etiam post Iapsum ho-
mo in se habet, eaq; excercet sine gra-
tia regenerante ut in gentilibus patet.

100 Præterea de studio virtutum Ethnici præcepta tradiderunt, ad cultum ea rūdem excitarunt, pœnis etiam delinquentes coërcuerunt, quæ omnia frustra fecissent nisi in potestate illorum obsequi fuisset.

25. *Utrum homo proclivior ad virtutem quam ad vitia?* Neg. Longè plures vitijs deformes sunt, quam virtutibus exulti: longè plura ad vitium in nobis sunt invitamenta, quam virtutem. sensus enim grata & jucunda sequuntur, Appetitus cum affectibus delectabilia desiderat perpetuo. Unde & via facilis & præceps ad vitia, virtutis ardua & difficilis. Diserte scriptura: *Omne figmentum cogitationum cordis humani tantummodo malum est omnibus diebus.*

26. *An virtutes morales & Theologicæ seu Christianæ differant specie?* Negat. Iisdem quippe exprimuntur definitionibus tum generali tum specialibus; eadem habent objectas eadem

eadem extrema, & quod maximum est eadem gaudent forma specifica convenienter enim in conformitate cum lege. Qui igitur formaliter & intrinsecè differre poterunt? Quamvis non negandum omne discriminem, est graduale, si non aliud.

27. *An omnes virtutes sint conexæ ita, ut unam qui habet omnes habeat?* Resp. Rigidi satis sunt hoc asserentes. Etsi enim talis idea concepti virtutis possit & perfectio, ut in peculiari casu actus virtuosus omnium virtutum requirat concursum; non tamen unquam in hoc miseriarum ergastulo id ulli mortalium contingere credibile est. Exempla id confirmant evidentissimè. Una quis virtute est exultus, vitiis mox scatet plurimis. Virtus quis obnoxius est unico vel pluribus; virtutibus tamen excellit non paucis. Hinc potest quis esse temperans, licet sit timidus vel audax, potest quis fortitudine excellere, etsi intemperantiæ

102 sit obnoxius, vel avaritiae esse justitiae
amantissimus & mansuetudinis; quam-
vis omnes abliguriat possessiones &
opes.

18. *An unica tantum sit virtus?*
Aff. De unitate generica, specifica mini-
mè, diversitas enim objectorum & actuum
circa distincta objecta, ut & subjectorum
secundum alios, varias etiam virtutes
revera, non nominetenus saltem, pro-
cudit.

19. *An incontinentis peccet sci-
ens?* *Affir.* Probat id quotidiana
experientia, nam quod Ebrietas sit
mala, quod scortatio & alia vitia sint
turpia, sciunt, non tamen omnes se-
cundum istam cognitionem vitam in-
stituunt, sed prorsus contrarium agunt,
& in-mala ista ruunt. Consentit *A-*
rיסטοtελες, nec ipsa S. S. diffitetur, licet
illud Pauli ad Rom. 7, non tam de pu-
gnā rationis & appetitus, quam de lucta
spirituali Carnis & Spiritus agere videatur.
Causa verò cum homines scientiae ha-
bitu

bitu præditi, non tamē juxta eundem
 operentur reddi solet quadruplex. fieri
 hoc solet (α) ob animi perturbationes, i.
 ram, amorem, odium; &c. additur
 prava consuetudo quæ in habitū trans-
 ijt. (β) Ob aliquam Corporis affectio-
 nem, (γ) Ob externam vim: & deniq;
 (δ) Ob naturale illud dissidium quod ra-
 tioni cum appetitu intercedit. Ratio e-
 nim ea svadet quæ recta & honesta, sed
 cūm labore plerumq; conjuncta; ap-
 petitus jucunda secatur & sensibus gra-
 ta, quæq; turpia. Quod cum fit ani-
 mus incontinentis redditur dubius cui
 parti adhæreat, & tandem à cupiditas-
 tibus vincitur ratio, incontinentisq; ob-
 sequitur appetitui, atq; sic sciens pec-
 cat, licet illa scientia in actu ipso pec-
 candi obruatur & sepulta q. jaceat; sum-
 ma: Incontinentis sciens peccat quoad
actum primum non secundum: proposi-
tionem universalem non ignorat, quam-
vis particularem nesciat & scientiam in
genere singularibus applicare, vel saltem

G 4 non

104 non consideret, sciens est ante actum &
post, licet in actu sopita illa sit cognitio.

20. *An ē quomodo semivirtutes à virtutibus differant?* Non
leve inter eas discriminē est (α) Semivirtutes sunt dispositiones, virtutes ha-
bitus, (β) In Semivirtutibus appetitus
rebellis est & refractarius, in virtutibus
subactus (γ) Istae ab usu sunt infrequen-
tiori, hæ à crebriori proficiscuntur (δ)
istæ mutabiliores & inconstantes, hæ
diuturniores & constantes sunt (ε) Vir-
tutum certæ sunt species, semivirtutes
non unius speciei sunt, sed plurium hæ
duæ quasi duces & prodromi.

+ 21. *Utrum incontinentia circa
voluptates, an circa iram deterior
sit?* Resp. Utraq; mala est &
detestanda. Deteriorem tamen esse
voluptatum incontinentiam, probat A-
rist. & cum eo pleriq; ex eo quod in-
continens iræ aliquo modo rationem
audit, quæ jubet illatam injuriam pro-
pulsare. Contra vero incontinentis vo-
lupta-

luptatum rationem negligit. Incontinentia iræ magis est naturalis, irati magis aperti; contra verò, incontinentia cupiditatum plena insidijs & fraudibus. incontinentis iræ justo dolore incitatus se defendere aliquo modo potest, cum incontinentis cupiditatum sola libidine adductus peccet. Quanquam incontrarium adductæ rationes non sunt contemnendæ, quæ evincunt in æquilibrio esse utramq; intentiam. cum non misera incommoda iracundiam sequatur. Unde pro ratione circumstantiarum, quæ hic omne punctum ferunt; modo hæc, modo illa deterior evadit.

22. *An incontinentis possit esse prudens?* Neg. Licet multi in aulis Regum & principum voluptuarii vivant, qui prudentes dici volunt; vera tamen non est prudentia in illis, sed potius solertia & dexteritas quædam naturalis, quæ absq; alijs virtutibus & prudentia esse potest. Vir autem prudens bonis est moribus præditus, & res

G 5 adver-

106 adversatur turpes: vir prudens non modo scit quæ agenda sunt & omittenda; Sed & Idoneus est ad scientiam in aetum deducendam; incontinentis licet sciat, cognitionem tamen illam non dirigit in aetum ob affectus & pravam consuetudinem, qua tota ejus scientia q. oblitteratur.

23. *An virtus Heroica sit necessaria?* R. Non est necessaria singulis hominibus, in quos omnes casare nequit, ratione tamen generis humani sive societatum majorum, Rerum publicarum & Ecclesiae, necessaria censenda est, quippe quæ hujusmodi societates vel fundat & constituit, vel restaurat & in esse conservat ac amplificat. Necessaria proinde non absolute & simpliter, sed respective & secundum quid.

24. *An virtus Heroica in virtutibus moralibus duntaxat sit collaudanda?* R. Quamvis Eminentia & splendor virtutis heroicæ magis conspicua sit in moralibus, utpote quæ propter

propter actionem concomitantem for-
tius perstringunt oculos vulgi, & ad-
mirationem pariunt; quam *intellectua-*
les, quæ ita conspici non possunt; nibil
tamen prohibet quo minus excellentia
habituum *intellectualium* heroicæ virtu-
tis nomine veniat. Non autem cujus-
vis est in sapientiæ adyta penetrare,
artes & scientias invenire, ad miracu-
lum in ijsdem excellere, unde non sine
singulari afflatu divino hoc conting-
te nequit. Liquet idem ex opposito
virtutis heroicæ *nimia ruditate* & *insci-*
tia, quæ est feritas quædam in bellui-
nam naturam degenerans, qui habi-
tuum *intellectualium* rudes sunt & i-
gnari, & humanam naturam exuere
etiam dicuntur. ergo ejus oppositum
erit virtus Heroica. Quid? quod splen-
dor hic moralibus non obvenit, si in-
tellectualium nulla sit cognitio, impri-
mis prudentiæ.

25. *An virtus Heroica specie*
differat à communi virtute morali?

Neg:

108 Neg. Neq; enim magis & minus varians
speciem, ut tritum illud habet. Cum
perfectio in actionibus virtuosis suam
habeat latitudinem. Nec novam spe-
ciem virtutis exhibet virtus heroi-
ca; sed communem virtutis habitum
exaltat saltem & illustriorem facit.

26. *An heroica virtus cadat in
sexum fœmineum?* Aff. Quid est
quod hic manifestæ experientiæ obni-
tamur? prostant exempla & sacra &
profana: *Deboræ, Iudit, Iaelis, Semirami-
dis, Elisabetæ Anglicæ, Isabellæ Hispanicæ,
Amazonum.* &c, & cum ad heroicam
virtutem non tam faciat natura, quæ
etiam foeminis favet; quam extraordina-
rius raptus & impetus Divinus, nihil ob-
stat qnò minus & hic sexus in societa-
tem hujus prærogativæ admitti possit.

27. *At danturne Heroes qui
spurijs?* R. Omninò. In sacris ce-
lebratur *Iephtha*, cui spiritus Domini di-
citur adfuisse, in profanis. *Themistocles,*
Thimothœus, Romulus, Iohannes de austri-

&c.

&c. Excellentiae causae sunt partim Di-
vinæ; Deus enim ut excelsa deponit,
ita humilia rursus extollit pro arbitrio:
partim naturales; Spurij namq; geni-
tores nonnunquam validos fortiuntur,
vegetos & magnanimos, unde & tales
evadunt ipsi, fortes generantur fortibus
& bonis &c. partim morales, eluctari e-
nim è natalium obscuritate summo stu-
dio annituntur.

28. *Cur heroica ingenia quando
impingunt, graviter impingunt?* R.
Quia impetus herorum magni sunt &
vehementes, & ut in virtute commu-
nem sortem excedunt; ita & dum exor-
bitant, vehementius labuntur alijs. In
magnis & arduis insuper occupantur,
unde magis excidunt ausis. Non levi-
ter cadit, qui ex alto præceps fertur.

29. *An malum morale habeat
causam efficientem?* R. Distin-
gvendo inter causam efficientem in
rigore & propriè sic dictam, & communi-
ter atq; ēν πλάτω acceptam. Isto modo
effi-

110 efficiente destituitur, cum causa effi-
ciens sit Ens reale, quod non nisi Ens
positivum producit. hoc pacto conce-
ditur dari efficientem: suos enim ha-
bent authores crimina & mala mora-
lia, utpote *homicidia*, *Adulteria*, *perjuria*
&c. Et si sunt & perpetrantur, necessum
ab aliquo patrentur, quod ingenium
omnino sapit causarum efficientium.

+ 30. *Utrum virtuti vitium oppo-*
natur contrarie, an privative? R.
Utroq; modo, diverso tamen respectu.
vitium enim morale Commissionis (o-
missionis enim alia est ratio) duobus
modis consideratur: Vel quoad for-
malem rectitudinis carentiam & atra
solam, conformitati directe oppositam;
vel quoad totalitatem suam seu totum com-
plexum & aggregatum ex difformitate
& actu. priori modo oppositio est pri-
vativa, Carentia enim rectitudinis non
est nisi privatio: posteriori, contraria
insuper dicenda oppositio, cum non
nuda duntaxat privatio & defectus in-
cludatur: sed & actus qui contrarius
etiam

etiam censetur actui virtutis, per contrarietatem inclinationum & actionum, quæ in virtutibus & vitijs oppositis præter privationem est conspicua. E. G. per fortitudinem aggredimur intrepide pericula, per timiditatem eadem fugimus, martemq; in fugacibus pedibus portamus. Per taciturnitatem arcanâ reticentur ; per garrulitatem propalantur &c.

31. *An vitium formaliter sit aliquid positivum?* Neg. Omne enim Ens positivum est bonum ; vitium formaliter nequaquam censetur bonum, Ergo. Præterea omne Ens reale est à Deo, vitium sive peccatum non est à Deo. E. Deniq; nulla carentia & privatio est quid positivum, vitium formaliter est carentia rectitudinis. Ergo.

32. *In quibus se maxime exercunt vicia?* Resp. In plerisq; ijs, quibus perfectior virtutis gradus repetitur : quibus plures delinquendi occasiones ; quibus spes major impunitatis

112 tatis. Quod plerumq; in viris princi-
pibus, & in Eminentia constitutis con-
tingit. Hinc tritum : *Magistratus vi-
rum ostendit, & Tacitus : multi imperio
digni visi essent, nisi imperassent.*

C A P. IV.

DE

VIRTUTE QUÆ AD DEUM REFERTUR PIE- TATE.

P RÆCEPTA.

I.

Pleitas est virtus, qua Deum a-
gnitum ritè veneramur & co-
limus.

II. Adversatur pietati impi-
tas, qua quis vel nimis super-
sticiosus est, & extra manda-
tum Divinum cultum sibi fin-
git; vel Deum planè contemnit
& negligit.

E X P L I C A T I O.

I. Duo sunt præcipue quibus ceu
virtus

virtutum omnium circa salus populi
& fortuna Rerum pub. continetur: Pie-
tas & justitia. Hæ enim utriusque po-
tissima fulcra sunt & firmamenta, hæ
geminæ quasi faces, quæ aditum nobis
parant, tum ad hujus vitæ tranquilli-
tatem, tum ad futuræ beatitudinem.
Vis Numen tibi facile & propitium,
Pietatem cole, quæ conscientiam
mentis regit, quæ caput & fons est o-
mnium virtutum, Sal & anima omnis
probitatis. Vis benevolos bonos, co-
le justitiam, illam rerum divinarum
humanarumq; reginam, quæ sanctio-
ne legum & juris fundat humanam so-
ciatem. Sine qua maximæ opes ceu
corpus anima spirituq; defectum colla-
bascunt. Vis amicos utrosq; pietatem
cum justitia conjunge, & Deum & ho-
mines tibi devinxeris. Pietas virga illa
Circæa est, qua tacti homines mitescunt
feritatem exuentes. Ruere omnia ne-
cessæ est, ubi non hoc firmamentum:
diffluere, ubi non hoc coagulum: imo
in criminum & scelerum ire licentiam

114 ubi non hoc repagulum. Justitia maximum & necessarium societatis & Reipub. bonum, sine qua nec Civitas nec universum genus humanum, nec mundus state potest. Vinculum est per quod societas cohæret & Respub. nihil ipsa per se futura nisi onus & præda si justitiam subtraxeris. Hos igitur virtutum inæstimabiles thesauros effondere necesse est, effosos ad usum in vita traducere. Prius itaq; hoc capite de Pietate, post in seq. de Probitate & justitia nobis agendum erit.

2. Pietas ad omnia utilis est promissionem habens præsentis & futuræ vitæ, dicente Apostolo. hanc qui virtutem esse negat helleboro opus habet. Absolvitur primum cognitione & notitia niminis, deinde cultu interno & externo. Internus amorem & timorem complectitur, non servilem sed filialem istum, quo maiestatem divinam reveremur peccatumq; fugimus. Amor Deum ut summum & optimum bonum, omnisq; boni authorem diligit, eiq; totius cordis affectu

affectione adhæret. Timor illud bonum
 veneratur, cavitque ne hoc offendat
 & sibi infestum reddat. Neq; in victimis
 inquit Seneca, licet optima sint, aus
 roq; præfulgeant, Deorum est honor, sed pia
 ac recta voluntate venerantium. Exter-
 nus consistit in precatione, qua neces-
 saria à Deo petimus; & gratiarum actio-
 ne, qua pro beneficijs exhibitis, lau-
 dem debitam gratiasq; reddimus. Ut
 & certis ritibus & ceremoniis sanctis, quæ
 ea sanctitate & puritate peragi debent,
 quæ naturæ Dei congruit. De hoc
 cultu externo piissime, licet Ethnicus,
 Epictetus: etiamne aliud ego præstare pos-
 sum senex claudus, quam celebrare Deum?
 etenim si luscinia essem, facerem quod so-
 lent luscinia, si Cygnus Cygni more cane-
 rem. Nunc autem cum homo sum, quid
 faciam? Laudabo Deum nec cessabo un-
 quam. Hæc virtus summa & absolu-
 te necessaria est, omnibus hominibus
 cuiuscunq; ordinis sint status & condi-
 tionis, modo eœlesti benedictione frui
 velint, & felicitate post hanc terrenam

116 semperna gaudere. Pietate sublata, in-
quit Cicero, fides etiam, societas humani
generis, & una excellentissima virtus, ju-
stitia tollitur.

3. Pietati in excessu opponitur Su-
persticio, in defectu impietas strictè sic-
dicta, sive Atheismus: Illa quidvis fin-
git & comminiscitur extra Dei manda-
tum ad cultum divinum peragendum:
Vel nimis etiam Scrupulosè in dogma-
ta & articulos fidei, juxta dictum cæ-
cæ rationis inquirit. Unde dubitatio-
nes, hæreses & fidei abnegatio seu apostা-
sis tandem sequuntur. Superstitioni-
bus ejusmodi fascinati sunt vanorum
somniorum, certorum dierum & tem-
porum observatores, qui statis diebus
feriando, præter Diem Dominicum &
solenniora festa, vel etiam Jejunio, &
a certo ciborum genere abstinentia,
Deum placare conantur. Quæ tamen
opera manifestam sapiunt Idololatri-
am in Decalogo & alibi severe prohi-
bitam. Atheismus alterum pietatis ex-
tremum indefectu, sece exerit verbis &
factis

117

factis, vitium, proh dolor, in hac ultima mundi senecta deplorandum. Cujus fons est quod tales vel Deum esse negent, si non expressis verbis, operibus tamen & *ipsa vita*: vel quod parum res humanas curare arbitrentur.

QUÆSTIONES.

z. *An de pietate in Ethicis inculcandum?* *Affir:* Ethici quippe est *omnis virtutis habere rationem*, qui ergo *pietatem*, quæ *virtutum omnium fons & origo est* insuper habebit? Honestatem sectatur Ethicus in omnibus hominum actionibus, quibus in Deum conversis, turpitudini immersas esse, nonne religio ipsi esse debet? ad finem insuper Ethicæ seu vitam beatam maxime confert pietas, quo igitur jure finibus hujus Disciplinæ extermioanda? *Affectum* qui pietatem dicit non illico virtutem denegabit esse. In forum Theologicum prorsus reijcienti, cognitio Dei naturalis refragatur.

zz. *Sed datur ne præter superna-* +
H 3 *tura-*

tur alem aliquacognitio Dei naturalis?
R. Afferit id disertè Apostolus ad Rom.
1. & 2. Cap. Consentunt testimouia pa-
ganorum certissima & elegantissima.
Hinc universa natura tam in μακρο-
χόσμῳ quam in μικροχόσμῳ idem te-
statur, unde illud: præsentem loquitur qua-
libet herba Deum. Imò principium est:
Deum esse, nobiscum natum & satum.

3. An omnis timor Dei virtus
fit? Neg. Est timor quidam
Filialis laudandus & bonus, est & Servilis
vituperandus & malus. Unde & qui-
dam timidi ab Johanne Apoc. 12. v. 8.
accensentur incredulis, homicidis,
scortatoribus &c. Quibus pars assi-
gnata dicitur in stagno ardenti. Hic
timor homines à Deo abstineret, quo
& primi parentes perculsi à facie Je-
hovæ fugerunt, & se occultaverunt.

X 4. Estne imprecandum proxi-
mo, vel diris devovendus inimicus
noster? R. Negat id sacra pa-
gina dum beneficiendum inimicus impe-

rat; nec malum pro malo rependum.
 Benedicite, inquit os veritatis, ijs quiexe-
 crantur vos. Benedicite, insit Aposto-
 lus, & ne imprecemini. Potior ergo
 nobis sit Scripturæ majestas, quam im-
 precantum improba temeritas. Pro-
 phetas & Sanctos qui æmulari vult vi-
 deat ut Spiritum in primis Prophetarum
 & Sanctorum possideat. Duo enim cum
 faciunt idem non est idem. Hinc & diræ
 imprecantum ipsis saepe authoribus
 exitiosæ fuere. Prudenter Sacerdos
 Atheniensium, iusta imprecationibus
 & diris devovere Alcibiadē respon-
 dit: *precibus constituta sum sacerdos non imprecationibus.*

C A P. V.

D E

PROBITATE ET JUSTI- TIA TAM DISTRIBUTIVA, QUAM COMMUTIVA EJUS- QUE EFFECTO JURE.

P RÆCEPTA,

I.

PRobitas est virtus, quâ nos

II. Hujus variæ sunt species, quarum præstantissima est justitia; probitas seu virtus suum cuiq; tribuens.

III. Estq; vel distributiva vel Commutativa.

IV. Distributiva in distributione bonorum & malorum, præmiorum videlicet & onerum secundum cujusque meritum occupatur.

V. Commutativa in contrahibis æqualitatem servat & pararum irrogatione.

VI. Oppositum Generali nomine dicitur injustitia, qua quis alteri non tribuit quod illi debetur, vel parum vel magis quam par est.

Expli-

1. Pietatis considerationem excipit probitas & nobilissima ejus species justitia. Nominis autem probitatis omnes reliquæ, præter pietatem, veniunt virtutes morales, cuius ambitu etiam & complexu comprehenduntur, unde spectari potest, vel ut totum aliquid *integrale Analogicum*, cuius singulæ partes virtutes sunt, & ad totius integratatem faciunt: Vel ut totum *Universale*, quod totam suam essentiam inferioribus suis communicat, qua ratione, generis vicem subit de singulis virtutibus prædicari nata, licet hic perpetuo ea non servetur $\alpha\kappa\varphi\beta\&\alpha.$ hinc vir bonus, probus ac virtuosus pari passu ambulant, indigitantque eum, quem morum elegantia honestat. *Objectum* agnoscit hominem, sive proximum sive nosmet ipsos, sicut Petas ad Deum refertur.

2. Regina & Domina virtutum omnium in merito salutatur justitia suffragijs Doctorum; præstantissima etiam,

122 non sine causa audit. Hæc enim actio-
nes nostras erga alios componit; hæc
dissipatos homines congregat, & con-
gregatos servat; hæc omnibus prodest
& quantum in ipsa, omnes homines
& universum mundum servare allabo-
rat. Definitur per virtutem vel pro-
bitatem seu proximum genus. *Diffe-*
rentia ex officio ejusdem desumpta. Di-
vidi alias in *universalem* & *particularēm*
solet. Hujus mentio fit in præceptis,
universali ad quæstiones reservata.

3. Fundamentum divisionis justi-
tiæ ministrat *objectum diversum* & *pro-*
portio. In distributiva res sunt *Com-*
munes ad omnia membra communita-
tis, qua talia spectantes. Commuta-
tivæ objectum constituunt *commercia*,
permutationes, *contractus* non saltem ve-
ri & *quasi contractus*; sed & *obligationes*,
tam quæ ex *delictis*, quam *quasi delictis*
nascuntur. Distributiva proportionis
nem servat *geometricam*, quæ æquali-
tas est rationum: Commutativa *Arith-*
meticam, quæ æqualitas est differentia-
rum

rum qui termini ut hic sunt ab Ethicis usurpati, ita paucis delibandi; quanquam non adeo referat eos hic apponere, cum obscuriores esse constet.

123

QUÆSTIONES.

1. *Quid justitia universalis & quomodo à virtute discernitur?* R. Universalis justitia communiter dicitur obedientia erga omnes leges. Cumq; virtute universe sumpta retro commeat, Secundum illud tritum: *justitia in se virtutes continet omnes.* Unde mox consequitur reale hic discriminem inter virtutem & justitiam non haberí, ratione duntaxat differre videntur, dum virtus ad habentem magis referatur, & possessorem suum perficiat: *Justitia & liorum commoditatibus magis velificatur,* publico & privato usui addicta. Unde respectum & ad alios habitudi, nem magis includit; non secus ac lex & præceptum virtutis, inter se collata.

2. *An differat justitia universalis à*

124 *tis à particulari?* Affir. Discernuntur (α) *Definitione*: illa promptitudo audit, per quam legibus obedientia exhibetur, directione quadam indifferenti ad objecta singulorum & communione bonum: Hæc constans & perpetua voluntas tribuendi cuiq; quod suum est, in specie quoad rerum distributionem & commutationem. (β) *Objectis*: universalis circa jus versatur, seu actiones virtutis quatenus justæ sunt & legibus conformantur, vel quod idem est: Objecta singularum virtutum quatenus bonum respiciunt communione: Particularis in rebus externis occupata privata commoda directè intendit. (γ) *Finibus*: justitia universalis præcipue publicum bonum intendit & immediate. Particularis privatum maximè & proprium. (δ) *Extremis*: illi adversatur injustitia universalis, cogsulum omnium vitiorum: huic particularis injustitia in distributione & commutatione conspicua. Summa: differunt fere ut pars à toto.

3. *Quomodo differunt distributive justitia & commutativa?* R. Potissimum ratione (α) *Debiti*, in distributiva traditur, quod debetur, non quod ante fuerit in possessione & dominio recipientis: Sed quatenus est pars communitatis. In commutativa redditur debitum, tanquam jam proprium applicatum & possessio alterius. (β) *Proportionis*, Distributiva observat proportionem, quam habet persona una ad aliam respectu rei tradendæ; Commutativa non nisi proportionem & æqualitatem rei redditæ & acceptæ. Unde in distributiva regnat proportio Geometrica, quæ personarum involvit respectum & ex merito & dignitate cuiquè tribuit pro rata. In commutativa Arithmetica, præcisè æqualitatem mercis & pretij, poenæ & delicti intendens citra respectum ad personas. (γ) *Actionum*, in distributiva sunt distributiones, in commutativa permutationes & correctiones.

4. *An justitia actus proprius sit tribuere unicuique; quod suum est?* R. Affirmativam magno consensu tueruntur scholæ Ethicæ ex recepta & vulgata justitiæ descriptione, cui & suffragari fas æquumque est. Licet enim & justitia actus inhibeat vitiosos furtum, adulterium &c; nihilominus tamen & easdem rite tuetur partes, & suum cuique tribuit, malis poenam & bonis præmia. Quanquam & ad satisfactionem læso præstandam respectus haberi possit.

* 5. *An omnia bona in Repub. communia esse debeant?* R. Si affirmativa vera sit tolleretur superior assertio: Ubi enim rerum omnium communio ibi meum & tuum exulat. Platonis hoc fuit delirium sicut & Anabaptistarum hodierno die. Abolet hoc contractus emptionis, venditionis, mutui &c. Sacris tamen firmati literis, legibus & exemplis Sanctorum. Ubi communio bonorum nullus locus Eleemosynæ, quam Deus imperat. Vana forent

rent præcepta Decalogi VI. VII. IX. & supervacanea ; Virtutes justitia & liberalitas exesse choro honestatis jubentur, ut alia silentij velo obtegan- tur, quæ fanatica hæc judicia nullo re- fellunt negotio.

6. *An vindicatio, qua delicta promeritis corriguntur, in judice a-Elus sit justitiæ distributivæ ; Vel, an in pœnæ inflictione propriè respe- Elus sit habendus personarum ? R.* Minimè gentium. Ad distributivam spectant ea quæ communia sunt & dis- tribuenda quidem civibus, quâ pars communitatis sunt, pro dignitate cuiusq; personæ. Pœnæ vero, nec sub distri- butionem cadunt, nec communes sunt, nec esse debent omnibus civibus quâ cives, ut pecunia publica distribuenda, præda &c. periculi sic plena res esset civem esse. Insuper pœnarum inflictio proportionem plane respuit Geometricam, nec secundum eam irrogari posse con- stat satis superque, cum sic in eodem delicto

delicto deprehensi mobilis & plebejus,
liber & servus, non obstante merito-
rum paritate diversimodè, iste acrius,
hic mitius punirentur. Plus enim per
proportionem Geometricam accipit
Nobilis quam ignobilis: plus liber
quam servus; quod quam absolum sit
nemo non videt. Præterea justa cen-
setur distributio, licet interdum, qui-
libet non pro meritis de sorte accipiat,
modo ex summa dividenda & partiun-
da pro loco & dignitate sua propor-
tionaliter & respectu aliorum conse-
quatur. Ita verò pœnarum irroga-
tio nec fieri debet nec potest, semper
enim pro meritis irroganda pœna,
nullo habito personarum respectu, qui
si huc accedere interdum videatur non
per se id sit, sed planè per accidens: Mini-
striales hic iste respectus agit partes, in
quantum circumstantia personæ delictū
vel aggravat vel elevat, non infligendi a-
& cum primariò vel secundariò ingreditur.
Suppliciorum diversitatem personarum
proprie respectus, qualis in propora-
tione

129

tione Geometrica attenditur, non in-
ducit; sed προαιρεσις & præsumptio
major vel minor προαιρέσεως, ipsaq;
culpa, quæ ex hisce vel aggravatur vel
elevatur.

7. *An in talione consistat ratio
justitiæ?* R. Neq; in justitia di-
stributiva, nec commutativa locum ha-
bet. In illa enim non traditur aliqua
res pro re, sed quod antea omnium
fuit, certa ratione distribuitur: Hæc
neq; in contractibus invitis; nec vo-
luntarijs talionem observare potest, nu-
dam scilicet & simplicem; proportionalem
vero talionem de ratione justitiæ esse
nemo negat & jura tum divina, tunm
humana probant, interdum tamèn &
simplex talio locum habet, ut ex Cap.
Ex. 21. 23. Deut. 29, v. ult. Lev. 21. v. 9.
& nostris legibus constat.

8. *An inter domesticos justitia +
locum habeat?* Aff. Ubi enim jus,
ibi & justitia locum habere potest. Jus
verò non solum Arist. dividit in œco-
nomi-

130 nomicum & politicum, sed & nos jura
habemus alia, societas domesticas di-
rigentia, ut ex legibus nostris appareat.

X. 9. *Quid jus aut quotuplex?* R.
Jus est *norma agendorum & fugiendorum*,
seu, est *quod recta ratio faciendum vel o-*
mittendum præscribit. Prior definitio
generalis est. Posterior speciem quan-
dam juris finire videtur. Dividitur
in *Divinum & Humanum*. Divina lex
Moralem includit, Ceremoniam & fo-
rensem, ut & jus naturale Philosophis &
Theologis sic dictum. Ictis jus omne
est triplex, Naturæ, Gentium, & Civile.
Naturale dicitur quod natura omnia a-
nimantia docuit. Unde Maris & Fœ-
minæ conjunctio, sobolis procreatio
& Educatio deducitur. Gentium jus quod
etiam Philosophis jus Naturale dicitur,
est quod naturalis ratio inter homines
constituit, estq; primarium quod ex pu-
ra fluit humana ratione, qualia sunt
communissima ista principia omnium
mentibus ab ipso ortu inscripta. Ut:
Deum esse colendum, Parentes honorandos,
houe-

boneste vivendum &c. Vel secundarium,
quod ex conclusionibus per rationem
colligitur. *Ius Civile* est quod Civitas
vel Respub: jus imperij habens sibi præ-
scribit. Qualia jura in omnibus Rebus-
publ: quæ non nisi Deum & Ensem su-
periorem agnoscunt, communi con-
sensu feruntur & observantur. dicitur
alijs positivum, legitimum &c.

20. *An Ius Brutis competit? R.*
Si juris propria ratio spectanda, non ma-
gis ea locum habet in brutis quam plan-
tis, non enim ibi ratio inter bonum &
malum distingvens: Neq; voluntas u-
num præ alio eligens, nec justitia mo-
ralis propriè suum cuiq; tribuens. At
impropriè sumptum jus pro inclinatio-
nibus & operationibus, quas commu-
nes cum brutis possidemus, quales vi-
ta defensio, conjunctio Maris & Fæminæ,
procreatio liberorum, educatio, appetitus
libertatis &c. Brutis bestijs tribui po-
sse non negandum, quomodo & Icti
vocem juris laxius accipiunt.

132 + 22. *An Jus naturale sit immutabile?* R. Quamdiu natura & ratio unica manet & immutabilis, tamdiu & jus illud, quod ex incorruptis illis naturæ principijs infallibiliter fluit & emanat. Digito enim Dei cordibus humanis ab ortu ipso inscripta lex est, unde deleri non potest, nisi ipsa natura vel ratio desinat esse ratio, vel ex male disposito corporis commercio sui obliviscatur, ut in furiosis. Jus hoc in reliquijs divinæ imaginis habetur, quas superesse bonitas creatoris voluit in natura, quam huc usq; conservavit & conservabit deinceps.

+ 22. *An leges civiles temerè mutandæ?* Neg. Nec enim recessendum ab eo jure quod diu æquum visum est, certamq; semper interpretationem habuit, ne legum vis & robur, Philosopho monente, quod ab usu & consuetudine sumptum facili mutatione enervetur. Arguit præterea crebra legum mutatio imprudentiam legis

legislatoris, qui quid ē re fuerit non facile perspicere potuerit. Authoritatem insuper Magistratus prostituit, inq; contemptum decreta vocat & adducit olim abroganda, unde Reipub: metuenda convulsio. Interim ubi *necessitas* & evidens *utilitas* mutationem imperant, nihil prohibet quin fiat.

133

Salus enim populi suprema lex esto.

13. *Num judex, quoties judicat, secundum allegata & probata sententiam semper ferre debeat? Aff.* Nisi id fieret plurima incommoda redundarent. Judex enim sub privatæ conscientiæ mantelo quidvis pro libitu & lubitu contra evidentes probatio-nes statuere & decerere posset: innocentem damnari, reum & solum ab solvi continget: Sic omnia pverterentur judicia, omnisq; defensio & accusatio per libidinem judicis ener- varetur. Perpetuis agitari motibus Rēpub. necesse erit, si nullus in te- stibus innocentiae præsidium haberet;

I 3

Si de

134 Si de innocentia triumpharet iniq-
tas.

24. *An volenti fiat injuria?* R.
Trita est negativa; sed nec affirmativa
dissona veritati. Distinguendum vi-
detur inter injuriam latè & strictè sum-
ptam: Illa est cum simpliciter aliquid
infertur, quod leges & jura prohibent
a sciente & volente: hæc, cum insuper
invito præter meritum accidit contra
fas æquumq;. Isto modo spectatam
injuriam volenti posse inferri non in-
ficiandum: licet hoc modo non item.
Si modo plenam, integrum & expressam
habeat voluntatem, liberam & absolutam.

25. *Quid æquitas & quænam
ejus opposita?* R. Æquitatem de-
finit Aristoteles correctionem legis ea
parte quâ deficit, ob suam generalita-
tem. Vel ut alij: æquitas est applica-
tio legis ad personas & circumstantias
singulares. Cum enim lex generalis-
ter loquatur, ejus nuda verba in omni-
bus casibus locum habere nequeunt, &
hac in parte Arist. Lex positiva dicitur
deficit

deficere, quem defectum supplet æquitas
commoda interpretatione legis verborum, atq; prudenti ad speciales ca-
sus pro ratione circumstantiarum ac-
commodationem. Huic æquitati ad-
versatur jus summum & calumnia seu
sycophantia ; Illud ἀνεργοδικαιον A-
rist. quando verba legis simpliciter
Urgentur, nulla benigna adhibita in-
terpretatione, & contra sensum Le-
gislatoris. De quo verum illud Te-
rentij, summum jus Summa sape injuria est.
Sycophantia, malitiosa juris interpreta-
tio est fraudandi & decipiendi causa in-
stituta, Ictis Calumnia dicitur. De hac
Cicero : Scriptum sequi calumniatoris est:
boni autem iudicis est voluntatem & Au-
thoritatem scriptoris tueri.

135

C A P . VI.

FORTITUDINE.

P RÆCEPTA

I.

FOrtitudo est virtus seu probi-
tas,

I 4

tas, quâ adversa & ardua magno animo aggredimur & decenter sustinemus.

II. Estq; Togata vel Bellica.

III. Togata est fortitudo, quæ in adversis extra bellum aleam animum invictum præstat & immotum.

IV. Bellica , quâ pericula in bello & mortem ipsam honestè aggredimur.

V. Opposita fortitudinissunt: Omnis metus vacuitas seu audacia , quâ temerè omnia adeuntur pericula, nullâ habitâ honestatis ratione : Et metus seu timiditas, vitium quo nihil ardum neq; pati neque aggredi sustinemus.

EXPLICATIO.

I. Magna & eximia virtus fortitudo est,

do est, sublimia etiam quærit receptacula, excelsos fovens spiritus; hinc rutilat maximum in solio Regali. heroum què ingens existit decus. Viribus nixa suis, non nisi ardua & præclara semper meditatur, hostibus se obicit, quos ferit, fugat, prosternit, nec mortem terribilissimum omnium pœce vel bello formidat. Unde summo in pretio semper fuit fortitudo, virtutis nomine sola nonnunquam æstimata. Magnus ille Alexander, hac nisi stipatus fuisset, tantillo vix tempore victor orbem peragrasset. Hannibalem sanè multis in Hispania, Africa, Italia victorijs & trophæis evexit ad summum. Cæsaris invictum animi robur, res gestæ testantur abunde. Non attinet memoret Camillas, Fabricios, Marcellos, & similia hominum dæmonia, qui rem Romanam ad id fastigium perduxerunt, ut Romana magnitudo tantum hostium vinceret, quantum vel ipsa vellet, vel rerum natura permitteret, ut habet Vegetius. Nostra etiam patria dulcissima, Regnum Sveo

138 Gothicum, quot & quantos emiserit
Heroas hac virtute præstantes, loquun-
tur omnium temporum annales, decan-
tant patriotæ, admirantur exteri & ob-
stupescunt; quos hîc sacro silentij ve-
lo potius honorandos censemus, quam
laudes & gloriam illorum culpâ detcre-
re ingenij. Virtutem solummodo ipsam,
prout ratio instituti requirit, nostris
subjiciamus oculis, ut si quid ex pul-
cherrima ejus facie liceat haurire volu-
ptatis, id omne in lucro erit depu-
tandum.

2. Definitum à ferendo dictum (pe-
ricula scilicet & labores) non quam vis
notat *constantiam*, commune alijs re-
quisitum in genere; nec naturale *robur*,
quale & in brutis, & alijs bonis animi
destitutis: Sed *virtutem moralem*, quæ
in periculis & adversis caput exerit. cu-
jus hîc observanda (α) Objectum duplex,
ut in qualibet vittute *internum* & *externum*. Illud (ut in alijs) affectus, metus
& *confidentia*: hoc, *res arduæ* & *periculi*
plenaæ, quæ affectus hos ciere possunt:

Alijs

Alijs terribilia, mala & aduersa, quæ tam
enim sunt in duplice sunt differentia; alia e-
sunt utrèg àvrgonov supra condi-
tionem humanam, ut comminationes dio-
vine, fulmina, terra motus, exundationes
&c. Quæ qui non metuit, insanum
esse oportet; Alia xar' àvrgonov se-
cundum hominem, quorum quædam
semper metuenda viro bono, & fugien-
da, ut Scelera omnis generis, eorumq; pæ-
ne; quædam indifferenter se habent,
formidandæ quidem si nostrâ culpa e-
veniant; sin minus & præter meri-
tum, forti animo & excuso ferenda &
spennenda, qualia mala sunt: paupertas,
exilium, captivitas, infamia, vulnera, con-
tempus, injuria, morbi, & deniq; mors ipsa,
quæ Speciale hujus virtutis objectum vor-
cari sivevit, sicut generale censetur esse
vel primarium vel secundarium, illud τὰ
φόβοια Constituunt; hoc ταῦτα λέει
fiducialia, quibus fiducia in periculis a-
nimō ingeneratur, qualia: divis-
tiae, munitiones, arces: arma &c. (B) At
etius (in quo & officium viri fortis in
gene-

140 genere consistit) qui duplex cum pri-
mis : *Sustinere pericula*, quò patientia
spectat, & *aggredi seu propulsare*, quem
nonnulli magnanimitatem appellant.
Præstantius verò Aristoli ardua ferre,
quam aggredi. Objectum enim quod
terribile, semper aliquid confert ad au-
daciā cohendam, timorem vero
auget, cui non succumbere difficilius
videtur. (γ) *Finis*; ut in omnibus vir-
tutibus: ita & hīc *honestas*, unde & *pu-
blica utilitas*. Inordinati igitur finis
circumstantiā peccant, qui ad scopum
alium collimant, quales qui lucri cau-
sā, spe honoris & prædæ duriuscula
non detrectant.

3. Missā divisione fortitudinis in
veram & apparentem, quæ non tam di-
visio, quam distinctio est ambigui; ve-
ræ fortitudinis solum ratio expenden-
da venit, quæ rite & rectè secatur in
Togatam & Sagatam. (α) Ex ratione obje-
cti, quippe in utraq; conspicua fortia
facta, nec minus in toga animi deside-
ratur magnitudo, quam sago & bellonā
fervor.

fervente. Exilia non raro hic, proscriptio-
nes, relegationes, opprobria, afflictiones aliae
vulnera, captivitates, morbi, immo ipsam mors
graflatur, quae intrepidè subcunda, a-
nimusq; obfirmandus, ne adversis fran-
gatur, nec efferatut & insolescat adeo
secundis, ex mente Horatij:

*Rebus angustis animosus, atq;
Fortis appare, sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.*

(β) *Intuitu Subjecti*, sape enim fortitudine bellicâ excellunt, qui Togatâ non item, & vice versa. Fortis Alexander, fortis Socrates, sed diversâ fortitudo dinis specie; fortis item Cicero, Demostenes, sed in foro, in curia; bello non item. (γ) *Contemplatione causarum effi-
cientium*: bellica artibus bellicis para-
tur, Togata sine iisdem haberi potest.

4. Togata fortitudo animum fir-
mat constantiâ, roburq; colligit, quo
adversus omnem fortunæ flatum tutus
consistit fortis, in choro, in foro, in to-
ro sua rite expedit munia. Contemptum
injurias,

injurias, persecutio*n*es, calumnia*s*, ma-
la plerumq*e*; Clericorum, contemnit, re-
pellit, vindicat. In curia causas agit,
discep*t*at, judicat, consilia suggerit, li-
bertatem asserit, non sine præsentissi-
mo nonnunquam mortis periculo. Pro
domo cuiusq*e*; & ædibus excubias agit,
commoda accersens, propellens noci-
tura & adversa domestica quoad fieri
fas est, ut hic præterea*m* philosophicam
illam affectuum moderationem, in So-
crate, Diogene, alijsq*e*; eminentem.

5. Fortitudinem Bellicam extollunt
pleriq*e*; omnium in se ora hæc conver-
tit, nec nisi eximijs præmijs corona-
tur, cum maximè occupetur circa præ-
sens mortis discrimen, quæ pulcherri-
ma censetur propter decorum, difficili-
ma propter famam, honestissima propter
causam, scil: defensionem patriæ, liberta-
tis, religionis, parentum, liberorum &c.
Hâc plurimi fortitudine excelluere, non
secus ac Togatâ. In sacris laudantur
David, Debora, Iudith &c. Ex profa-
nis tum Gracis tum Latinis quam plu-
rimi

6. Sunt & huic virtuti sui hostes, sunt *extrema*. hinc scopuli utrinq; hi cavendi: *Audacia* in excessu; *Timiditas* & *ignavia* in defectu. Ad istam deflexit *Alexander* non raro, servatus tamen, non tam sua virtute, quam æquitate fortunæ. Insani potius quam audaces *Celtæ*, qui prælium inierunt cum fluctibus marinis, prius aquis obtruti quam versi in fugam. Et *Psylli*, qui contra austrum armata manu profecti sunt. Et *Xerxes*, mare virgis cædi imperans & catenis studens vincire. *Timidi* omnes ἀντρόχειοις, timidus *Pisander*, qui ne umbram suam mortuus videret metuit. Ignavus *Antemon*, qui caput scuto, quod servi duo semper portarunt, texit, ne lapsu alicujus læderetur. Plura exempla tum virtutis, tum vitiorum suppeditant omnium temporum historiæ & annales: præter quotidiam experientiam, quæ speculum est vitæ & societatis humanæ.

QUÆ.

2. *Estne fortitudo justitia præstantior?* Neg: Utraq; sublimis est virtus & necessaria, si tamen comparentur, potiorem locum justitiae, ipsa non negabit fortitudo. Justitia quippe sublata, quid principatus & regna nisi magna latrocinia? Ubi licentia pudoris & verecundiae calles supergressa impunè dominatur & furit. Hinc non inscitè Agesilaus: *Si omnes justi essent, ne opus quidem fortitudine esset.* Et Antisthenes: *omnia, inquit, hominibus optanda præter fortitudinem; quod omnia fortes occupaturi sint, possidentes verò, si timidiores, perdituri.*

2. *Qui sit quòd vera fortitudo rara sit avis in terris?* Resp. Difficilia quæ pulchra, vetus verbum est. Difficultati succenturiantur virtutis hujus objecta, causæ efficientes & subjecta. Mortem omnium terribilium terribilissimum, natura ipsa conservationis studiosa abhorret: Actus circa pericula tanta

tanta & discrimina occupantur, ut plē-
tiq; tergiversari malint, quam aggredi:
deniq; nec omnes ad hanc sunt virtū.
tem natūl & educati, pauci, quos æquus ar-
marvit jupiter &c.

3. *An mors omnium terribilium
terribilissimum?* Resp. De morte
æterna, nullus, modò Christianus, du-
bitat terribilissimam esse, interim &
mors temporalis satis est terribilis homi-
ni, non ut Christiano & fideli, quomodo
mors, non mors, sed somnus, sed quies,
sed lucrum &c. Verùm ut corpori animato
conservationem sui maximè expertentis,
& ab interitu modis omnibus se vin-
dicanti.

4. *An fuga viro forti eligenda?* X
Resp. Pro ratione commodorum & incom-
modorum vel amplectenda est vel non.
Si ex fuga tua salus pullulet, non tua
solum sed & Reip: Religioni insuper con-
sulitur, libertati & honestati, capessenda
sanè. Sic enim qui fugit ad pugnas
ille redire potest. Si verò fugam igno-

146 minia sequatur, Religionis, libertatis patriæ interitus, mori præstabit & fortiter occumbere, quam cum tantarum rerum ruina salutem & utilitatem labe-factare publicam.

5. *An hostem fallere fortis conueniat?* Resp. Fallitur hostis vel violatione fidei vel stratagematibus & insidijs illæsa fide. Istud in honestum est, fidem enim datam servare & divina & humana jura exigunt: Hoc licitum & concessum exemplis sanctorum in scriptura laudatis, & aliorum heroum ab omni antiquitate commendatis. Victoria insuper hujusmodi compendiosa est, parcitur sanguini, sumptibus, tempori.

6. *An fortis sensu doloris afficiatur, eumq[ue] confiteri honestè possit?* Aff. Nec enim fortitudo naturam exuit humanam, nec prohibet confiteri quod humanum est: immo gloriosa est magis fortis viro confessio passionum, quas invicto animo superat, testimonio fortitudinis lueulenter stipatus.

7. An qui artibus Diabolicis stu-

147

porem inducunt corporibus, fortis di-
cendi? Resp. Minime gentium.
Nulla virtuosa actio Diabolum agnoscit
authorem; sicut nec Diabolica opera-
tio virtus est.

8. Estne fortior qui prævisa pe-
ricula præmeditatus aggreditur, quam
qui in repentinis se fortiter gerit? R.
Hic potius fortitudinis gloriam mere-
tur, magis enim ex habitu præsumitur
agere, at radicatio habitus intentio-
rem virtutem ostendit. Hinc in are-
na sumendum sæpè consilium, in bel-
lo præcipue, ubi bis peccare non li-
cet; ubi quanto minor præparatio,
tanto major animi magnitudo.

9. An aὐτοχειρία licita sit? Neg.
Peccant in Deum aὐτοχειρεῖ, in Remp.
& seipso. Dei decreta impugnant: non
occides. Rempub: membro & cives spo-
liant. Vitam optimum bonum sibi es-
tripiunt sibi ipsis carnifices. Pulchre
Seneca: Si certa mors instabit & deslinde-

148 *tum sibi supplicium sciet, non commodabile
sapientia pœna sua manum, stultitia est timo-
re moriis mori. Veniet qui occidat, expe-
cta, quid occupas alienum negotium.*

20. *At sancti Dei Martyres sunt
ne hæc laurea & fortitudinis gloria
decorandi? Resp. Imo heroica i-
psis inerat fortitudo & longè sublimior
omni aliâ. Exquisitissimis quippe do-
loribus expositi & subjecti tormentis,
non modò tolerârunt ea magno ani-
mo; sed & exultârunt dignos se esse,
qui pro nomine & confessione Jesu in-
digna hujusmodi perferrent & pate-
rentur.*

21. *An per fortitudinem duello con-
gredi liceat? Neg. d. Monomachia
duplex est Laudabilis & Illaudabilis. Illa
quæ ab animo gloriæ Dei illustrandæ
& publici boni promovendi cupido pro-
ficietur, probanda, si authoritate im-
primis publica fulciatur; exemplo Da-
vidis, & fratrum apud Romanos tergemi-
norum. Hac quæ ex privatæ vindictæ
cupi-*

cupiditate fluit, damnanda prorsus & abolenda. Nec rectam rationem sequuntur ducem audaculi illi & temerarij, nec leges observant, nec *Magistratum*, quem exponunt ludibrio. *Pericula* aggreduntur non necessaria & suæ salutis & aliorum prodigi sunt, nullâ habitâ honestatis ratione.

22. *Quid censes de bellis, suntne licita?* Resp. Negat furor Anabaptisticus: affirmat scriptura canonica. Deus in V. T. injunxit bella, leges bellicas populo suo præscripsit: Nec ullibi in N. T. prohibuit, quin potius hoc vitæ genus approbavit Christus, in Centurione Capernaitico, alijsq;. Baptista milites sacro baptismatis lavaçro censuit initiandos additâ adhortatione, non ut desererent stationem, sed decenter se se gererent, nemini incommodarent &c. Vim præterea vi repel lendam esse omnes leges, omniaq; iuxta permittunt,

23. *Ultra fortitudo præstantior*
K 3 *Toga-*

150 *Togata vel Bellica?* Resp. A Toga-
tæ partibus stat Eloquentiæ parens Cice-
ro dum ait :

Cedant arma Togæ, concedat laurea lingvæ,
Assentitur clarissimus Vendelinus hisce
rationibus : est quippe innocentior &
sedatior, Deo gratior i. Chro: 28. v. 36.
Prudenti itidem Consilio, lingua & cala-
mo maxima facilius expediuntur quam
armis, quæ remedia sunt ipsis morbis
periculosiora & damnosiora ; parum-
quæ habent virium, si destituantur con-
*silio. Bene Tacitus : *Plura in summa for-**
tuna auspicijs & consilijs ; quam telis & ma-
nibus geri.

24. *Audaciæ contermina ma-*
gis fortitudo quam timiditati ? Aff.
Hinc audacem fortem vulgus semper
putat. Commune est & forti & au-
daci aggredi pericula, licet ille honestè
& non quævis : hic omnia & levia &
inhonesta. Timidus verò nullis plane-
se obijcit, sed Martem in fugacibus por-
tat pedibus. Unde & is magis obesse
Reip.

Reip. creditur, cui audax suâ animositate interdum prodest secundum illud:

Audaces fortuna juvat timidosq; repellit.

25. An illi fortis dicendi, qui in pugna navalium vel obsidione, ne in manus hostium deveniant, pulvere pyro accenso seipso cum alijs è medio tollunt? Neg. *αὐτοχεῖας* quippe species est, quæ & legibus divinis & civilibus interdicta est: Mors illa fugienda quæ non finis est malorum, sed principium omnium malorum & æternam secum trahit damnationem. Et utcunq; bono proposito id faciant non pauci finemq; honestum prætendant, universaliter tamen illud verum est; *Non sunt facienda mala, ut bona eveniant.* Rom. 3. Fortitudo enim ut & omnis virtus honestis & licitis medijs ad honestatem tendit. Nec exemplum Samsonis juvat quod *extraordinarium*, propterea non ad consequentias trahendum. Gloriosè Rex Gustavus II. & Magnus de quodam sui temporis; *Erga me quis*

dem & patriam masculè egit; erga seipsum
verò impiè & sceleratè, citante D. D.
Loccenio.

C A P. VII.

DE
TEMPERANTIA.
PRÆCEPTA.

I.

TEmperantia est probitas seu virtus, in voluptatibus corporis ex gustu & tactu modum tenuens à rectâ ratione præscriptum.

II. Estq; duplex: Frugalitas & castitas.

III. Frugalitas est temperantia in cibo (Abstinentia aliàs dicitur) & potu (quæ sobrietas propriè) naturæ & honestati congruenter vivens.

IV. Castitas est temperantia in moderanda venere.

V. Extrema temperantiæ & specie-

specierum, in explicatione com-
memorabuntur.

153

EXPLICATIO.

§ 1. A corporis periculis, quibus fortitudo imperat, ad voluptates ejusdem, quas temperantia coercet, non immoritò delabimur. Parum quippe est hostem propellere externum, nisi & proditores intra mœnia delitescentes exigantur. Pulchrè Seneca : *Magnum imperium regit, qui sibi ipsi dominatur;* & fortior est qui cupiditatem vincit, quam qui hostem superat. Hinc memorabile effatum Valentiniani Imperatoris : *Una tantum victoriâ gloriari, quod vicisset carnem.* Quid enim jucundius quam se ipsum vincere? Libidinileges præscribere? atq; sic nomen & prærogativam hominis insigniter tueri. Anima sicca, anima sapiens; imò prudens & reliquarum virtutum quasi penu. Ex adverso delicijs immersa, stulta & insipiens; Ex homine belluam efficiens. Vetustas curvas quasdā animas tradidit, quæ cœlum nunquam

K 5 tueren-

merentur, sed in terra cogitatione re-
siderent. Intemperantes curvæ illæ a-
nimæ sunt, quæ in corporis voluptates
demersæ, nec solem unquam vident
nec lunam. Et dum potiorem cuticu-
læ quam animæ curam gerunt, hanc
tantum pro sale, quod *Varro* ait, habe-
re videntur. Nos vitij hujus turpitu-
dine & detrimentorum, quæ in genus
humanum importat, multitudine ter-
riti ; ipsius virtutis decus venabimur
& mirabimur, nec alio fine, quām ut
eam ipso facto (virtus quippe in a-
ctione consistit) ritè exprimere va-
leamus.

§ 2. Temperantia hīc non quam-
vis designat virtutem, prout *affectus* &
perturbationes temperat & moderatur;
sed eam duntaxat, quæ in *voluptatibus*
corporis arcendis vel perfruendis *per se*
est occupata. *Objectum* ergo ejus *vo-
luptates non animi*, in quibus nullus da-
tur vel excessus vel defectus; sed *corpo-
ris*, quæ nobis cum brutis communes
sunt; nec tamen omnes omnium sen-
tientiam suum

suum (quas enim auditus, aut visu, aut olfactu percipimus, temperantiam vel intemperantiam non inducunt, nisi forte per accidens) sed eae in primis quae gustu & tactu sentiuntur, in quibus externè occupatur temperans, internè domans appetitum & cupidinem earundem. Habebit ergo vir temperans rationem honestatis in voluptatum fruitione, valetudinis, quantitatis, qualitatis, existimationis, loci, temporis, personarum, sumptuum &c. Quo & fine & fructu temperantiæ potiri possit, qui eximius est in animo, vigor ingenij, judicij & memoriae, quibus & oculus omnium virtutum prudentia conservatur; in corpore, sanitas & pulchritudo, omnia directa ad utilitatem propriam, conservationem scilicet sui, & consequenter publicam, prout id virtutis genius requirit.

§ 3. Ut *habitus* nati sunt secundum objecta dividi, ita & ex objecto duplicitate temperantiæ, duæ hæ species resultant, vel enim ex sensu *gustus* voluptas pullulat in cibo & potu. Vel ex sensu *tactus* in ve-

in venere; istam frugalitas moderatur; hanc castitas. Frugalis ergo est in cibo seu abstinens, qui tanta cibi portione vescitur, ut reficiantur vires, non opprimantur, habitâ ratione cuiusq; naturæ. Non eadem est omnibus corporis constitutio, nec idem calor. Diversa item sunt vitæ genera, in quibus alij alijs magis vacant exercitijs & corporis motionibus. Unde varietas maxima suboritur assumptionis alimentorum, alijs plus, alijs minus vescentibus, illæsâ tamen frugalitate. In potu frugalis, propriè *sobrius* dicitur, non quod nunquam bibat, vel quod à certo potus genere per *naturam, coactionem* &c. abstineat, qui potius abstemius est, non sobrius; sed quia *habitum* inebriandi sive ebriositatem summopere vitet, nec nimium bibat, nec svavitatem in modico etiam potu se. Etetur.

¶ 4. Veneri frœnum injicit *castitas*, quæ & pudicitiam ambitu suo involvit, occupatam præcipue circa decorum in gestibus, vultu, obtutu, incessu & similibus, quibus

quibus plerumq; animi inconspicui &
 latens indoles, ceu ex ungvibus Leo,
 clare dignoscitur. Et ut sexui fœmi-
 neo maximè necessaria est, & pro do-
 te pudicitia, satis quippe dotata, si pudica
 & virtuosa; ita singulos egregiè ornat
 castitas, quæ in omnis status & ætatis
 requiritur hominibus. Hinc dispesci
 solet in *virginalem*, *conjugalem* & *vidua-
 lem*. *Illa* in juvenibus, puellis & omni-
 bus non nuptis; *ista* in conjugatis &
 matrimonio junctis; *haec* viduarum est.
 Exempla castitatis passim occurunt in
 sacris: *Iosephi*, *Rebecca* &c. Profanis; *A-
 lexandri M. Scipionis*, *Cyri* & aliorum. He-
 roica planè fuit adolescentis Ægyptij
Nicetæ castitas, cuius facit mentionem
Hieronymus & *Iesuita Drexelius*, qui & pe-
 culiare librum ita inscripsit.

*S. 5. Pro diversitate specierum virtutis
 variant vitia opposita. Cui virtus tem-
 perantia planè cognita, vitium ignora-
 re nequit intemperantiam sive ἀκολασί-
 αν in excessu, in defectu ἀναισησίαν
 omnes spernens voluptates, quod ut
 garissi-*

158. rarissimum est inventum, ita illud, proh
dolor! frequentissimum. Excessus fru-
galitatis sunt : *Voracitas*, *Ebrietas*, vel
uno verbo *luxuria*; Castitatis *libido*. De-
fectus in ista : Sordes & nimia abstinen-
tia à cibo & potu vires prosternens; in
hac detestatio omnis veneris affectata.
Exemplorum ut stultorum plena omnia;
luxuriæ & Ebrietatis in *Alexandro*, *Ti-
berio*, qui postea *Biberius* dictus. *Smin-
daride Sibarita*, qui jactabat se annis 20.
nec orientem Solem, nec occidentem
vidisse. *Vesperi* enim per ebrietatem
serò expergefactus fuit, mane verò in
multam diem stertebat: *Libidinis* in *So-
domitis*, *Sardanapalo* &c. De quo versiculus:
Non homo sed porcus Sardanapalus erat.
Ex adverso *Diogenes* omnes mulieres
suspensas voluit de arboribus, *Origenes*
se castravit &c.

QUÆSTIONES.

2. *An studio temperantiae vita ho-
minis prolongari possit?* Aff. An-
nos decurtare luxuriam & libidinem
constans

constans est assertio & Medicorum & Philo-
 losophorum. Per luxuriam quippe dum
 indiscretè varia cibi & potus genera in
 maxima copia assumuntur, nullâ habi-
 tâ ratione virium, valetudinis & qualita-
 tis, plurima inde incommoda exoriri
 certum: extinguitur calor naturalis ni-
 mio vini potu ac suffocatur, non secùs
 ac si exiguae flammæ imbecillæq; con-
 fertim multum olei infundatur: in ven-
 triculo gignuntur cruditates, quæ dela-
 tæ ad Epar bonam ejus constitutionem
 non parùm laedunt, quippe vitium pri-
 maæ concoctionis non corrigitur in secundâ &
 tertiat. Unde totius corporis debilitas
 & *κακεξία*, plurimi morbi & tandem
 mors & viventis interitus. Per lasciv-
 iam & enormem libidinem calidum
 & humidum radicale, in quibus vita
 consistit, & quod vinculum censetur
 animæ & corporis, exhaustur, quo ex-
 hausto dissolutionem sequi necesse est.
 Unde experientia quoq; confirmat hel-
 luones & libidinosos vitæ esse brevio-
 ris. Ex adverso vero frugales & casti

160 voluptatibus moderatè fruentes, nōxijs depulsis vires & naturam in suo statu conservant; nutantem verò abstinentia & medicamentis renovant atq; restau-
rant. Hic verò ad ea respicimus quæ ex princijs naturalibus & causis colligi possunt: de ter-
mino vitæ à Deo præfixo & præstituto, discurrere az-
lius est loci & altioris indaginis, sic enim certum
est fatalem esse istum ratione præscientiæ & cognitio-
nis Dei, cuius oculi clariores sole, cui omnia futura
sunt præsentia, omniumq; rerum & eventuum infal-
libilem & certissimam possidet scientiam.

2. *An temperans sit qui bis de die commedit?* Resp. Negent li-
cet Plato & Thomas & fortè alij, qui sta-
tiunt veteres, semel tantum quolibet
die commedisse, affirmativam tamen
& experientia & ratio dicitat. Frugalis
enim modum servat in potu & cibo,
quem modum non potest non servare,
qui bis in die citra saturitatem edit, si-
cut is excedere mediocritatem, qui se-
mel tantum.

3. *An esus carnium antediluvia-
nis concessus fuerit?* Affirmativa
svadetur ex vita pastoritia, quam ante
dilu-

diluvium viguisse constat, inter alia procul dubio, ob hanc causam, ut hinc in eum animalcula pro placito & arbitrio depromerent. Deinde & pellibus vestiebantur primi homines, carnes autem pellibus detractis tanquam inutiles abjectas fuisse, vero simile non est. Præterea sacrificabant ex animalibus veteres, pars verò sacrificij cessit in alimentum, prout deinceps lege expressum est. Tantam deniq; multitudinem gressilium, volatilium & natatilium creatam esse in usum & utilitatem hominum scriptura asserit, eandem verò cibo subtrahere, & in eo elucere qui non vult, durus nimis videtur & pertinax.

4. At vinum fuitne illud antediluvium in usu? Resp. Quanquam Noa post cataclysmum universalem inebriatus fuerit, tanquam vinum planè antea non gustaverit; tam liberaliter tamen ex ignorantia *vini Armenici*, quod præstantissimum & efficacissimum esse Strabo testatur, ad omnis vini & communis

162 munis defectum sive carentiam concludi non potest. Quin potius ex verbis Salvatoris Luc. 17: 26. Contrarium colligi non ineptè judicatur, ubi securitatem & ebrietatem hominum incusat & propterea insecum supplicium. Si ergo inebrietati antediluviani, aut aquâ aut *vino* id factum, non aquâ quod est contra experientiam, E. *vino*.

5. *An per sobrietatem convivij interesse liceat?* Resp. Convivia alia *Sybaritica* & *luxuriosa*, alia *honestâ* & *licita*, quæ jucunditatis & honestæ re-creationis causâ instituuntur, illa ut fugere convenit; ita hæc accedere non est prohibitum. Imo cum homo sit animal sociale, maximè conveniens hominem homini assidere, confabulari, lœtari &c. Sancti Dei homines convivia celebrârunt ijsq; interfuerunt in V. & N. T. ipse Salvator noster Jesus Christus, cuius actio nostra est institutio, nuptijs non interfuit solùm, sed & contrahentibus insigni munere adfuit. Nec obstat ratio satis prægnans, quo minus dicie

id fieri possit, modò decorum observe-
tur & civilitas, & modus in potu ciboq;
assumendis, nec methodo progrediantur
synthetica, à minoribus ad majora pocu-
la evacuanda.

6. *Licetne illæsa sobrietate in me-
moriam alterius bibere?* Resp. In-
veteratus mos est, præsertim apud se-
ptentrionales bibere pro salute principis,
amicorum &c. Imò & Dei memoria libâ-
ront antiquitus & etiamnum nonnul-
libi, mortuorum etiam meminerunt o-
lim, quod *Sialebågare* dicebatur. Mo-
rem hunc ex parte servant populi mo-
derni, nec si moderatio teneatur, vitu-
perandus est. Quid enim prohibet hoc
velut externo symbolo prospera proxii-
mo precari? Modò bono id fiat fine &
animo hospitem exhilarandi, non ine-
briandi, ut pro alterius salute bibendo
propriam deperdat. *Nolo*, inquit Calliste-
nes, *Alexandri poculum evacuando, Aescu-
lapio indigere.*

7. *An ebrietas excusat delicia?*

L. 2

Resp.

Resp. Ebrietatem faciunt duplicem, a
etualēm vel *habitualēm*, istam excusare,
 si non à toto, tamen à tanto, præsertim
 in levioribus asserunt Dd. hanc non i-
 tem. Dupli potius pœnā dignus est
 ex Pittaci lege, qui infirmitatis suæ con-
 sciens & efficaciaz potus non ignarus pec-
 cat. Interim pro ratione diminuti vo-
 luntarij, ipsum quoq; peccatum dimi-
 nui arbitratur Thomas Aquinas.

x 8. *An omnis excessus in bibendo*
fit prohibitus? sive an ulla Ebrietas
excusari possit? Resp. Non hic ser-
 mo est de spirituali illa Ebrietate, quæ
 mala nunquam esse poterit; nec de E-
 briete, quæ excessus est sobrietatis
 prout habitus est & ex iteratis a-
 etibus inducitur, quæ semper culpan-
 da, nec excusationem meretur, quippe
 quæ deliratio est & vitium habituī vir-
 tutis sobrietatis aduersum: sed impri-
 mis de naturali illa, ut vocant, quâ ul-
 tra necessitatem quis & ultra demen-
 sum ejusdem poculis nonnunquam in-
 dulget. Quam licitam esse & concessam,

esse & concessum, ut & poculum hilaritatis (nam de poculo necessitatis & sanitatis quin sint honesta, nullus dubitat) & ratio recta & scriptura S. ut & exempla sanctorum confirmant. Hominem Deus non condidit ad tristitiam & mœrorem perpetuum, sed ad honestam hilaritatem, cui fini ad primè inservit vinum moderatè sumptum. Curas quippe minuit, tristitiam pellit, spiritus reficit, & præterea multum sanitati conducit hominis, ex calculo omnium Medicorum, & ipsius Pauli sudentis Timotheum ut ob infirmiorem ventriculam vi-
no utatur. Nec solum hoc dicit S. S. sed & probat & svadet. Eccles: 9:7. Psal. 104:15. Prov: 21:6. Similitudines quoq; à convivio & nuptiis, ceu rebus licitis, ad regnum gloriae & cœlestem statum significandum, desumit. Exempla ex sacris Iosephi & fratrum, a liorumq; plura occurunt. Unde satis constat poculum hilaritatis ceu condimentum quoddam laborum esse concessum, modò justo non sit frequentius, intempesti-

vum & luxuriosum. Superfluitatis verò poterit & Ebrietas strictè sic dicta, tanquam verbo Dei, naturæ & honestatii contraria canepetus & angue fugienda, bonæ quippe mentis & divitiarum timida, pestis sanitatis, fons & scaturigo omnis turpitudinis, meritò audit.

9. *Utrum deterius vitium voracitas an Ebrietas?* Resp. Ebrietas, furibundos namq; facit homines vel similes saltem eis, dum bonæ mentis arce deicet eosdem. Eximia præterea est medicorum nutrix, plurima accersens incommoda, infamiam, morbos &c. Et deniq; quam inepti & inhabiles sint ad præclaras actiones Ebriosi res ipsa loquitur.

10. *Suntne choreæ & saltationes ferendæ?* Resp. Et multi & magni viri choreis infensi sunt; alij vicissim non inferioris subsellij non omnes promiscuè damnant. Parata ergo est distinctio inter choreas honestas & licetias, quæ à personis honestis in honestorum præsen-

præsentia, loco & tempore congruo decenter
 ad delectationem & jucunditatem exercen-
 tur: & impudicas & in honestas, quæ ne-
 glecta honestate ratione inordinati finis
 peccant, & aliarum circumstantiarum.
 Has ut sanus quisq; detestatur; ita istas
 cordati admittunt. Nullibi enim in
 scriptura sunt prohibitæ, potius appro-
 batæ, dum ijs certum tempus assigna-
 tur, Eccles; 3. Dum exempla ex sacris
 laudata afferuntur. Nec negat sana
 ratio, cum in ijs comitatis quidam splendor,
 ut Casus ait, appareat. Honesta itidem
 recreatio liberalibus contingat inge-
 nijs, non decrepitis & morosis. Incom-
 moda quæ magno numero dicuntur
 effundere, vitio potius hominum eve-
 niunt, quam chorearum. Quid est tam
 eximium, quo mala & lava mens abutè
 non possit?

At lupanaria suntne ista tole-
 randa in Repub. Christiana? Neg.
 Pugnant direcè cum sexto præcepto:
 non mæchaberis. Execrabilis proinde Deo

est scortatio, ad quam vitandam institutum est matrimonium. Non sunt facienda mala ut eveniant bona. Imò nec bona inde resultare possunt. Inficitur christianismus factore lupanarium: Corrum pitur adolescentia & enervatur ingenio: porta omnis nequitiae patens panditur & amplissima &c. Linquantur ergo Pontificis lupataria & Romæ, quæ tota est facta lupanar; nobis Deus, Divina mandata & honestæ rationes omni exceptione majora sunt.

C A P. VIII.

D E

M O D E S T I A E T M A- G N A N I M I T A T E.

P RÆ C E P T A.

I.

MOdestia est virtus seu probitas in convenienter appetendis vel fugiendis honoribus mediocribus occupata.

II. Magnanimitas est virtus seu probi-

probitas circa magnos & amplos
honores decentiam observans.

III. Modestiae extrema sunt:
Ambitio in Excessu, vitium pec-
cans circa honores minores: In
Defectu omnis honorum con-
temptus, quo & debitos respui-
mus honores.

IV. Magnanimitatis opposi-
tum in Excessu superbia & fa-
stus magnos honores præter me-
ritum inconvenienter appetens.
In Defectu pusillanimitas & ab-
jectio animi honores jure debi-
tos planè respuens.

E X P L I C A T I O .

*S*i. Tritum est illud Tullij: Honos a-
lit artes, omnesq; accenduntur ad studia glo-
riæ. Vis adeo tanta & virtus honoris, ut
omnium in se ora convertat & honestif-
simarum insuper rerum existat incen-

tivum. In honore omne collocat pun-
ctum genus illud hominum πολιτεύονται
Aristoteli dictum. Unde & plures sunt
procī famā; sed pauci qui rite & rectē
honores adseqvuntur : illud præstantia
fovet & digna honoris aestimatio : hoc
improba mens & illaudata ingeniorum
ambitio. Proinde ne appetitus hono-
rum destinato defraudetur eventu, &
prensatio excidat inanis, Lemita mode-
stie & magnanimitatis calcanda est; quam
& in præsens decurrere placet.

f. 2. Modestia Latinis à modo sive
moderatione sic dicta, non unius est si-
gnificationis; sumitur enim vel *Physicè*
pro innatâ quâdam circa honores ve-
recundiâ, quæ juniores plerumq; & re-
rum imperitos nonnunquam comitari
solet : vel *Ethicè*, pro submissione quâ-
dam morali, quæ viceissim Duplex est:
Communis decorum observans in omni-
bus vitæ actionibus : Vel *propria* quæ
pro objecto agnoscit honorem, atq; hu-
jus est loci propria. Græcis generali-
ter *πρεσβυτηρία* dicitur & rectē probitatis
nomi-

nomine venit. Quippe quāritē nos gerimus in humanis, servantes præscriptum rectæ rationis circa appetitum vel fugam honorum. Unde & objectum & actus ejusdem mox dispalefecit, qui duplex; Appetere & tueri honores justos & sibi debitos; & fugere sive contemnere injustos & indebitos, uti enim distincta sunt vitæ genera, & distincti officiorum labores; ita honor, qui oneris est fructus, alijs alij competit, ita ut omnibus quidem laborandum sit, secundūm diversos a labores, laus & honor variat, ad quem si legitimè pervenire nequeat, per virtutem in primis & laboremodestæ quo fert animo, imò suā virtute invitus contemnit. Non inconciñē quidam:

Non curat altâ mente præditus Cato,

Quā sede sedeat, quam thori partē premat,

Nihil colosso demit aut addit basis,

Nihil Cothurnus adjurvat nani statum.

Prætura meret orba eum strumæ sedent

Sella in curuli. Consularis dignitas

Patitur repulsam cum repellitur Cato.

g. 3. Magnanimitas ab animi magnitudine

172 tudine deducta, nonnunquam pro for-
titudine supponit & magnificentia, quan-
doq; pro liberalitate, ut apud Cic. l. 3.
off. In genere versatur circa τὰ μεγάλα.
ut ex Etymologiâ apparet. Specialiter
autem circa magnos honores, qui ut
externorum bonorum sunt maximi, ita
ab honestissimis quibusq; approbantur,
& rebus præstantissimis, utpote virtu-
tibus debentur. Hinc non nisi gradu
distingui à Modestia, quæ moderatrix
est mediocrum honorum, manifestum
est. Quemadmodum enim non quæ-
vis corona quemvis victorem decet; ita
nec quivis honor quemvis hominem.

§. 4. Requirunt in magnanimo o-
mnium virtutum concursum etiam spe-
culativarum, quod characteres magna-
nimo & κρίτηρι à Philosopho assi-
gnata demonstrant. Magnanimus quip-
pe nihil admiratur, utpote qui causas re-
rum perspectas habet, ex quarum i-
gnorantiâ ortum dicit admiratio. Nihil
nisi magna aggreditur & laudabilia: spernit
voluptates; est quadratus & in omni fortu-

na aquabilis: Nec divitijs, si non contingant, inhiat: Apertus in odio, & in amore, liberè quod sentit deponens: Ad beneficendum pronus est: injuriarum immemor &c. In Summa: ex unaquaq; virtute summa quaç; secessatur, omniumq; existit velut apex & corona. Unde & difficilima est virtus, & rara inventu, nec nisi summis & Heroicis iogenijs inesse nata: qualia in sacris Moses, Iosua, David &c. Et prophanic Alexander, Cæsar Gustavus I. & II. &c.

§. 5. Uti virtutes ipsæ non nisi gra-
dualem differentiam agnoscunt, sic &
vitia earundem opposita. Excessus in
ambitione & Superbia consistit, vitia hâc
ultima senecta frequentissima, quâ quis-
que intumescit propria persuasione: Un-
de & χαῦροι dicuntur presumptuosi isti,
quasi fungosi & vento repleti. Virtute
quippe vacui solâ opinione virtutis in-
flantur, honores appetunt immoderatè
& tamen indebitos: Ambiunt officia,
prælaturas & præfecturas. Ubiq; se in-
gerunt ceu Muscæ, primos amant accus-
bitus,

174 bitus, alios despiciatū habentes, ipsi
met mortalium stultissimi & stolidissi-
mi: Utpote qui nec suā nōrunt nec a-
liena dona & bona æstimare. Exempla
superborum, ambitiosorum & jacta-
bundorum ubique terrarum prostant.
Extitit, ut alia omittantur, superiori seculo, in aus-
la Caroli V. Bruxellis quidam, qui intimatione val-
vis affixā omnes provocabat postero die ad discurs-
endum de quacunq; re & materia, ex quacunq; facili-
tate deprompta; pollicebatur expeditam & exactam
resolutionem. Erat fortè tunc temporis legatus Re-
gis Angliæ Thomas Morus in aula Cæsaris, qui ut
arrogantiam hominis retunderet, quæstionem pro-
posuit ex iure Britannico. An omnia animalia cas-
pta in Vithernæmia sint irreplegebilia? Superaddens
esse in comitatu legati Anglii, qui cum eo dispu-
tare ea de re veller. Hic jactatori hæsit aqua & obo-
mutuit lingua ostentatrix: miser enim nec verba,
ne dum quæstionem intelligens, tandem omni-
um risu & sibilis exceptus se subduxit. Ex adver-
so viles, abjecti & pusillanimes non mi-
nùs à recto aberrant tramite, qui ho-
nores debitos & bonam de se opinio-
nem planè repudiant. Hi se ipsos i-
gnorant, nec dona sibi divinitus con-
cessa ad proximi & reipub. commo-
dum & utilitatem agnoscunt, in ipsam
virtutem injurijs, debito eam præmio
spolian-

spoliantes. Sic honores reiciunt, *Anas* 175
baptista, qui omnes eodem censu haberet
volunt. Ideoq; & magistratibus adver-
si & honoribus Academicis, qui & Ca-
rolstadij fuit error, dicentis: Se non vel-
le Doctoris nomine compellari; sed fra-
tris *Andreae*. *Diogenis* affectata abjectio
nota est, qui dicenti *Alexandro*: *Ego sum
Alexander Magnus Rex Macedonum*, re-
spondit: *ego sum Diogenes canis.*

QUÆSTIONES.

2. *Quomodo differunt modestia
& magnanimitas?* Resp. *Formale*
hic dari discrimin sive graduale constat
cum circa idem objectum (honorem)
eodem modo (appetendo vel fugiendo)
occupatur. *Magnum autem & parvum*
quod *formale* indigit, tanti non est,
ut *specificam* subinferat distinctionem:
Majus enim & minus (uti habet tritum
istud) non variant speciem, uti nec ma-
gnus vir specie differt à parvæ statura
viro. Nec calor ad gradus tres, à ca-
lore ad gradus 6.

[2.] *Hic*

+ 5.

*Hic non immerito queritur
quid sit honor?* Resp. A varijs va-
rie definiri solet. Placet illa Piccolomi-
*nei definitio: Honor est præmium virtu-
tis, tributum viro probo à congruente ejus
judice, ut virtus ejus resulseat, ceteris ad
virtutem ejus exemplo invitentur.* Unde
facilè honoris colligitur objectum scil:
virtus, sive vir probus, quâ virtute est
imbutus. *Efficiens, congruus & com-
petens judex, itidem virtute clarus.* Un-
de vir pravus & improbus, cum judici-
um honesti & viri boni non habeat,
probos honorare non potest. *Forma est
præmium virtutis, ob res enim præcla-
rè gestas & insignia virtutum exercitia
honores decernuntur.* Hinc nata di-
gnatio principum, Comitum, Baronum,
Nobilium, Doctorum, Magistrorum &c.
Hinc decreti olim Romanis triumphi,
erectæ statuae, datæ Corolla. Finis, est vir-
tutis illustratio, & aliorum ad virtutem
invitatio. Non credi potest, virtus quæ se-
questratur à præmio, inquit Cassiodorus, &
pulchrè Naso:

Ipse decor recti, facti si præmia desint

177

Non movet & gratis pœnitet esse probum

3. Quotuplex est bonos? Resp.

Observandum honoris vocem interdum pro *meritis sumi*, propter quæ aliquis absolute appellatur vir honoratus, & viri boni omnino proprius est à virtute profluens. Dicitur alias *honor internus*: Interdum pro *signo & testimonio meritorum*, quod *præmium nominatur*, & *externus* dicitur sive *honor signi*, qui & supra definitus est. Honor præterea distinguitur in *Divinum*, qui Deo debetur, & *Humanum*, qui hominibus. Estq; vel: *Servilis*, quo teneatur servus erga Dominum propter meum: vel *naturalis*, quem persolvere tenentur liberi parentibus propter naturæ impetum: vel *civilis*, qui tribuitur partim viro probo, partim personis publicis: Illi in testimonium virtutis; his ut vicarijs Dei, in Ecclesia & Rep. quibus virtutem inesse præsumitur.

**4. Quomodo differunt, honor, +
M gloria,**

178 gloria, laus & bona fama? Resp.
Honor potissimum exhibetur actionibus.
Laus habitibus virtutum, Gloria magnitudinem laudis poscit, & in communi hominum opinione consistit, viventibus & presentibus communis. Fama etsi cum gloria coniuncta sit, ad absentes tamen pertinet praecipue & mortuos. Vetus discrimina haec saepe confunduntur

X 5. An itaque bonores ambire & appetere liceat? Aff. Si n: præmia sunt virtutum; à Deo ipso in quarto precepto & alibi mandati: Si virtutis calcar & boni insuper ordinis in Rep. vinculum existunt; utique non repudiandi; sed potius magnificiendi & debita cum moderatione experendi sunt.

X 6. Quid de honoribus & gradibus Academicis sentiendum? Resp.
Cum publica sint eruditio[n]is & virtutis testimonia, pariter & incentiva probitas & doctrinae, quis neget eos jure meritumque ferendos? eleganter Cass. l. 2. Epist. 28. Tribuenda est, inquit justis laboribus

boribus compensatio præriorum, quia expro- 179
brata militia creditur, que irremunerata
transitur. Athletam populis palma designat
esse victorem. Sudores bellicos civica co-
rona testatur. expectant etiam equos sua
præmia, & tanta justitiae vis est, ut nec illis
tardius detur laboris præmium, quia sentire
non poterant denegatum.

7. Sed recte pueris & infan-
tibus honor habetur? Resp. Licet
honor qui propriè sit virtutis præmi-
um, non cadat in infantes, nihilomi-
nis honor hereditarius, cuiusmodi est Di-
gnitas principis, Comitis &c. Et præmi-
um virtutis parentum illis tribuitur, ob
spem imprimis & merita parentum, quos
etiam in liberis suis honorari & post
mortem par est. Fortes quippe generan-
ti fortibus & bonis &c. ex mente Horæ-
iij. Et ferarum catuli sequuntur parentes,
a cespite suo virgulta non discrepant, pro-
pago vitis propria servit origini, & discre-
pet homo a suo fusus initio? ut habet Cast.
alib. 2. Ep. 14.

8. Honor externus estne magis honorantis quam honorati? Resp. Pro diversa honoris consideratione triq; attribui potest. Est honoranti magis si activè spectetur, & prout ex libera honorantis fluit voluntate, penes quem est externâ testificatione testari virtutem, quò respexisse philosophum constat, dum afferit honorem magis esse honorantis quam honorati. Est & honorati magis si passivè consideretur & subjectivè, quatenus præmium est virtutis jure debitum, quæ in honorato fulget. Quo modo & hinc honorem spectare consentaneum est, ejus quippe est præmium cuius est meritum.

9. Potestne honor criminationis Iesus per retorsionem defendi? Affl. Si non injuriandi: sed se purgandi animo: si eadem, non nova injuria verbalis retorqueatur, merito ei esse ignoscendum, qui provocatus injuriam retinet, & ferendus est, pudore suu-

suum purgans , ut I Ctorum habent
decreta .

181

20. *An sicuti vita interdum vulneratione & occisione contra aggressorem defenditur ; ita & honor Iesus legitimè afferatur vulnerare & cede alterius ?* Neg : Quamquam honor & vita pari ambulent passu, id tamen certis in casibus procedit. Defendens est honor ; sed per legitimam juris viam. *Defensio concessa est ; non vindicta , quam exercet , qui vulnerando & occidendo se tueri amat.* Cùm hic locum non habeat casus aliquis necessitatis, ut in violentâ aggressione.

22. *An quis ob suorum infamiam honore privandus sit ?* Resp. Ita quidem vulgus judicat, aliter eruditus. In meritō quippe quis, nisi ipse occasionem impræbuerit, alterius odio gravabitur, & non quicq; ob suas tantum actiones honore redditur indignus. *Nec filius portaret iniquitatem patris &c.* De qua quæ

182 stione, ut & super: latius: ICii, Théologi
& Polit.

X 12. An per modestiam liceat se-
ipsum laudare? Aff. Si tempestiva,
modesta, ac prudens laudis propriæ alle-
gatio adhibetur, & quæ non sit cum
læsione alterius, nec animo jactandi
sed calumniæ potius refellendæ ergò,
innocentiam & partes officij ritè per-
actas tueatur, exemplo Christi, Salome-
nis, Pauli &c. Secus si fiat, proprio lan-
in ore sordet.

C A P. IX.

LIBERALITATE ET MAGNIFICENTIA. P RÆCEPTA.

I.

L liberalitas est virtus seu pro-
bitas circa sumptus medi-
cres decenter faciendos occi-
pata.

II. Magnificentia est virtus si-
p

probitas in magnis sumptibus e-
rogandis modum & laudabile
medium tenens.

III. Liberalitatis extrema sunt:
In Excessu prodigalitas, vitium
seu improbitas omnia bona si-
ne discrimine dilapidans. In De-
fectu Avaritia, improbitas in ac-
cipiendo & retinendo.

IV. Magnificentiae in excessu
adversatur luxus, qui inepta est
& indecora in res futiles & inu-
tiles profusio : In Defectu for-
des sive sordities, quæ indeco-
ra est & intempestiva in sumpti-
bus magnis parsimonia.

EXPLICATIO.

§. I. Externorum honorum, quæ ob-
jecta virtutum constituunt maximum
omnium honor, philosopho teste cen-
setur. Ut pote quem reliqua bona . . .

184 *pes puta & divitiae plerumq; seqvuntur.*
Proinde cùm hactenus eas virtutes,
quæ circa honorem versantur, expedi-
re s̄vave fuit; consequens est ut præ-
sentibus *Liberalitatem & Magnificentiam*,
quæ opes concernunt pertractare li-
benter conemur. Et quid n̄? per has
namq; virtutes etiam supra commu-
nem evecti sortem mortales ad im-
mortalem Deum imitandum assurgunt.
His mediantibus hominum homines
benevolentiam, & quod amplissimum
est, ad beatè vivendum, charitatem tūm
Dei, tūm *proximi* oportunè sibi conci-
lliant. Imò hīc optimus facultatum u-
sus est ijs non ad unius saltem uti nu-
tum & arbitrium; sed ad multorum u-
tilitatem conferre. Unde opes largā
manu distributæ, veluti thesauri de-
ponuntur. Et gloria vix carere po-
test, qui multa cum ratione tribuit
& elargitur.

¶ *f. 2. Liberalitas à liberè dando non*
inconvenienter deducta (cum debitum
hīc ut in justitiâ non occurrat) circa rā

Xείμαρα

χρήματα sive pecunias & quæ pecunia
estimari possunt, vim præcipue ex-
serit suam, tanquam *objectum* suum *ex-*
ternum; Non minus circa desiderium
opum ceu *objectum internum*, occupa-
ta. Bona verò sive opes, vel animi ^{distincte}
sunt vel corporis vel fortunæ. *Animo* dis-
^{bonorum} ves dicitur, qui prudentiâ, ingenio, vir-
tutibus &c. Instructus est. *Corpore*, cui
bona valetudo, vires integræ, robur, a-
gilitas &c. *Fortunâ*, cui nummorum
satis, domus, agri, res pecuaria &c.
Prioris generis possessiones liberalitas,
non propriè & rigorosè loquendo at-
tingit, utpote ex quarum proprietate
liberales propriè non censemur, ut ut
analogicè in communicatione consilio-
rum, secretorum, eruditionis &c. quæ-
dam vestigia liberalitatis conspiciantur.
Fortunæ verò bona huc maximè spectant,
quorum legitimo usu liberalitas com-
mendatur.

§. 3. Usus in dando & erogando præ-
cipue elucescit: Ubi & finem & modum
liberalis diligenter observet. Aberrat

si non honestatis gratia & sublevandi proximi ergo largiatur ; si propter honores solum quocunq; modo adipiscendos, favorem, præmia, ostentationem &c. in modo erogandi respiciat ad circumstantias Personarum, Quantitatis, qualitatis, loci, & temporis. Ipse hilaris sit oportet, & prompte beneficium exhibeat, hilarem enim datorem diligit Deus. Conferat dona in sanguine vel affinitate junctos, bene meritos, egenos &c. Uno verbo, dignos, probos & honestos. Turpissimum genus doni est, inconsulta donatio, dicente Seneca. Tanta præterea sit benignitas, ne fundus liberalitatis exhauriatur. Quantitas quippe non conciliabit muneri pretium ; sed Qualitas potius & dantis animus. Prodesse proinde debet beneficium accipienti non obesse : τῷρ ἐχθρῷ δῶρα ἀδωγε.

§. 4. In tempore dandum, & loco oportuno. Qui enim citè datus bis dat, & ingratum est beneficium, quod inter manus dantis diu habet. Ut iterum laudatus Se-

neca, qui & oblivionem imperat ei, qui
dedit beneficium, memoriam verò illi,
qui accipit, verba ejus hæc sunt: Cùm
dicimus meminisse non debet, hoc volumus
intelligere: Prædicare non debet, nec jacta-
re, nec gravis esse. Quidam enim benefi-
cium quod dederunt omnibus circulis prædi-
cant. Hoc sobrij loquuntur: Hoc ebrij non
continent: Hoc ignotis ingerunt: Hoc a-
amicis committunt, ut hæc nimia & exproba-
trix memoria subsideret, oblivisci eum, qui
dedit jussimus, & plus imperando, quam
præstari poterat, silentium fvasimus: in hanc
sententiam scitè Martialis:

Quæ mihi præstiteris memini semper & tenebo;
Cur igitur taceo? posthume, tu loqueris.

Incipio quoties alicui tua dona referre,
Protinus exclamat, dixerat ille mihi.

Non bellè quedam faciunt duo, sufficit unus

Huic operi: si vis ut loquar, ipse tace.
Crede mihi quamvis ingentia, Posthume, do-
Authoris pereunt garrulitate sui. (nes,

§. 5. Magnificentia, Græcis μεγαλο-
πρέπειæ, quod magnos deceat viros, hic
absolutè non supponit pro dignitate: quo
sensu

sensu Rēctores Acadēmici, & alij viri
 Nobiles & Illustres Magnifici dicuntur :
 Et si dignitas etiam personæ in Magni-
 ficientia requiratur, ut mox dicetur: Nec
 pro quovis quod dignitatem aliquam
 & existimationem conciliat, ut cūm di-
 ci s̄vevit: *Magnifica vox, Magnificus inces-
 sus, magnifica domus &c.* Sed pro habitu
 vel qualitate, magnorum sumptuum mo-
 deratrice. Magnificus ergo ille est, qui
 sumptum magnum facit concinnè &
 decorè in res illas, quæ magno sum-
 ptu indigent, proinde inops non erit, sed
 opibus abundans; non vilis & plebejus,
 sed in honore & dignitate constitutus.
 Ex vulgo fortè posset quis ad magnifi-
 centiam adspirare, raro tamen ejusmo-
 di actiones exercere potest, nisi in nu-
 ptijs fortè, vel alijs aëtibus solenniori-
 bus, in quibus tamen imago potius quæ-
 dam Magnificentiae resplendet. Si ve-
 rò honoribus auctus ad amplam digni-
 tatem adsurgat humili loco natus, nihil
 prohibet, quin & suo modo Magnifi-
 centiam exercere queat.

§.6. Opera autem quibus sua impedit
publica sunt vel privata, sacra vel profana: cu-
jusmodi sunt: *Ædificia Magnifica*, *Templa*,
Academie, *Scholæ*, *Aula*, *Curiae*, *Aqua* du-
ctus, *Muri*, *Porticus*, *Pontes*, *Propugnacula*,
Xenodochia, *Donaria* & *Stipendia Opima* ad
posteros propagata, *ludi publici* &c. Ma-
gnificentiae laudem olim ambiverunt,
qui orbis miracula excitarunt. Inter
quæ *Dianæ Ephesina Templum*; *Mausoli*
sepulchrum; *Colossus solis apud Rhodios*; *Io-*
vis Olympij Simulacrum; *Muri Babylonici*;
Pyramides Ægyptiæ; *Archivum Cyri*; *Capi-*
tolium Romanum; *Horti pensiles Babylonici*;
Templum Salomonis &c. Infinitos fere sum-
ptus contulerunt Romani olim in Thea-
tra & Spectacula. Melius Alexander
Magnus qui per Græciam & Asiam mul-
ta hominum millia aluit, quorum ope-
ra Aristoteles usus est ad historiam a-
nimantium concinnandam. Melius &
longè utilius Ptolomæus Philadelphus, qui
sumptibus maximis toto orbe celeber-
rimam Bibliothecam Alexandrinam ad-
ornavit librorum 70000, evocatis et-

jam

190 jam undiq; Viris Doctissimis ad curam
Bibliothecæ, & versionem librorum in-
primis Sacrorum. Magnificentiam
Gustavi Magni, & Magni parentis Ma-
gnæ filiæ CHRISTINÆ quondam
Reginæ nostræ clementissimæ, templa
Academiacæ, Scholæ &c. Præter alia Ma-
gnifica decora quam plurima luculenter
demonstrant. Bibliotheca sanè nostra
Aboënsis grato recolit animo Regiam
Munificantiam, quā 400 plus minus li-
brorum, instrumentorumq; Mathema-
ticorum ingenti accessione clementissi-
mè est locupletata.

s. 7. Peccat in Excessu modestiæ
prodigi, in Defectu illiberales seu avari.
Prodigus erogat plus quam oportet, &
ijs quibus non oportet, nec eo fine quo
debet. Qui cum ad ἄχυρ pervene-
rit, Neroni hæud absimilis est, qui teste
Suetonio, divitiarum & pecuniarum fructum
non aliud putabat, quam profusionem: Sor-
didos & deparcos esse dicens, quibus ratio
impensarum constaret, pralautos veraq; Ma-
gnificos, qui abutentur ac perderent.
Haud

Haud meliore ingenio erat Tiberius, Ca-
ligula, Vitellius, Antonius, Cleopatra Agy-
pti Regina, quæ Antonio ferculum ap-
posuit ducentorum quinquaginta mil-
lium aureorum.

191

§. 8. Prodigalitate adhuc deterior
est avaritia, metropolis omnis impro-
bitatis & humani generis pestis nocen-
tissima, cujus mancipia in triplici sunt
differentia: Alij enim tenaces sunt, qui
saltem deficiunt in dando, alioquin per
vim & injuriam aliena sibi non vendi-
cantes: Alij lucri cupidi & fœneratores,
per fas nefasq; opes corradentes: Alij de-
niq; illiberales propriè & pessimi Euclio-
nes, qui in utroq; excellunt, & nihil
honestè erogant, & nihil quod non
injustè sibi applicant. Quales itidem
injusti fœneratores & sangvisugæ. Her-
mocrates jam moriturus seipsum rerum
suarum hæredem scripsit. Phidon la-
crymatus est, non quod moriturus es-
set, sed quod minis quinq; arcam sepul-
chralem emisset. Dicæarchus se suspen-
sus, non est mortuus propter tres
chalcos.

192 chalcos, tanti enim funis constabat,
quem sumptum æquo ferre animo haud
sustinuit, aliam fortè mortem vilioris
pretij quærens.

ſ. 9. Magnificentia ut in viris prin-
cipibus valde notabilis est, ita & fôrdes
& luxus, quæ vitia huic contraria, di-
gnitatem eorum magnopere labefac-
tant atq; deturpant, quippe
Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto qui peccat major ha-
betur.

Luxus (Græcè βαρασία) modum ex-
cedit in sumptibus faciendis, idq; in
res viles & abjectas opum ostentanda-
rum gratiâ, quâ in re ad insaniam us-
què peccârunt supra dicti Imperatores
Romani. *Cajus enim Caligula, ut habet*
Suetonius, in histriones, equos, gladiatores &
res similes non toto vertente anno, omne il-
lud quod moriens in thesauris reliquerat Ti-
berius, sive ad vices septies millies H. S.
i. e. ineunte rationes Lipsio, ultra Sexa-
ginta sex milliones & quinquaginta mil-
lia Philipporum insumpsit.

ſ. 10. In

§. 10. In contrarium, abit sordities
 (Græcis μικροπέπεια) quâ in res ma-
 gnas animo etiam anxio minutus sum-
 ptus impenditur, vel inde lucrum per-
 cipitur, unde turpe est percipere. Quo
 nomine malè audijt *Vespasianus*, cætera
 laudatus princeps, quod non solum ve-
 stigalia imperaret nova; sed & nego-
 tiationes privato etiam pudendas pro-
 palam exerceceret. Deterior adhuc prin-
 ceps ille *Gallicus*, de quo *Aeneas Sylvius*,
 à quo cùm peteret quidam in dotem
 filiæ 70 aureos & denegaretur, commen-
 datitias tandem ad Regiam vicinam im-
 petravit. Literæ offeruntur Regi ob-
 signandæ; percontanti unde papyrus
 promisisset, respondit, qui dictarat: ex
 principis armario. Tum princeps indi-
 gnabundus: Sicne, ait, me expilatis omni-
 bus, si ita bona nostra prodigemus, ad men-
 dicitatem brevi redigemur.

QUÆSTIONES.

1. An objectum liberalitatis verum

N

Ex pri-

Et primarium sint pecuniae? Aff.
*τῶν χρημάτων nomine intelligit Philosophus nummos, non solum strictè
 sic dictos; sed τάχα ὅσαν γένεται vo-
 μίσματα μετρεῖται i. e. Omnia quo-
 rum dignitas nummo mensuratur, qua-
 lia, agri, boves, fundi &c. Unde Au-
 gustinus: *Totum quicquid homines in ter-
 râ habent, et omnia quorum Domini sunt,
 pecunia vocatur. Quia antiqui quæ habe-
 bant, in pecoribus habebant.* Circa hæc
 enim liberalis actus suos exercet hon-
 stè accipiendo & erogando, sicut & vi-
 tia opposita in ijsdem occupantur objec-
 tis materialibus.*

2. *An proprius liberalitatis a-
 ctus sit rectus pecuniae usus? A.* Li-
 cet enim justitia suo etiam modo pe-
 cuniæ usum moderetur, longè tamen
 aliter liberalitas. *Ibi spectatur debitum*
 & contractus, ex quo pecunia in alios
 transitura est: *Hic animus dantis spon-
 taneus & benevolentia indebita, quā di-
 gnis & egenis succurrit liberalis.* Cùm
 enim

enim virtutis sit circa proprium objectum 195
operari (virtutis quippe laus in actione
consistit, uti saepè inculcatum) rectè actū
proprium in largitione opū & usu divitia-
rū liberalem exercere, quis ibit inficias?

3. *An liberalitas magis con-
stat in accipiendo quam dando? R.* +
In utroq; volumus liberalem versari, &
in dando & in accipiendo. Quomo-
do enim dabit & continue eroget, si
nihil aliundē accipiat? Nihil honestē
acquirat? & rite conservet? peccat
insuper liberalis tam circa coacervatio-
nem opū, quam circa erogationem.
Si nimium inhiat divitijs & accipit unde-
cunq; potest, dicitur avarus: Si nihil vel
parum, prodigus est. Respectu igitur acqui-
sitionis opū prodigus opponitur liberalitati in
defectu; *Avaritia in excessu.* In dando
verò magis naturam liberalitatis emi-
nere certum est; utpote in actione (ac-
cipere enim passionem importat) nobilio-
ri (beatus quippe dare quam acci-
pere) & difficiliori, in quo virtus præci-

196 pue vires suas exserit. Pulchrè Boethius:
Omnes divitiae effundendo magis, quam co-
acervando melius nitent, & tum est pra-
tiosa pecunia, cum translata in alios, largien-
di usu desinit possideri.

4. *An omnis dator liberalis? N.*
Ille enim solum munificus est, qui ho-
nestatis gratia dat & ὁρθῶς, habita ra-
tione circumstantiarum, quæ hic o-
mne ferunt punctum.

5. *Sed estne validis mendican-
tibus & improbis dandum? Resp.*
Non esse dandum nisi dignis vult Phi-
losophus, secus qui faciunt, & sibi & di-
gnis & indignis damno sunt & detrimen-
to. Sibi, sua dum inutiliter perdunt: Di-
gnis, qui defraudantur portione data in-
dignis: indignis, quos in improbitate
sua beneficijs confirmant. Interim
quia egregius liberalitatis actus est e-
rogatio Eleemosynarum, quam nobis
divina oracula multis fvalent & man-
dant; ipsa humanitas & recta ratio in-
jungit, etiam improbis egentibus es-
aliqui

aliquid tribuendum, censent humaniora
 ingenia, quibus ἀνεργοῖς δικαιοῖ atq; jus
 summum non adeo probatur. Universale namq; est mandatum Salvatoris
 Luc. 6. 30. *Omnī petenti dā.* Ubi &
 inimicis jubemur benefacere. Et licet
 improbitas alicujus nota sit, in casu ta-
 men ubi extremē eget, sublevandus est
 proximus, non ut malitiam ejus appro-
 bemus, sed eo ipso contestemur chari-
 tam erga proximum. Dandum ali-
 quid est ipsi naturæ & humanitati, vel
 ipso Aristotele præeunte, qui cum im-
 probo Eleemosynam dedisset, atq; ob
 hoc ipsum fuisse reprehensus, respon-
 dit: Se dare non ἀνθρώπῳ sed ἀνθρώ-
 πῷ τετ̄, i. e. non homini, sed sorti hu-
 manæ. Indigentia quippe in his digni-
 tatem supplet accipientis. Est tamen
 politici providere, ne validorum hu-
 usmodi mendicantium in republicā
 numerus excrescat.

6. *An abludat à vero tritum il-
 lud: liberalis non facit Syllogisimum?*

N 3 N. Neq;

N. Neq; enim anxie secum disputat, an egenti & digno dare velit aut debeat; ad id namq; singulari impetu & promptitudine fertur. Interim non negandum & illud, quod certo cum judicio erroget, quia *beneficijs si detraheris judicium, desinunt esse beneficia*, dicente Seneca.

7. *An ex quantitate doni metenda sit liberalitas?* Resp. Ita vulgus sentit, cuius aciem oculorum magis perstrinxit *Pluto* suo splendore, quam prudentia & sapientia mentem. Aliter erudit & non fascinati numi amore. Optumè *Seneca*: non potest beneficium manu tangi, sed animo cerni, Distinguendum ergo hic cum eodem, inter materialiam beneficij, & ipsum beneficium. Aurum enim argentum & similia, quæ dantur ab homine liberali, non sunt nisi materia beneficij. Et sicut Corona non est ipse honor, sed insigne honoris; sic non est beneficium id quod sub oculos venit, sed beneficij vestigium & nota. Videsis lib. i. de benef. cap.

Animus igitur dantis est, qui res parvas extollit, viles illustrat, & contra magnas deprimit & vitiat. Laudatur proinde vidua illa à Salvatore, quod plus immisisset in Gazophylacium, quam reliqui omnes, cum tamen non nisi quadram dedisset. & venuste ait Hieronymus: liberalitatem non cumulatione patrimonij, sed largitatis desiniri affectu.

8. *Ex alieno potestne quis laudem liberalitatis aucupari?* Resp. Taxat hanc liberalitatem proverbium Sveticum: *Thet är gott at fåra breda temar aff ens annors Hudh.* nec immrito: Qui enim invito & inscio Domino res alicujus contrectat & profundit, furtum incurrit. Datur tamen casus, in quo licet ex alieno dare & liberalem esse; Si non primariò, at secundariò: Si non propriè, tamen impropriè & vulgarter. Sic tutor ex bonis pupilli liberalitatem exercet, qui tamen rationem reddere tenetur administrationis bonorum, Sic dispensatores ex bonis Do-

99 mini elargiri possunt, præsupposito tam
en consensu Domini, qui si nolit, pa-
rati ipsi erunt ex proprio supplere.

9. *Utrum pauper possit esse li-
beralis?* Resp. Si extremè pauper
sit & *Irus*, nec nisi aliorum liberalitate
spiritum trahat, is non quidem effectu
uti volunt, liberalis est, sed affectu. A-
nimus quippe dantis, qui fundamen-
tum est liberalitatis, ita est affectus, ut
si suppetant facultates, honestè & mo-
deratè circa illas versari possit. Supposio
tamen quod habitum istum sibi prius actio-
nibus virtutum paraverit. Si pauper sit
talis, cui mediocres sint fortunæ, vel
tantillæ etiam ut in singulos sufficiant
dies, nihil obstat quo minus liberalis
esse possit: Non enim quid aut quan-
tum sit Donum, æstimandum est; sed
quale & quo animo detur, consideran-
dum venit.

10. *An liberalis facile ditescat?*
Resp. Licet neget id *Aristoteles* ob pro-
babiles etsi rationes; Christiani tamen
cum

Benignus enim benedicitur Proverb. 22:9.
Date & dabitur vobis Luc. 6:38. Et benedictio Dei divites facit &c. Hinc Augustinus ait: *Eleemosynam esse saccum aurum divitem & inexhaustum.* De honestissimo fænore, quod ex Eleemosynis ad dantem redundet, videatur Drex:

21. *Qui fit quod benefactor magis amet suum beneficiarium, quam hic illum?* Resp. Hoc affirmat Philosophus lib. 9. cap. 7 inter alia rationem dat hanc: *Quia beneficiarius est quasi opus benefactoris, artifex a maiori amore suum complectitur opus, quam ab opere amat.* Præterea beneficiarium sibi tanquam filium parit benefactor, ergo ut mulieres, quos magno labore pepererunt, impensiùs amant, calidiori etiam fertur in suum hunc partum amore. Cætera videantur loco laudato.

22. *An exprobare liceat beneficia?* Resp. Seneca Lib. de benef.

Et Drexelius: Quisqnis inquit, in alium confert beneficium, & hoc ipsum exprobrat, similimus est scribæ, qui supplicem libellum describit attentâ manu & eleganti charactere, sed, pro pœnâ atraria corripiens atramentum, effundit illud in chartam, huic iam omnis labor perijt. Optime ergo scripsit, sed pessimè siccavit scripturam: Ita beneficium qui memorat, est quasi exprobret. At vero lingua exprobatrix velut atramentum corripit, invertit, oblitterat. **Verum enim** verò nec tam omnis exprobatio censetur illegitima, sed justa est quædam exemplo Dei 2. Sam. 12:7.8. *Mosis & Christi ingratitudinem populi Iudaici exprobantum*; Rectè igitur beneficia, exprobantur *ingratis*, sive negent se accepisse beneficia; sive obliiti sint; sive dissimilant & contempnant. Recte itidem exprobatio instituitur eo fine, ut ingratitudinis crimen revolvant animo & ad frugem se recipiant meliorem integrati. Post resipiscientiam meritò cessat quæ & ante ingratitudinem justa quodammodo non existimatur. Unde Cicero: *odiosum genus hominum officia exprobantium*: *Qua meminisse debet is in*

quem collata sunt, non commemorare qui 203
contulit.

13. *An specie differant liberalitas & Magnificentia?* Resp. Non specificam sed gradualem hic agnoscimus differentiem, utpote quæ circa idem objectum gradibus saltem distinctum, sunt occupatæ. Differunt ergò ut pulchritudo in magno corpore à pulchritudine in parvo. Arist. 4. Eth. 7.

14. *Estne Avaritia deterius vitium prodigalitate?* Aff. Insanabilis quippe Avarus est secundum illud: *Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.* Nec sibi nec alijs prodest: Nec denique cum liberalitate quicquam possidet commune. Ex adverso verò prodigus bonis absumptis per onus paupertatis sanari potest: multos beneficiis cumulat: eo ipso prærogativam suam defendens, quod largitioni operam det non secùs ac liberalis.

15. *Usura estne filia & Proles avaritiae?* Resp. Magna hic sententiarum

204 tentiarum divortia; alijs usuræ vōcem
planè infaustam esse contendentibus,
alijs indifferentem statuentibus: Non-
nulli usuras damnant in totum; Alij
vicissim certis conditionibus admittunt;
quidam distinguunt inter *usuram* & pen-
sionem annuam, banc approbantes, ista
negata. Quicquid sit de nomine in
quo nemini lijem movemus, certum
est dari & probari contractum ejusmo-
di, in quo ultra sortem mutuò datam
opulento, lucrandi causa, honestè aliquid
exigi potest. Ita namq; benefacien-
dum est, ne alijs sit relaxatio, nobis affli-
ctio, ex monito Apostoli. Debitum des-
inde gratitudinis & æquitas ipsa flagi-
tat, ut propter mutuum & quidem in-
debitum, quo mutuatarius dives & ab
opibus benè fundatus, rem suam insi-
gniter auget, aliquid gratitudinis ergo
mutuanti ultra sortem accedat, tum
propter mutationis officium indebi-
tum, quantum ad divites; tum propter
lucrum quod acquisivit mutuatarius;
tum deniq; propter mutuantis *lucrum*,
cessans

cessans vel *damnum emergens* vel simile 205
quid. Talem sacra pagina contractum
non prohibet; sed usuras strictè sic
dictas & illicitas, quibus pauperes af-
fliguntur, æquitas ipsa & charitas vio-
latur, atq; modus in exigendo neuti-
quam servatur. Fusa & prolixè de hac
quæstione, ut & alijs *Theol. Icti & Po-*
litici, quos videat qui uberiorem ex-
poscit declarationem.

C A P. X.

M A N S V E T U D I N E. P RÆ C E P T A

I.

MAnsuetudo est virtus sive
probitas circa iræ & vindi-
dictæ moderationem occupata.

II. Extrema ejusdem sunt in
excessu iracundia, in defectu
lentitudo.

III. Iracundia improbitas est,
modum in irascendo excedens.

IV. Len-

EXPLICATIO.

§. I. Iram affectum & vitium ex omniibus maximè tetrum esse & rabidum, nemo est qui ignorat. Sanè ab insania parùm distare, nec nisi temporis exiguitate adseverat *Lyricus*. Nec si habitum intuearis à vero abertavit. Namq; ut furoris sua sunt certa indica, ita & cerebrosi animi notas vide-re est, micant flagrantq; oculi, rubent ora, strident dentes, quatiuntur labia, & nescio quæ alia male sanæ mentis signa abundè prostant. Quos verò fluctus moveat hic æstus, in turbido hoc vitæ salo, longa dies docuit, & loquitur testis temporum historia, adeo ut satis constet nullā pestem humano generi pluris stetisse. Hinc odia succreverunt, cædes & venena: hinc urbium clades & exitia gentium existere. Iracundia invictū lacinavit *Alexandri* robur fregitq; *Clitum* egregium bello virum hastâ transfixit in-

tem-

tempestiva ira; ira & crudelitas & *Cal.* 207
listeni fuit exitio, & Medico, segnius
forte curanti *Hæphestionem*, crudele pa-
ravit suspendium. Et quid non im-
manis hæc rabies, suo fulta tibicine pa-
rata & prompta est moliri? Quanto
majori laude vehenda, nisi omnem
ferme prætergressa sit, clementia &
placabilitas, quæ feram hanc doman-
do & coercendo obicem figit, ne in
nervum vis mali erumpat. Illa divina
virtus est, quâ, teste Tullio, *Viro magno*
& *præclaro nihil est dignius*, adeo ut hanc
vocem elicuerit Senecæ, *nihil magnum*
quod non est placidum. Hæc ipsa cum
sævitiam cohibet, Regibus solia firmat;
dum haud cuncta ad demensum exigit,
amicitiam & concordiam cæteris con-
ciliat. Hujus proinde vultum subire
premium erit, & spiritum quem recipro-
cat haurire saluberrimum.

S. 2. Mansuetudo (*Græcis πρᾳότης*
alias *Clementia* Lat., *gratia*, *lenitas*,
placabilitas, *moderata severitas &c.* quæ
quidem voces ferè æquipollent, quan-
quam

208 quam non tam generalem hujus virtutis naturam semper, quam specialem eiusdem conditionem exprimere videantur) h. l. non denotat generaliter, quod quacunq; ratione mansuetum est & incur factum, qualiter fero & indomito opponitur: Nec pro lentitudine altero extremo sumitur, sed virtus est & probitas inter extrema medium servans. Pro objecto interno, iram affectum illum vehementissimum & turbulentissimum agnoscit, quem Scaliger appetitum depulsionis nominat, Externe circa omne id occupata, quod iram & indignationem provocare possit & ad vindictam instigare, ut sunt *injuriae, damna, offensiones, contumelia, convitia,* & horum omnium pœnas quas moderari est mansuetudinis.

I 3. Quod ut legitimè fiat & congruenter rectæ rationi, cause ob quas irascimur & circumstantiae diligenter observandæ sunt. Neq; enim ob res, rationesq; leves & incertas irasci convenit & excandescere, quod puerorum & mulierum esse Parmeno vult apud Comicum;

sed

sed graves sint causæ, certe ac manifestæ: quales eversio & violatio cultus Divini salutisq; publicæ, læsio vitæ, bonorum, famæ & existimationis, tum nostræ, tum nostrorum &c. Neq; quibusvis sine discriminatione irascendum est, utpote rebus inanimatis, brutis & mortuis, quibus nec sensus nec proæresis inest; non bene de nobis meritis, superioribus, Magistratui, præceptoribus &c. Quos ob sua in nos merita, cæteris tamen paribus, venerari potius, & amare oportet: Verum homines merito aversamur malos & improbos, quos sceleris neo pudet nec poenitet; ita tamen ut vitium ipsum vehementius, quam ipsam personam detestemur.

§. 4. Modus porrò iræ faciendus est & vindictæ, ne videamur imitari apes, quæ animas in vulnere ponunt, magisq; ducitabie & furore quam consilio. Atq; sic & nobis ipsis male consulere & proximo, de quo vindictam meditamur. Eleganter enim Seneca ait: *Iram ruinæ similem esse, quæ in aliud cadendo se ipsam*

210 comminuit & frangit. Quod ne fiat optimum censetur tempus lucrari, sibiq; persuadere horam vindictæ nondum adesse. Hinc Poëta

-- ne fræna animo permitte calenti,
Da spatum tenuemq; moram: mala cun-
cta ministra

Impetus

Quantum ad rationem temporis & loci, ira non sit diuturna, ne in odium degeneret. inconveniens enim est, Teste aristotele, ut cum homo mortalis sit, immortalem gerat iram. Non tarda in gravioribus & apertis: nec festina nimis in levioribus delictis aut minus liquidis. Absit a serijs consultationibus, convivijs & alijs locis gaudio destinatis. Quæ munia qui ritè observat, quod tam difficilimum, officium viri mansueti expleuisse jure æstimandus est.

¶. 5. Aliud ira est aliud iracundiarum illa affectus cum vindictæ cupiditate audit ex contemptu nostri & nostrorum ortus; Ista pars quædam improhibitatis, sique habitus vitiosus est. Ira Cos quædam fortitu-

fortitudinis, & proinde licita & laudabilis ad magna aggredienda excitans; *Iracundia* verò illicita semper & illaudata, mala non pauca in humanam importans societatem. Hujus tres species ex Arist: recensent authores, quarum prima ἀνερχολία i.e. *excandescens* dicitur. Altera πυρόγης *amarulentia*. Tertia βαρύνυια *Sævitia*. *Excandescentes* sive *stomachosi* dicuntur, qui facilè & subitò & vehementer irascuntur, quia tamen aperti sunt iram cito deponunt: *Amarulenti* qui tardè quidam irascuntur sed iram diu & pertinaciter & occultè fovent, donec vel vindictam exercuerint, vel si id conseqvuti non fuerint, temporis diuturnitate iram concoxerint, & hì deteriores. *Crudelitas* verò deterrima, *iracundia* est pertinax & non nisi ultione sumptâ placatur, quo-
rum vitiorum exempla passim extant & experientia quotidie suppeditat.

§. 6. Lentitudo sive iræ vacuitas, siquà quis neq; justis de causis, neque ijs
anquibus tenetur, irascitur; conjunctam

habet nimiam patientiam, & fatuitatem non raro. Unde abjecti & servilis ingenij tales existimantur, ad publica munera reip. inepti; utpote ex quorum conniventia nimia sequatur morum dissolutio & consequenter reipub. interitus. Hinc verè Fronto: *Malum est sub tali Magistratu vivere qui nihil, pessimum verò sub eo, qui omnia permitteret.*

QUÆSTIONES.

2. *An ira omnis promiscue sit in vizio?* Neg. Iram omnem extingvere & extirpare velle Stoicorum ostentatio est, limites potius apponendi sunt, quo usq; & quamdiu. Unde Ciceron: *Virum non videri qui irasci nescit.* Oracula Divina sonant: *irascimini et nolite peccare.* exempla sacra ostendunt nonnunquam justis de causis esse justam iram ut *Mosis Davidis &c.* Ipsi insuper Deo. T. O. M, ira tribuitur, cui vitiosum quid tribuere summum esset nefas d. Quid? quod affectus sit naturalis ira & proinde in sese & physicè haudqua-

quad

quam vitiosa. Rectè ergò hic distingvunt inter *iram* quatenus est affectus, & *iracundiam*, quæ habitus vitiosus. Inter *iram temerariam*, quæ ex ultionis appetitu sola dimanat; Et *justam indignationem* adversus impietatem, & malitiam hominum; inter *Moderatam iram* & *immoderatam*, inter *vitium* & *naturam*. Inter *præcipitantiam* & *legitimum ultionis modum*. Quibus observatis, non difficile est profligare, quæ in contrarium adferuntur, rationes.

2. *At injurias vindicare & damnata illata estne licitum?* Resp. Quid ni? ab exemplo Jehovæ & mandato, qui & ipse punit injurias & peccata, atquè per magistratum puniri jubet. Non enim sine causa Magistratus, teste Apostolo, gladium portat: *Dei minister est, vindic in iram, ei qui male agit.* Unde præmia & poenæ censentur vincula quædam reipublicæ, quibus laxatis, nec ride applicatis, disciplinam corruere necesse est, & securitatem tam publicam,

quām privatam. Sed hic teheatur distinctio inter vindictam publicam eamque moderatam de qua hic sermo; & privatam quā quis sibi ipsi jus dicit, & proprio ausu, citra necessitatem inscio magistratu, sive superioribus injuriam vindicat. *Ista legibus consona, hæc dissona est,*

X. 3. *An delictum ex iracundia et labore commissum sit excusandum?* R. *Quamquam intersit rei publicæ ne malefici maneam impunita, ut habet Regula Ictorum, distinguunt tamen Dd. inter iram sive iracundiam, quam justus excusit dolor, & eam quæ ex levissimâ causâ sive vitio naturæ existit. Ista poenam interdum mitigare censetur, Hæc vero poena ordinaria plectenda est. Videantur lœti.*

4. *An iracundia capitaliores iniurias gerat cum mansuetudine, quam lentitudo?* Aff. Mansuetudo quippè iram frænat & cohibet quod commune est cum lentitudin

Iracundia

Iracundia verò præceps est, & fræna laxat. Unde à mansuetudine longius recedit, ac proinde & deterior lentitudo, utpote quæ frequentior & ad convictum vitæque societatem minus accommodata. Quanquam & lentitudo saepe non minora acceritat mala reipublicæ in primis si Magistratui & principibus viris comes adhæreat.

C A P. XI.

De

VIRTUTIBUS HOMILETICIS.

P RÆCEPTA

I.

Virtutes homileticæ tres sunt: veracitas, comitas, & Urbanitas.

II. Veracitas est, quæ in exprimenda convenienter veritate est occupata.

III. Veritati in genere adversatur Mendacium quod est falsa

216 vocis significatio cum intentione fallendi. Specialiter vero in excessu Arrogantia, in Defectu disimulatio.

IV. Comitas est virtus homiletica in conversatione seria honeste oblectans.

V. Ejus extrema sunt in excessu Assentatio, nimium placendi studium. In Defectu Morositas, quâ nemini placere cupimus.

VI. Urbanitas in ludis & jocis decentiam observat.

VII. Excessus Urbanitatis dicitur scurrilitas, modum excedens in jocando & ludendo; Defectus Rusticitas, qua nec ipse quis jocari possit, nec alios jocantes ferre.

EXPLICATIO.

§. I. Mansuetudini jungimus ob affinitatem

nitatem virtutes homileticas , quibus
ceu pulcherrimis flosculis , humana
coronatur societas , quarumq; usu &
fructu vita hæc caduca destitui nequit?
Omnis quidem virtutis apparatus ter-
renum hunc Deum exornat; Elegantia
vero morum ex his pullulat fontibus
& conversationis Decorum maximè in-
struit. Prudentia quippe in ejus mo-
deramine, & egregiam præ se fert morum
commoditatem , & ad negotia,
tum publica tum privata commodè ad-
ministranda , non parum momenti ad-
fert. Ac veluti actio in oratoria pro-
fessione (licet sit externum quid) alijs
partibus præponderare dicitur , sic &
conversatio ejusq; regimen (utcunquè
in exterioribus occupetur) in vita civi-
li si non summum at cœrre eximum
locum invenit. *Incredibile dictu , Ci-*
cero ait, quantum conciliet homini comitas
svavitasq; morum. Verum sicuti negle-
ctio in his supina vitanda est, ita curio-
sa nimis in ceremonijs caveatur affe-
ctatio. Quid enim magis deforme

218 quam Scenam in'vitam transferre. Medio
etutissimus ibis. Adeoq; summa & com-
pendium decori, in eo ferme situm es-
se constat, ut quasi æquâ lance & pro-
priam dignitatem & aliorum æstime-
mus & tecum amemus. Quod & *Livius* ex-
pressit: ne (inquit) aut arrogans videar,
aut obnoxius; quorum alterum est alienæ
libertatis oblivisci, alterum suæ.

§. 2. Circa sermones & actiones quæ
in hominum congressu & quotidianæ
vitæ consuetudine solent adhiberi, spe-
ctatur præcipue vel veritas vel falsitas,
vel jucunditas & molestia, & hæc quidem
in conversatione seria vel jocosa. Un-
de tres hæ virtutes ὄμιλοι τηγανίδιctæ
resultant. Quarum prima veritas sive
potius veracitas appellatur, alijs candor,
integritas & sinceritas. Secunda comitas,
que & affabilitas & humanitas. Tertia quæ
jucunditatem in jocis spectat, Urbanitas.

§. 3. Quandoquidem ambiguitati
cum errore intercedit affinitas, atte-
stante *Scaligero*, ea primum evolvenda
est. Veritas ergo hic loci non sumitur
dire-

directive & ὁγγαρινῶς, quomodo omnia instrumenta logica ad veritatis inquisitionem destinantur: Nec θεωρητικῶς & Metaphysicè, quæ est conformitas rei & intellectus; sed πρακτικῶς & Ethice, quæ magis propriè veritas dicitur. & est congruentia oris & cordis, qua id quod corde sentimus, etiam ore, verbis, factis & gestibus externis exprimere studemus. Atq; sic spectatur vel ὁγγαρινῶς quâ profertur, & dicitur candor: vel πρᾶγματινῶς, quâ prolata præstantur & ita dicitur fides, quæ, Authore Cicerone, est dictorum conventorumq; constantia, ad quam & taciturnitas non incommode referri potest.

§. 4. Est ergo vir probus verax sed ita, ut simul sit prudens, ideoq; non tenetur semper & ubiq;, nego omne verum dicere, si vel maximè partem veri dicat.

Exemplo Athanasii fugientis secundo annis cura suos adversarios, qui dum immincre magis magisq; viderentur, factum est divinâ quâdam providentia, ut navicula, quâ vehebatur Athanasius conversa obviam iret hostibus insequentibus. Illi vero rotati Athanasium hâc cymba, quæ ipsis occurrebat haud uchi, compellant ibi sedentem: Numquid visisti

disti Athanasium præterrectum? Respondit Athanasius: Modo huc ibat. Est præterea Tacitur. nitas eximia virtus, cuius leges sicut & conscientiæ, violare non decet neq; fas est. Quædam autem vera propalare licitum, sed ijs quorum interest exigen- tibus & Magistratui legitimè præcipi- enti. Alia omnibus promiscuè & sine cautione, citra tamen garrulitatis viti- um, ebuccinare concessum est. Quæ omnia veracitatis & prudentiæ tempera- mento moderanda sunt, hoc est quod inuit Salvator, Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, simplices ut columbae.

s. 5. Ad Mendacij constitutionem duo cumprimis requiruntur, & voluntas di- cendi falsum, & intentio sive animus fal- lendi. Horum alterutrum si absit, non est mendacium, ut autem id dicatur sit falsum, non est necesse, potest enim quis verum dicendo mentiri & vice versa, si nimirum se falsum dicere existimet. Genera Mendacij, præter id quod ex mera vanitate & libidine mentiendi fluit, vulgo tria sunt. Iocosum menda-

mendacium ad delectandum comparatum est. *Officiosum* ad juvandum se vel alios. *Perniciosum* ad nocendum instituitur. Atq; hoc ultimum propriè dicti mendacijs nomine autummat venire non pauci. Ex mendacio duplex in specie extremum resultat, *Arrogantia* sive *mendax affirmatio* in Excessu; in Defectu *mendax negatio* sive dissimulatio. *Ista* plus nobis arrogamus & tribuimus quam revera possidemus. Quæ cum ad alios refertur dicitur *adulatione*: *Hec* quæ nobis vel alijs re ipsa in sunt, vel negamus vel nimis extenuamus. *Dissimulatores* autem hi duorum sunt generum, quidam enim magna dissimulant, & alijs incognita, ne videantur, *αλάχορες* sive arrogantes, alij etiam minima & apertissima, ut videantur *Modesti*. Qui *merito* *Veteratores* vocantur & *versipelles*, prioribus multò deteriores. Ex duobus his extremis tolerabilior est *dissimulatio*, sive *ἐπονέια*, utpote quæ majori affinitate juncta est medio, minutq; noxia in conversatio-
ne ju-

222 ne jucunda. Quanquam aperti & candidi homines molestissimè sanè non raro feramus in conversatione dissimulatores.

§. 6. *Comitas* à Philosopho φιλία appellatur, quod amicitiae maximè affinis sit & eandem facilimè conciliet, occupata præcipue circa sermonem, gestus, actiones, omneq; id, quod in convictu & conversatione civili & quotidiana quemq; solet delectare vel molestiam creare. Est ergo viri humani & comis, sic vivere cum alijs, ut, servatā tamen gravitate & honestate, consuetudo ejus grata sit & jucunda, ea dicat & faciat, quæ alios non offendunt, ita tamen, ut si quid turpe committatur non dissimulet, imò si opus est cum moderatione reprehendat. Cum primis ut in omni vita rationem habeat circumstantiarum & personæ cum qua conversatur. Cum superioribus quippe reverenter & modestè communicat: cum equalibus amicè & liberè: cum inferioribus blandè & grayiter sine ullius offensione,

fensione, nisi ad exemplum medico-
rum qui restituendæ sanitatis causa in
posterum, leviter modicum quendam
dolorem infligunt; ita ille magnæ vo-
luptatis causa in posterum leviter of-
fendet. Meliora enim, ut ait Psaltes, vul-
nera diligentis, quam oscula blandientis.

§. 7. Huic virtuti hostis existit, ab u-
na parte omnis assentatorum & adulato-
rum natio; ab altera contentiosorum &
moresitatis improbitas. Iſi omnia lau-
dant, ut placeant & lucentur; hicon-
tra nemini placere cupiunt. Cuncta
aliorum etiam rectè facta improbant
& sugillant. Ubivis instar Demeæ Mene-
demi torvum tacentur, & nescio quid
monstri alere conservaverunt.

§. 8. Urbanitatis sive εὐργαπτελίας .
objectum ludi sunt & joci. In quibus
laudabilem tenere mediocritatem, &
ut medicina inde & relaxatio petatur,
ad res serias promptius obeundas, non
cuivis obvium est. Est autem teste Cice-
rone in off: duplex jocandi genus, unum
illiberale, petulans, flagitiosum obscenum;

Alte-

Alterum *Elegans, urbanum, ingeniosum, facetum.* Istud probum decet virum, hoc ad scurras relegandum est. Pulchrè *Melander.*

*Qui quandoq; sales non immiscere facetos
Novit, is indignus qui voret ore salem.*

*Quive recensentem non vult audire lepores
Est lepus, atq; animi non habet ille salem.*

*Musica vita Deo grata est, hominamq; catervæ
Exeat è mundo, qui joca docta fugit.*

Est igitur urbani viri & festivi non coactè nec affectatè, sed promptè & cum naturali quadam gratiâ facetias sparge-re non nimis frequenter; neq; omnibus indiscretè; sed habitâ ratione temporis, loci, personarum &c. Evitet Sal Momi, scóm-mata & dieteria alios perstringentia, si-ve in contemptum adducentia: retineat Sal Mercurij, utatur facetijs lepidis, doctis & argutis ad ædificationem & jucunditatem. Qui vero serendis jocis haud idonecus est, ijs potius abstincat & audiendo & tolerando sales, gloriam venetur festivitatis.

§. 9 Illora sunt & fætida scurrarum ora, unde ser-mones putridi, sales & joci obscæni, quos miscent sati intempestivè, nullâ contemplatione pietatis, honestatis & circumstantiarum aliarum. Ex horum genere & pa-rasiti existunt, genus hominum supra modum servile: de quibus Comici multa. Agrestes contra, sunt, rigidi & insulsi Catones, qui nec ipsi rectè jocari possunt, nec alios civiliter jocantes andare sustinent sine Stomacho.

Quæst.

z. An cum omnibus promiscuè
etiam improbis & infidelibus conver-
sari & familiaritatem fovere licitum
sit? Resp. Si votis agendum ef-
fet, quis aliud optaret ex monito ipsius
Apostoli qui vult ut pacem secessemur cum
omnibus, in pace viventes cum omnibus; sed
quia mundus in maligno positus im-
pietati indulget & improbitati, vix Ethi-
ca conversatio, quæ in virtute fundatur,
inter omnes consistere potest. Multò
minùs spiritualis, Ecclesiastica, interna, quā
omnes pij & Christiani in unitate fidei
& spiritus copulantur, inter paganos &
Christianos, aliosq; diversæ & pugnan-
tis fidei in fundamentalibus religionis
articulis tolerari. Quanquam quoad
conversationem Politicam, quæ respicit
ea quæ sunt juris gentium, utpote con-
tractus, commercia, obligationes &c. ali-
qua communicatio necessaria sit, nec
prohibita, modò non sine cautione ad-
hibetur. Oeconomica verò & Scholasti-

226 *ca* familiaritas cum infidelibus pericu-
loſa ſatis, imò noxia non raro, uti hæc
prolixiūs alij diſceptant.

X 2. *An teneamur ſemper & o-*
mni loco vera dicere? Neg. Eſt e-
nim veritatis manifestatio non raro
intempeſtiva, adeoq; jure occultari po-
teſt, ſine laſione Dei & conſcientia,
ſine ſcandalō & proximi incommodo.
In religionis quidem negotio, ubi rite, præ-
fertim à Magistratu interrogati, reddere
rationem noſtræ fidei tenemur abſq; ul-
la tergiversatione & diſſimulatione ad
mandatum Salvatoris & Apoſtoli Matt. 10;
32. 1. Pet. 3:15. Verūm extra hunc caſum
prudentis don est verā confeſſione non
necessarijs ſe obijcere periculis & cru-
delitatī Tyrannicæ exponere. Sicuti
nec iunocentem ad ſupplicia quæſitum
prodere convenit. Proditio quippe
non minùs malum quam mendacium.
Iuſtis præterea de cauſis neceſſarium
eſt ſilentium & veritatis reticentia, ut
pote cùm nulla nos obligatio adſtrin-
git ad

git ad veri pronunciationem ; potius 227
ad ejusdem occultationem per leges ta-
citurnitatis & conscientiae meritò obliga-
mūr ; & id absq; ulla reprehensione.

3. Quandoquidem veritatem in-
terdum dissimulare possumus & re-
ticere, licebitne ergo eandem negare,
sive mendacium proferre ? Neg. O-
mne quippe mendacium est peccatum,
non tantum ex prohibitione divina, quæ
generalis est, & omne passim damnat
mendacium. Eccles. 7: 14. Noli vellemen-
tiri omne mendacium : Psal. 5: 7. Perdes os-
mnes qui loquuntur mendacium. Eph. 4: 25.
Deponentes mendacium loquimini verita-
tem cum proximo &c. Sed & intrinsecè &
sua naturâ, non secùs ac adulterium,
blasphemia malum est. triplicem nam-
què continet deformitatem rectæ ratio-
ni repugnantem , Abusum nempe ser-
monis, deceptionem proximi ac violationem
charitatis & amicitiae humanae. Qui enim
mentitur, primùm quidem abutitur ser-
mone ; nam usus lingvæ & sermonis

ideo datus est homini, ut animi sensa & conceptus, qui aliquem latent, alijs prudenier & verè, si modò exprimenda sunt, manifestet, atq; ad hoc obli-
gatus est homo homini in *societate civili*, quam tamen **obligationem** tollit ini-
què mendacium. Unde sequitur de-
ceptio proximi, qui putat te id sentire
quod verba à te prolatā sonant, à quo
tamen toto animo abhorres. Atque
sic ex mente *Salomonis* prov. 13: 5. ju-
sto abominatio es. hinc quantum in te est
naturale jus amicitiae nefariè violare
non vereris, facis enim alteri quod tibi no-
vis fieri, quod pugnat cum fundamento
juris & æquitatis. Accedit memor-
bile dictum philosophi: Omne mendacium
per se improbum est & fugiendum. Quibus
omnibus & hoc addi potest, quod me-
dacio nobis ipsis fidem omnem dero-
gemus, hoc enim lucratur mendax,
dum vera etiam loquitur, fidem tamen
cuiquam facile non facit, svadet qui-
dem, sed vix persuadet. Qui enim
veritatis transgressus est, postea

mendacior, ut istud de verecundia paulò 229
immutatum hīc usurpare liceat.

4. *Quorsum verò mendacium*
vulgò officiosum, quo ad conservan-
dam vitam, pudicitiam, famam, sa-
nitatem &c. uti solent homines,
nonne id veniam meretur & vir-
tutis nomine censendum est? Resp.
Dubia sat est quæstio, in qua deciden-
da Dd. neq; inter se se convenient, nec
sibi ipsis satisfacere videntur, ut evolu-
venti eorum scripta appareat. Nos cum
D. D. Mich: Gyllenstålpe ita decernimus:
Mendacia officiosa, aut mendacia non sunt
strictè & propriè, aut ab omni labore & vicio
immunia non sunt. Rationem addimus
hanc. Si namq; officiosum hoc men-
daciū sumatur pro temperamento ad ve-
ritatem & prudentiam, ut idem sit ac non
dicere omne verum, vel non dicere illis,
quibus non obligaris, atq; adeo diver-
sitas quædam occurrat veritatis apertæ,
non pugna & contrarietas, haud difficulter,
à vicio absolvī potest. Quò etiam re-

230 ferri meretur illud, cùm vox aliqua aut
sermonis complexio est πολύσημα, sive
ex usu vulgi, sive ex artis consuetudine, si-
ve ex figura aliqua intelligibili, tunc si a-
nimī conceptus unius istarum significatio-
num congruat, non admitti mendacium,
etsi putetur is, qui audit, in aliam partem
id accepturus, ut id judicose *Grotius*
lib. 3. de jure pacis & Belli. Si verò of-
ficiosum mendacium ex voce & nota-
tione æstimetur pro contrario ipsi-
us veritatis, quando id quod aperte
falsum est, scientes proloquimur, & ut
alios fallamus, boni sive publici sive
privati causā, probari per omnia haud-
quaquam potest, quocunq; id colore
excusare conentur ejus Patroni. Sicut
enim virtus licita est & concessa, ita
vitium eidem oppositum in honestum
& damnandum. Nec finis bonus &
intentio canonizare actionem in se vi-
tiosam valet. Bonum enim ex integra
causa est, malum autem ex singulis defecti-
bus, teste Dionysio. Ad exempla ex sa-
cris deprompta reponi potest in genere
illud

illud Jobi 15. Numquid Deus indiget men-
dacio nostro? Et Augustini, cùm de scri-
ptura sacra mentiendi proponuntur exempla,
aut mendacia non sunt, sed putantur esse,
dum non intelliguntur, aut si mendacia sunt,
imitanda non sunt, quia justa esse non possunt.

5. Estne omnis simulatio menda-
cium & consequenter vitiosa? Resp.

Neg. Est quippe simulatio quædam
cum mendacio non conjuncta, ut si
quis dicat se minus habere quam ha-
bet, non peccat, illud namq; minus à
majore continetur. Solent præterea
distingvere inter mendacium & simula-
tionem. Illud in verbis five signis ejusmodi,
quæ naturâ vel ex instituto aliquid signifi-
cant cum obligatione mutuâ consistere a-
junt. Hanc in factis & rebus, quibus ita
uti liceat, quamvis prævideamus futurum,
ut inde aliis falsam hauriat opinionem.
Atq; huc trahunt exempla ipsius Salvatoris
Luc. 24. Speciem preferentis ituri longius,
& Iosua in expugnatione urbis Hai fugam
fictè adornantis Ios: 8. Eodem referunt a-
ctus eorum, qui hostium armis, signis, ve-

stibus, velis usi passim leguntur, quæ omnia
ejus sunt generis, ut à quovis pro arbitrio et
jam contra consuetudinem usurpari possint,
ut differit *Grotius*. Sed alij vicissim bo-
ni commatis esse hoc discrimen haud
judicant. utut sit, scrupulosè quidem
hic adeo à multis disquiritur hoc de
negotio; sed dum ad praxin ventum
est, vix sibi imperare possunt, ita vi-
vendum esse. Nec insuper ignotum
est illud decretum *Politicorum*, stratage-
mata in bello licetè adhiberi posse, quæ
profectò ab omni simulatione non vi-
dentur semper immundia.

6. *Quid de reservationibus &*
mentalibus restrictionibus Pontificio-
rum existimandum est? Resp. Me-
ra sunt mendacia & fraudes ad pallian-
da scelera & eludendos judices aliosq;
instituta & comparata. Reus enim le-
gitime interrogatus de flagitio à se com-
misso tenetur veritatem manifestare,
non falsitatem proferre & apertum
mendacium, quod committit dum ad
quæ

quæstionem & interrogacionem alterius
us: *Fecisti homicidium?* Respondet: *Non*
feci, cum hac mentali reservatione:
non feci, ut tibi dicam, vel non commisi
homicidium Romæ, vel aliud quid: hoc a-
liud, quid est, quām ore aliud profer-
re, aliud sub pectore conditum habe-
re? Vitium adeo execrandum, ut et-
iam siores Jesuitæ istud meritò e-
ant profligatum.

7. *An mentiri & mendacium*
dicere coincidunt planè? Resp. I-
stud videtur *habitum magis indicare*,
hoc actum vitiosum; qui mentitur con-
tra mentem suam dicit & alium falle-
re cupit; qui vero loquitur mendaci-
um sive falsum (*solent namque hæc indi- ferenter à bonis authoribus usurpari*) non
intendit aliom fallere, sed ipse fallitur,
ut habet *Augustinus*, dum verum esse
putat, quod tamen falsum est. Hinc
paradoxon: potest aliquis verum dicere
& tamen mentiri, & potest quis men-
dacium proferre sive falsum, & tamen

234 non mentiri. Ex Nigidij tamen monito: *Vir bonus præstare debet ne mentiantur, prudens ne dicat mendacium.*

8. *An virum gravem & probum deceat ambiguis uti sermonibus?*
Resp. In ludicris ad delectandum & docendum nonnunquam sine vicio adhiberi possunt; in re vero seria & gravi eludere quicquam ambiguitatibus & amphibolijs ad fallendos simplices, hoc demum enorme facinus est, & homine maximè indignum, de quo meritò illud Lyrici usurpes

- - *Hic niger est, hunc tu Romane caveto.*

9. *An Parabolæ, Apologiæ, Ironiæ, Tropi & Hyperbolicae locutiones, in mendaciorum censum sint referenda?*
Neg. In his n: τὸ ἔγχον non observandum, verum διάφορα, Nec ulla hic fallendi intentio, sed potius cum delectatione quadam docendi & informandi.

*Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.
Lumina hic existunt, colores flosculiq;
& schemata orationis, non notio aliqua falsi,*

10. *Quid*

20. Quid est juramentum &

235

an licitum jurare? Resp. Quia supra veritatis confirmatio est juramentum, recte atq; ordine nos facturos putamus, si pauca de eo attigerimus. Est autem juramentum invocatio ipsius Dei, quâ petimus, ut sit testis nostræ assertionis & puniat fallen tem. Jurare omnino licebit ubi agitur de gloria Dei, de salute Reip. proximi & nostra, in judicio ubi humana probatio cessat, & aliter haberi veritas non possit. Idq; exemplis ipsius Dei & sanctorum satis probari posse dubium non est.

21. Sed si quis Latroni jurejuringo promiserit pecuniam pro redemptione vitæ, anne ad servandum obstrictus est per conscientiam & honestatem? Aff. Est enim de re licita & possibili juramentum, quod violare quis sine scelere non potest. Actio insuper jurantis spontanea est absolute,

nec

nec aduersa bonis moribus & verbo
Dei, ideoq; servanda, exemplo Iosua, qui
â Gibeonitis deceptus, fidem tamen ser-
vare voluit; & Zedechiae, qui ob violatum
pactum, quod metu periculi cum Nabu-
chodonosore pepigerat, graviterpunit⁹ est.

12. *An pugnet cum humanitate*
& officio viri comis, reprehendere
nonnunquam amicos? Neg. Veri
 potius amici & sinceri hominis est
 amicum delinquentem admonere &
 modestè objurgare, licet hinc aliqua
 offensio videatur metuenda, præsertim
 ab imprudentibus & pertinacibus; bo-
 ni sine dubio istud Psaltis Psal. 141: 5.
 laudant & magnificiunt: *Percutiat*
me justus placide & objurget me, hoc erit
oleum capitis ad caput meum.

13. *Quid de ludis scenicis sen-*
tiendum, possuntne citra lesionem ho-
nestatis usurpari? Resp. Ludi sce-
 nici (sicut & chorœæ, de quibus in di-
 sputatione de Temperantia actum, si ri-
 tè informentur & bono fine ad hone-
 stam

stam scilicet recreationem & utilitatem 237
tum agentium tum spectatorum, meritò
probandi sunt; adiaphoræ q̄ ppe sunt quæ
ex ratione finis præcipue æstimantur.

Usus habet laudem crimen abusus habet,
ut sonat vulgatum. Ad sunt hic vivæ
quasi repræsentationes virtutum & vitio-
rum: atq; adeo incentiva honestatis, à
turpitudine dehortamenta; consulunt
memoriæ; firmant judicium: lingvam in-
formant: mores, gestus, & totius cor-
poris habitū ad civilitatem componunt.

14. *An quis jocari honestè possit +*
objiciendo vitia nationum? Resp.
Quanquam sint qui adeo arctâ juncti
sunt necessitudine, ut ex ejusmodi face-
tijs non irascantur, rara tamen quia
hæc est & albo rarior corvo familiari-
tas, præstabit sanè omissō ejusmodi jo-
candi genere, jucundioribus operam
dare salibus, præsertim cùm speciem
habeat detractionis & famæ alicujus
saltem per obliquum illudendi, quod
boni viri non esse quivis facile intelli-
git: sed de his satis. CAP.

A M I C I T I A.
^{De}

P RÆCEPTA

I.

AMICITIA est benevolentia tua, non latens, propter unum aliquod eorum, quæ sunt amabilia.

II. Dividitur in Honestam, utillem & jucundam.

III. Honesta amicitia ex sola virtute ortum dicit & inter bonos viros frequentatur.

IV. Utilis amicitia ex sola utilitate existit & lucrum spectat.

V. Jucunda, quæ ob jucunditatem initur & delectationem.

E X P L I C A T I O.

s. i. Omnia quæ in Philosophia morali spectari solent, ratio habita est, actum de fine hactenus, *Summo Bono,*

*CAP.**de ob.*

de objecto, actionibus humanis, de instru-
mentis seu medijs, virtutibus tum in ge-
nere tum in specie plerisq;. Unicum re-
stat, amicitia, quæ vel ipsa virtus est, vel
certè virtutis fructus, quo destitui non
potest beatus. Verè enim Socrates:
Nullam possessionem fideli amico preciosio-
rem esse, dixit, nec aliunde plus fructus ca-
pi, & utilitatis. Et Dion: Quot amicos
paraveris, tot oculos habes, quibus que vo-
les videoas; tot aures quibus que decet au-
dias; tot consilia, quibus de futuris deliberes.
Bonum maximè necessarium est ami-
citia, ad vitam commodè instituen-
dam. Cujuscunque enim ætatis & con-
ditionis sint, amicitiâ opus habent. Uns
de Diogenes non inscitè: Qui salvus esse
cupiat, ei aut amicos optimos esse oportere,
aut inimicos infensissimos, illos enim docere
quid factò in vita opus sit; hos redarguere
si male facias. Indigent amicitiâ Senes
ob infirmitatem; indigent juvenes ob
lubricitatem judicij & ætatis. Divitibus
opus amicis, ut sua tueantur eaq; cum
alijs communicent; opus est pauperibus
ut ha-

240 ut habeant egestatis suæ sublevatores. Felicitatis necessaria instrumenta sunt amici ; sicut ex adverso miseris & infelibus solatio, consolationi & adjumento. Nec Reges & principes amicis carere possunt , quod eorum praesidijs regna & imperia firment, ut eleganter *Micipsa* apud *Salust*: Non enim exercitus, non thesauri regni praesidia sunt, verum amici. Quæ cum ita sint, Solem è mundo (verba sunt *Ciceronis*) tollere videntur, qui amicitiam ex vita tollunt.

§. 2. Amicitia ab amore vel amando appellationem sortita , non hic loci quamvis notat inclinationem, convenientiam & consensum naturalem, qualis & rerum inanimatarum & vegetabilium & animalium irrationalium. E. G. Magnis & ferri, vitis & olea &c. Sed mutuum amorem & consensum inter homines non tam malos, quam probos & virtutis decus sectantes. Est benevolentia; sine hac enim nulla amicitia esse potest. Unde *Cic.* Ex propinquitate tolli benevolentia potest, ex amicitia tolli non potest. Ex

test. Ex proprietatibus ulterius natura declaratur amicitiae, est quippe benevolentia mutua, non latens. Amor ex una duntaxat parte non sufficit, nisi & ab altera fiat reflexio. Requiritur ἀντιφίλησις, ut amicus amantem redamet, quod ipsum non ex latentibus aliquibus indicijs notisq; colligitur. Objectum amicitiae, est unum eorum quæ amabilia sunt, quæ amore cire valent, quale objectum est *Virtus*, *Utilitas* & *Voluptas*. Cujus objecti intuitu etiam in tres species rite & recte secatur,

s. 3. Causæ amicitiae sunt similitudo seu equalitas, convictus & conversatio: ex his enim oritur primum, his etiam conservari solet. Equalitas enim amoris mater; omne simile simili gaudet. Insegnare æqualitatem & Arithmeticam & Geometricam; utraq; amicitiam consilare valet. Illa in personarum & officiorum æqualitate consistit; hæc licet personarum inæqualitate, ea tamen compensatur æqualitate eâ officiorum, quâ cuiq; tribuitur illud, quod ei debeatur.

Q

tur:

242 tur. *Convictus* verò & *conversatio*, ut generant, ita maximè conservant amicitiam in vigore, ne mutuus iste amor languescere incipiat. Proprium quippe amicorum est unà vivere & ijsdem gaudere. *Conversatio* itaq; tum ad inchoationem, tum ad continuacionem est necessaria. Neque enim facile est inter noscere extra consuetudinem ater an albus sit, amore an odio dignus. *Multis* enim *simulationum* in *lucris* obtenditur *uniuersusq;* natura; frons, oculi, vultus per sepe mentiuntur, oratio verò sèpissimè, quod idem Cic: ait. Unde juxta monitum Pythagoræ, non cuivis statim dextram iniiciendam, nisi prius aliquot modios salis simul comedenterit proverbio circumfertur. Ad firmatatem & robur facit *convictus* & quotidiana consuetudo, utpote in qua frater amicitiae præcipuus cernitur, qui est communicatio officiorum. Sublatâ conversatione facilè concidit, vel ad minimum languidior efficitur & hebetior.

§. 4. Effecta & signa amicitiae sunt concordia & beneficentia; per hanc benevolum animi affectum reiplâ & factis declarant; per illam in rebus agendis consentiunt, ad scopum eundem collimant, nolle ac velle idemq; habent. Unde sic, ut amici de ijs quos amant, libenter loquantur, libenter eorum audiunt mentionem, libenter una sint, libenter patientur aliquid propter amicos, quodvis in honorem illorum faciant, amicorum amicos ament &c. Quæ indicia sunt ingenui amoris veræq; amicitiae.

§. 5. Divisiones amicitiae plures occurunt, in præceptis adducta potissimum usurpari solet in Ethicis, defumpta ex objecto & fine. Honestæ intendit virtutem & honestatem, & properea perfecta censetur; reliquæ species imperfectiores; quæ vel ad utilitatem, quæcum & lucrum omnia refert, vel ad voluptatem & jucunditatem. Ratione personarum dispisci solet in æqualem & inæqualem. Illa est inter æquales atque cor-

244 te, conditione &c. Inter fratres, soda-
les, commilitones, collegas &c. *Hæc* (quæ
& alijs vocibus efferriri solet, dicitur enim
reverentia, observantia, concordia, a-
mor, pietas, ut vult Piccol.) inter pa-
trem & filium, maritum & uxorem,
Dominum & servum, Magistratum &
subditos est. Respectu *societatis polit.*
alia est *publica*, alia *privata*. Publica
in publicis personis est; privata secatur
in paternam, fraternam, conjugalem
& consanguineorum affiniumq;. Io-
super à causa προηγμένη dispescitur
amicitia in *voluntariam*, quæ liberâ ele-
ctione suscipitur & colitur; & *Necessa-*
riam, quæ vinculo quodam necessita-
tis continetur. Talis est quæ non ex
arbitratu & delectu fluit amicitia, sed
inter eos exercetur, qui vinculo socie-
tatis conglutinantur, sive *naturali*, ut in-
ter parentes & liberos, cognatos & af-
fines &c. Sive *politico*, inter Magistra-
tum & subditos. Species hæc variæ a-
micitiæ non ex æquo participant de
natura ejusdem, sed una plūs, altera
minus

minus; unde analogæ dici possunt; cùm primaria amicitia seu principale analogatum sit perfecta & honesta amicitia, præsertim inter æquales.

QUÆSTIONES.

1. *An amicitia sit virtus?* Resp.

Philosophicè & accurate loquendo virtus non est, neq; definitio virtutis, nec proprietates ex omni parte ipsi convenire possunt. Inter externa quippe bona numeratur, paucorum non est: & in aliorum potestate &c. Quia tamen proximè accedit ad ingenium virtutis, virtutis insuper est fructus, Deo ac hominibus grata, virtutis nomine eandem vocari non adeo inconveniens foret.

2. *Inter species amicitiae quæ-*

nam præstantissima? Resp. Honestam amicitiam reliquis meritò præfimus, sola namq; perfecta est stabilitas & constans, & amabilia in se omnnia complectitur, & omnibus veræ amicitiae requisitis prædita est. Reliquæ

species imperfectæ & inconstantes partem amabilium comprehendunt. Ex vero Seneca de amicitia utili Epist. IX.
Ista quam tu describis, negotiatio, non amicitia est, quæ ad commodum accedit, quæ quid consecutura sit spectat. Cui similia scribit Cic: lib. I. de nat. Deo. c. ult. *Amicitiam si ad fructum nostrum referimus, non ad illius commoda, quem diligimus, non erit amicitia, sed mercatura quædam utilitatum suarum.* Prata & arva & pecudum greges diliguntur isto modo, quod fructus ex iis capiuntur.

3. *An inter plures esse possit amicitia?* Resp. Certus quidem & definitus numerus amicorum determinari non potest; non tamen prolixum esse & magnum vult Arist. lib. 9. c. 10. In amicitia quippe summus est amor, cuius eminentia facile per divisionem in plures debilitatur. Magna est ingeniorum, morum ac statuum diversitas, quare & unum multis placere difficultum est. Bonorum numerus & co-

pia non magna est, adeoq; ex hoc capi- 247
te pluralitas magna amicorum exulabit.
Cum amicis in prosperis gaudendum,
in adversis dolendum, quod fieri non
potest, si adeò multis opera simul im-
pendenda. In amicitia præcipue utili-
& jucunda πολύφιλον esse attenuat rem
familiarem, impedimento est ad vir-
tutes exercendas, Rempub: juvandam,
atq; ad studia magis seria contiouan-
da. Unde rectè Seneca i. Epist. 79. O-
mnes amicos habere onerosum est, satis esse ini-
micos non habere. Proinde virum bonum
non ἄφιλον nec πολύφιλον esse vult A-
rist. loc. cit. Et celebratissima in hi-
storijs amicitiae exempla inter duo, Ni-
si & Euryali: Damonis & Pythia: Æneas &
Achatis: Pyladis & Orestis; Thesei & Pe-
rithoi: Herculis & Cthesei: Petrocli & A-
chillis: Ciceronis & Pomponij Attici: Sci-
pionis & Lælij. In sacris Davidis & Io-
nathanis.

4. *An quis teneatur plus ama- +*
re amicum quam seipsum? Neg.

Q 4

Ordi-

248 Ordinatus amor incipit a seipso; quando itaque amat quis amicum sicut seipsum, abunde satisfecisse legibus amicitiae censendus est: Nec plura Deus in suo verbo requirit, quam ut proximum diligamus sicut nosmetipsos. Quod vero pro defensione suorum amicorum nonnulli mortem appetunt ipsam, hoc potius referendum est ad virtutem heroicam sive fortitudinem, eoq; ipso sui quoq; rationem habet, quod laudabiliter & gloriose occumbit, adeoq; famam inde consequitur immortalem. Alias nullâ flagiente necessitate pro alio mori velle stultum esset. Violenta enim mors vel infligatur ob causam honestam vel inhostam. Si honesta causa, invidus esset, si amicum honore privaret; si ob inhostam causam, nullatenus ad id tenetur, pugnat enim cum honestate, quae finis est amicitiae. Dabo egenti ait Seneca, non ut ipse egeam; succurrat peritudo, non ut ipse peream.

5. Ast amor sui ipsius estne ille proban-

probandus? Resp. *φιλαυτίαν* multi 249
reprehendunt ceu fontem omnium
malorum; multi laudant ac defendunt
ceu consentaneam naturæ & verbo Dei.
Verum parata, est distinctio inter *φι-
λαυτίαν honestam & turpem.* Honesta
est quâ quis animi sui præcipuam cu-
ram gerit, cum exornando virtutibus
& prudentiâ; secundariò ad corporis
indigentiam attenta legitimis modis sub-
levandam. Hanc licitam esse & lauda-
bilem nullum est dubium. Turpis ve-
rò est & fugienda illa, quæ affectibus
indulgens in voluptatibus expetendis
& bonis externis modum excedit, ne-
glectâ curâ animi & imperio rectæ ra-
tionis, quæ flagitorum omnium mater.
Hinc vir bonus seipsum maximè dili-
git, quia præstantissima bona eligit &
cum ratione sectatur. Quâ ratione vir
improbus non potest se diligere, cùm
in illo perpetua sit pugna appetitus &
rationis, & cupiditatibus suis obtempe-
ret & obsequatur.

6. *Utrum præstantius amare vel* x
Q5 amari

250 amari? Resp. Si ex habitu & cum
judicio fiat & prudentia, amare præ-
stantius erit, secundum illud Senecæ:
*Solus sapiens scit amare, solus sapiens est ami-
cūs.* Actio quippe præstantior passio-
ne & præterea laus virtutis in actione con-
sistit. Amare insuper in nostra est po-
testate, cuius etiam propterea est electio
& deliberatio, ex quo nobilitas quoq;
actionum metienda. Interim & ama-
ri ob virtutem præcipue & merita suā
non defraudatur laude, nec longè in-
ferius interdum censetur, nec amoris
activo multum cedit amor passivus.

7. *An dissidia & jurgia in ami-
citia locum habeant?* Resp. In im-
perfecta amicitia, facta commodi & ju-
cundi interruptione saepe occurunt &
amicitiam turbant; in perfecta autem
& honesta nulla comparent, ut elegan-
ter Casus ait. *Inter perfectos amicos non con-
tingunt contentiones propter similitudinem
morum, consensum virtutis, constantiam &
proportionem amoris; fructum quietis,* qu

est effectus veræ amicitiae, in amicitia propter voluptatem & utilitatem cause contraria sunt, ideoq; perpetuae criminationes & querelæ. Nam hic non est similitudo morum sine rædio, non est consensio virtutis sine vitio, non est constantia amoris sine lexitate, non est fructus quietis sine contentione.

8. An amicitiae honestè possint dissolvi? Resp. In vera quidem amicitia amor est perpetuus & constans & in rebus prosperis ac adversis, vel certè esse debet. Requirit hoc integritas, fides & sinceritas amicitiae; quamvis rarum hoc sit, & saepius locum inventum illud Ovidij.

Dum juvat & vultu ridet fortuna secundos
Indelibatas cuncta sequuntur opes.

At simul intonuit, fugiunt neq; noscitur ulli,
Agminibus comitum qui modò cinctus erat.

Quod certissimum indicium quoq; fucati amici quod Saliger ait:

Si perdis amicum citò propterq; causam,
Nil perdis, neq; tuum fuisse dicam.

Atramen ob rerum humanaarum lubricitatem,

252 citatem, inconstantiam & instabilitatem amicitiae perpetuae esse non possunt. Causa dissolutionis vel manifesta improbitas est & flagitium, quæ fundamentum honestæ amicitiae subruunt; vel alia quævis *extrema inæqualitas*, si amicus vel genus vitæ vel statum planè mutet, & nullum amplius mutuo officiorum exercitio locum relinquit. Interim veteris amicitiae vestigijs aliqua reverentia semper impendenda est, nisi eam *enormitas reatus* eliminet, dicente Cassiodoro. Et *Cic. amicitiae*, quæ non placent dissuenda magis, quam discindendæ sunt. Quanquam si vera fuit amicitia, & in virtute utrinq; fundata, posteriores illæ causæ non perimant amicitiam & planè tollant. Exaltatus quippe ad gradum superiorem inferioris conditionis amico favere potest, beneficentiam & benevolentiam exerce: sicut hic rursus honorem, officia & servitia exhibere pro ratione conditio: nis & status utriusque.

9. *An locorum intervalla ami: citiam*

citiam dirimant? Resp. Si vera amicitia & in *virtute* fundata, non ex locorum spatijs evanescit; cum inter absentes haberi queat. Quæ respicit *utilitatem* amicitia, non tam commodè inter absentes exercetur, reperitur tamen & illa inter longè distitos, quatenus si bi invicem commoda præstare possunt. *Iucunda autem convictum omnino requirit*, & post segregationem paulatim desinit esse, nisi quatenus conjuncta est cum virtute, cuius pretium est perpetuum. *Essentia amicitiæ & amor mutuus* inter longè distantes sartus tenet manere potest, licet commutatio officiorum & usus amicitiæ nonnihil obscurior evadat.

20. *An verum illud comici amantium iræ amoris redintegratio est?*

Resp. Ex Piccol. gr: 7. c. 21. In causis levioribus, de ira ex levi oborta causa, ut & de amore lascivo solum voluptatem querente. Si vero quæ of-

fensio-

245 fensiones & lites interdum in vera amicitia incident, ut hoc ex infirmitate saepe accidit, illæ quoq; non ad evitendam eam, sed integrandam sunt usurpandæ. Requirit id charitas Christiana, quæ amicorum nævos condonare jubet. Requirit ipsa benevolentia & constans amor, qui restaurari amat, non odio agitari & misceri vatiniano. Exemplo Aristidis & Æschinæ licet Ethnicorum. Is lite inter eos aliquando obortâ, interrogatus à quodam, ubi jam esset inter ipsum & Æschinem illa celebrata & decantata amicitia? Respondit: eam dormire, sed daturum se operam, ut eam resuscitet; atq; Æschinem mox conveniens itane, inquit, prorsus tibi videor insanabilis, ut me castigare indignum putas? Tum Æschines: Nihil mirum est, ait, si tu in alijs omnibus me ingeniosior, etiam hic sensisti, quid factò opus esset. Plutarch.

22. Quenam sint illa quæ pugnant cum amicitia? Resp. Quatenus cum virtute affinitatem fovet, respuit

respuit omnem adulationē & assentatio-
nem in Excessu, in Defectu morositatem.
Insuper & malæ suspiciones, dissidentia
& calumnia, pestes sunt amicitiæ & ab ea
exulare debent. Evertunt enim natu-
ram fidei, integritatis & benevolentiæ,
quæ omnia in bonam partem inter-
pretatur, & nihil minus quam perfidi-
am de viro bono præsumit. Probè
August: Amicitiae venenum est suspicio : Et
præclara vox Phocionis: Non poteris me a-
mico uti & assentatore. Pessimum quip-
pe genus hominum est, qui verba
gestantur.

12. *An probandæ sint sententiae:*
Ama ut aliquando osurus: Amici *
sunt fures temporis? Neg. Friorem
namq; dictitat suspicio & dissidentia,
quæ hostis est veræ amicitiæ. Im-
probat verò candor & sinceritas, ami-
citiae veræ requisita: convincit S. S.
scripturæ authoritas, quæ verum &
sincerum amorem, non fucatam pro-
ximi charitatem exigit. Posterior ini-
quum

quum in veram amicitiam judicium fert. Neque enim honestâ ratione furti potest insimulari; neque virtus, quæ fundamentum amicitiæ, ulli obesse potest, prodest potius & fructus adfert uberrimos.

Et tantum de Amicitia & in
universum de Philoso-
phia morali.

Appendix

Ad Philosophiam Moralem,

^{De}

VIRTUTIBUS IN- TELECTUALIBUS.

SECTIO PRIMA,

**D E V I R T U T I B U S S P E-
C U L A T I V I S**

P RÆCEPTA

I.

Virtus intellectualis est Habitus animi, quo mens verum affirmando vel negando enunciat, & vel in nuda cognitione consistit, vel ulterius tendit ad praxin.

II. Estq; duplex: speculativa vel Practica.

III. Speculativa de rebus agit necessarijs cognitionis gratia.

IV. Hæc tres includit species: Intelligentiam, sapientiam & scientiam.

R

V. In-

V. Intelligentia est, qua prima principia, tum Theoretica, tum Practica cognoscuntur, ijsq; ad sensus simpliciter adhibetur.

VI. Sapientia ex primis principijs & supremis conclusiones dedit.

VII. Scientia, qua conclusiones cognoscimus, per causas inferiores.

EXPLICATIO.

§. I. Duo in homine præcipua: *Ratio* & *Oratio*. Ornamenta hæc non solum, etiam complementa naturæ humanae, beneficio quorum homo mundi cluit miraculum; quibus ceu remigis alarum cælitum se immiscet cœtui, & numen ipsum studet æmulari. Insevit rationem homini summus opifex, dedit & loquendi facultatem; ista ritè cognoscendus & religiosè colendus; hac in æternum deprædicandus & magnalia decantanda. Viribus istis à mortalitate
te vin-

257

te vindicamur, in quam vitio nostro pro-
lapsi sumus. Et divina & humana sub-
intellectus veniunt scrutinium, nec mi-
nus lingvæ desiderant ministerium: &
ut abdita quæq; rimatur mens, & in inti-
ma quæq; penetrat; sic omnis Doctrinæ
thesauros recludit sermo, & sapientiæ de-
creta non sine fructu insignialijs com-
municat. Hinc loquela qui destituitur
mutus est, & ad quotidianum vitæ usum
& consortium inhabilis: Qui rationem
non habet, irrationalis est, & ex finibus
humanæ naturæ exterminandus. Hæc
ergo si rudis est & impolita, perficien-
da & polienda; nec admittendum fors-
dibus ut ignorantia & malitia inqui-
nata succumbat. Huic igitur rei in præ-
sens immorandum, rationis flosculi &
insignia executienda, virtutes scilicet intel-
lectuales principales; Cum instrumentales
quæ sermonem informant in peculiari
disput: antea sint eventilatae & discussæ.

Adspiret ceptis summus Jova meis.

¶. 2. Ut *Virtus moralis* inter habitus
domicilium invenit; ita & *intellectualis*

258 **soror ejus germana patrimonium hoc ex æquo dividit.** *Qualitas* est, nec *substantia*, nec *quantitas*, nec *relatio* ut *Piccolomineo* placet. *Habitudo* quippe *habitus* ad suum *objectum*, id neutiquam evincit, ut ad *relationes* referri mereatur: nec *alterationis* defectus quem menti adstringit. Si qua hic occurrit *relatio*, est ea ejus *ingenij*, ut summa pervagetur *genera*, alias *transcendens dicta* vel *secundum dici*. In mente verò nullam dari *alterationem*, si de *perfectiva sermo* sit, manifestè falsum: etiam *corruptivæ capax* est *intellectus angelicus*, ut ex *deserto-ribus originis suæ* constat. Mens ergò subiicienda his flosculis sive *intellectus quem ornant*, quem perficiunt; haud secus ac *morales*, qui voluntati *rectitudinem* conferunt. Præterea in *veritate enuncianda* occupata est *virtus intellectus*; *veritatem enim inquirit* vel *ut sciat*; vel *ut agat*, seu *faciat* aliquid. Unde & *scopum & finem* sibi figit *duplicem*: vel *nudam & meram Theoriam*, vel etiam ultra *excurrit & qualemcumque cogni-*

cognitionem ad πράξιν refert & ποίησιν. Actionem vel factio-

nem si accurate voces expendantur.

§. 3. Notetur Speculativum & Practicum hic non nihil latius extendi quam in divisione Philosophiae. Practicum enim hic non solum πράξιν propriè sic dictam includit, sed & ποίησιν quæ alias contradistingui solent. Sicvero non incomode distingvi virtutem constat tum ex objecto, tum in primis ex ratione finis. Theoria enim unde habitus appellatur speculatorius est actio intellectus, cuius finis est sola cognitio rei circa quam versatur. Vel. quæ in sola re cognitione consistit, nec ulterius progreditur vel dirigitur ad actionem seu opus à cognitione distinctum. Praxis vero unde virtus pullulat practica, est actio alterius ab intellectu distinctæ facultatis, ad quam præcedens intellectus cognitione per se dirigitur, tanquam ad aliud quid distinctum. Est itaq; habitus theoreticus principium cognitionis ad opus aliud proprium per se non dirigentis; ut In-

260 *elligentia, scientia, sapientia. Practicæ est princi-
pium cognitionis ad actionem vel opus
aliud propriū dirigentis, ut Prudentia & ars.*

§. 4. Per res necessarias, quæ objecti
vicem sustinent, intellectum volunt ea,
quæ non pendent ex arbitrio humano;
sed ab ipsa natura producuntur per cer-
tas causas operante; si modo fieri & pro-
duci nata sint. Alia enim immutabilia
sunt & æterna, omnis mutationis ex-
pertia, quæ citra dubium inter necessa-
ria censenda. Horum ergo naturam
sibi reservat *speculativa*, dum principia
investigat, *affectiones* & varia *attributa*
indagat, & *species* sive quasi species e-
numerat, ut id ex singularum scientia-
rum processu palam est. Nec alio fine
(qui non desumitur ex intentione di-
scentis, sed natura potius & genio vir-
tutis & disciplinæ) quam ut scientia ac-
quiratur & cognitio: quam ut intellectus
inscitiae rubigine exuatur, licet ad molas fa-
rinarias non conducat ut acutiss. nonnul-
libi insinuat Scaliger.

§. 5. Quod numerum attinet, rece-
ptæ hic

ptæ hic standum sententiæ, donec me-
lior advehatur. Et adæquatum hunc esse
numerum non dubitarunt multi, plures
asseruere. Singula in hisce moventur,
supera, infera; cœlestia terrestria, nec
quicquam vastus hic habet orbis, quod
fixum quod certum est, cuius Theoriam
hæ sibi non vendicant virtutes.

§. 6. Radix intelligentiæ in summa hæ-
ret natura, altissimèq; insidet. Objectum
namq; agnoscit *Principia nobiscum nata*
quæ communiter κόιναι ἐργα appell-
itantur. Qualia sunt tum theoretica illa:
unumquodq; est vel non est; Totum majus est
suā parte; bis duo sunt quatuor &c. tum
practica, ut: Deus est colendus, Parentes
honorandi, honestè vivendum, turpè fugi-
endum, &c. In his & similibus, commu-
nibus notionibus, licet naturaliter nobis
insitæ sint, intelligentiæ habitus excoli-
tur, perficitur & ita declaratur ut cer-
tiores evadant & evidentes.

§. 7. Sapientiam diversi diversimodè
accipiunt: Alij vulgariter, alijs accuratius.
qui accurate & Philosophicè, nec illi in

natura ejusdem definienda eandem placere insistunt viam. Placet definitio alata, qua & disparatio inter species habituum maximè dispaleat; & confusio earum imprimis evitatur. *Sapientia ergo est habitus conclusionum ex primis principijs deductarum.* Et hæc non est alia, ab ea disciplina quæ *Metaphysica* vocari conservavit. Hæc enim de suo subjecto demonstrat passiones per causas (non quaslibet indifferenter; sed) supremas & per principia prima ex habitu intelligentiae deprompta.

§. 8. Missis alijs varijs & detortis significatis scientiæ, quæ usus ipse optimus ut discendi, sic inveniendi magister facilè ministrabit: Id hoc loco non videtur silentio transmittendum, scientiam sumi vel generaliter vel specialiter. Isto modo & *Sapientiam* includit & *scientiam* strictè acceptam. Unde dici solet: *Disciplina scientificæ, objectum scientificum &c.* Quod commune est omnibus, & opponitur disciplinis practicis, *objectus operationis &c.* hic verò specialiter sumitur, quo

quo modo spectata, tria sibi propriissimi. 263
mē poscit requisita: Objectum, principia & proprietates. Hujus indolem exhibere poterit scientia naturalis, cuius objectum est corpus naturale: affectiones & accidentia: Quantitas, qualitas, motus, locus &c. Principia seu causae: Materia, forma, efficiens & finis. Quæ omnia qui perspecta habet & explorata, is demum scire dicitur merito, & rem accurate cognoscere, ad stipulante Philosophorum Coryphæo Aristotele.

QUÆSTIONES.

2. An Hexilogia spectet ad Ethicam? Resp. Si directam tractationem requiras omnium habituum, sine dubio negativa tūtior erit; si indirectam velis, admittendum accuratius non-nihil in naturam horum posse in Ethicis inquire: quatenus nimirum praxis theoriam nonnihil & juvatur & perficitur. Felicitas item Theoretica ad Practicam dirigitur: Et de prudentia, quæ itidem habitus intellectus hic, ceu competenti

364 foro, agitur. Alias hic tractatus ad Philosophiam in genere non incommode referri meretur.

X 2. *An mens sive intellectus subiectum sit habitum intellectualium?*
Aff. Negat quidem Piccolomineus, sed frustra, contrarium evincit consentiens Philosophorum suffragatio & appellatio. Dicuntur enim *habitus mentis*, *intellectus & intellectuales*, non quod ratio ijs utatur (ut excipit Piccolomineus) sed quia in ea ceu *subjecto recipiantur*. Quod nisi daretur, anima separata non dici posset sapiens nec intelligens vel sciens quod falsum & absurdum. Neq; enim *felicitas & beatitudo*, uti nec *perfectio animae rationalis* consistere potest cum omni privatione sapientiae & scientiae. Capacem præterea esse animam novarum qualitatum, patet ex lapsu & regeneratione hominis. Post lapsum *mens hominis* obscurata est, quæ ante illuminata fuit: voluntas perversa, quæ antea recta. Per regenerationem, pulsis ignorantiae tenebris, mens iterum illuminatur, & vo-

untas sublata perversitate & alienatione 265
à Deo, in integrum restituitur quadan-
tenus & reparatur.

3. *An habitus intellectuales dici possint virtutes?* Resp. In verbis simus faciles modo in re conveniamus, vetus est verbum. quid igitur obstat quo minus virtutum nomine veniant? Accedit ratio: Virtus in genere est principium bene operandi, quod tam intellectualibus quam moralibus convenire non poterit non esse notissimum. Operatio enim latius patet quam praxis; illa enim & internam & externam actionem opusq; complectitur & contemplationem includit: Hæc theoriæ contradistinguitur & actionem respicit, vel opus ad quod per præcedentem cognitionem dirigitur: veluti cognitio virtutis moralis tota ad praxin moralem dirigi debet. Unde virtute præditus dicitur, non qui virtutis naturam & officia novit, quamvis exactissime; sed qui ipso opere exprimit, & secundum

dum virtutis præscriptum vivit. Aliter se res habet in virtutibus intellectualibus ijs, quæ ad praxin propriam per se quoniam non diriguntur & præter contemplationem opus aliud non intendunt.

4. An virtutes intellectuales existere absq; moralibus possint? Aff. D.
 Testis hic locuples est experientia, que malè moratos, sapientissimos nonnunquam ostentat. Felicissimum quidem est conjugium, ubi utraq; virtus possidetur & colitur; at non vivitur hic in republica Platonis, nec Anabaptistarum Furori adplaudendum; sed in fæce Romuli degenda vita, & vitiosorum consuetudo indulgendum. Optandi potius omnes sancti, quam sperandi. Non igitur necessaria est, utriusq; virtutis conexio. Hinc quis neget malignos spiritus eximia in multis pollere scientia? Quis verò probos adsereret & pios, nisi studius & extremè impius? Uti verò hoc ipsum procedit de habitibus speculativis, Arte item habitu factivo; sic prudenter omnino excipienda est: Hæc enim

um sit norma agendorum sive recta 267
ratio τῶν πρᾶγμάτων & intimè permeet
quasi omnium virtutum actiones; utiq;
nusquam perfecta comparere poterit,
abi non & virtus moralis explendescit.

5. Sed desiderantne morales
commercium intellectualium? Resp.
n abstracto & ratione essentiæ non ab-
iuunt conjungi, concretè verò & con-
unctim non semper existunt. De sapientia,
scientia & arte res clara. Fidei
causa experientia rursus ad vocanda
monstrat ea si ab externis actionibus
& judicio sensuum judicium ferendum
est (quod etiam non rarò fallit) bonos,
non tamen doctos, monstrat rusticos
literatissimis interdum meliores. Cæ-
terum à prudentia & intelligentia non
possunt se jungi morales virtutes. Hæc
quippe semina subministrat prudentiæ,
quæ quasi forma est virtutum omnium,
& in qua omnes virtutes invicem sunt
connexæ.

6. Estne habitus intelligentiæ ne- +
cessa-

262 *cessarius?* Resp. Adeò necessari-
um judicavit *Clar. Gutkius*, ut peculia-
rem hujus disciplinam magno molimi-
ne exstruxerit, quā *Encyclopediam* au-
gendam censuit. Nec aliud res ipsa
svadet. Nisi enim perspecta essent prin-
cipia illa *prima*, nullam scientiam asse-
qui possemus, nec rationis munus ex-
plicare sive ratiocinari: cum omnis
scientia & ratiocinatio exposcit præno-
tionem certi & definiti principij, cui tu-
to inniti possit, & in aliorum notitiam
pervenire. Hujus præterea defectus
hominem in bestiam transformat: Ima-
ginis divinæ delet vestigia & conscienc-
iæ vim quasi abolet, quam principio-
rum notitia suscitat & applicatio.

+ 7. *Sed danturne principia ejas-
modi nobiscum nata?* Resp. Affir-
mat *Apostolus*, testis omni exceptione
major, dum gentes ait habere opus legis
scriptum in cordibus, indeq; naturā qua legis
sunt facere. Quae est gens, aut quod ge-
nus hominum, quod non habeat sine doctri-

na anticipationem quandam Deorum? Exclamat Dissertiss. Cicero. Nec reperita est natio hominum, in qua omnia in universum notionum communissimorum vestigia obliterated; & quæ tam theoreticis, quam practicis principijs omnibus contradicat. Quorsum decantata hominis divinitas & prærogativa, nisi à natura lucem haberet insitam quâ simulatq; per corporis impedimenta explicare se potest, ratiocinari possit, & per se absq; institutione aut externâ revelatione axiomata quædam inter se formare. *Ubi igniculi & scintillæ imaginis divinae residuæ nisi in his naturâ notis principijs?* quæ qui aufert, totalem ponit destrunctionem lucis & perfectionis primævæ. Brutis deniq; naturalis quædam inest solertia & sagacitas, quâ absq; affectu & operatione mirabilia multa moliuntur: quod & nisi humanæ des menti, infra brutæ animæ sortem, miraculum illud mundi, hominem depresso.

8. *Eſtne habitus intelligentia naturalis?* Resp. Ut cæteri habitus

acqui-

270 acquisiti natura insunt; ita & hic quoad
sua semina & principia: complementum ta-
men & perfectionem, quin sortiatur ex
frequenti cogitatione & compositione
extremorum non negandum. Alij dicunt
seivas euvoras esse menti impressas
non actu primo & per habitus modum pro-
priè sed dicti, sed potentia quadam propin-
quâ, quæ et si sine institutione, non tamen
sine sensuum ministerio offerente obje-
cta, actu secundo se potest exerere, & cogni-
tis simplicibus terminis, axiomata sive
theoretica sive practica formare ijsq; ad-
sentiri. Veluti & potentiae visivæ imprel-
la est vis discernendi colores, quæ tamen
actu se nequit exercere, nisi accedente
ministerio organi visoriij oculi, speciem
sensilem recipientis & facultati visivæ
offerentis. Sic igitur simulatq; per æ-
tatem ratione uti homo potest, & quid
sit, parentes, quid veneratio noverit; prin-
cipium hoc format practicum: Paren-
tibus debetur veneratio, eiq; sine ulla
alia demonstratione & informatione
assentitur.

g. Occu.

9. Occupaturne intelligentia quoq; 271
circa principia practica? Aff. Unus quippe habitus sufficit ad utraque principia cognoscenda & mentem ad eorum assentum determinandum. Voluti unus habitus Theologiae sufficiens est ad assentum praebendum axiomatibus, tum theoreticis tum practicis de Deo, operibus divinitatis & officijs pietatis ac probitatis. Συντηροτις itaq; non est peculiaris habitus, ut vult Alstedius. Non enim convenit multiplicare entia praeter manifestam necessitatem.

10. An prima principia probari possint? Resp. Nihil est tam certum ac notum, quin & aliquâ ratione fulfilliri possit, si non a priori; at a posteriori: a deductione ad absurdum; ab alijs ex aliqua inventionis loco de promptis argumentis. Sic Principium est: Deus est. Hoc verò invictè probant Theologi, tum artificialibus, tum inartificialibus argumentis. Sic, bis duo sunt quatuor, principium est, confirmari tamen ratione potest. Nam

S

si re-

si resolvi possint 4 in bis 2 ita, ut nihil desit
vel superfit, sequitur principium esse
verum, at verum prius E. & posterius. Et
sic in alijs. Quamvis non æquè opus sit
demonstrationes adhibere in omnibus,
cum alia sint notiora alijs. Universalissi-
mis assensum citius & promptius præ-
bet intellectus quam minus universali-
bus, quæ tamen per communiora pro-
bari possunt.

An sapientia confletur ex in-
intelligentia & scientia? Resp. Af-
firmativa recepta est. Nihilominus &
negativa multis arridet. Si enim scien-
tia sub sapientia comprehenderetur, se-
queretur sapientiæ esse conclusiones de-
monstrare per causas inferiores quod
absurdum. Sic enim limites confun-
derentur distinctorum habituum, nec so-
la Metaphysica sed & Physica & Mathesis
ad sapientiam propriè sic dictam specta-
rent. Accuratius proinde forsitan erit
dicere: sapientia munus esse conclusio-
nes ex supremis principijs deducere;

Sapientia est summa, & Generice est habita. Scien-
tiam p. demonstrationem. Atque Sapientiam includit
magis specie. quæ dicit habitum q. solum vestre in-
conclusa per demonstrabilis est o circa prima principia
i.e. q. solum q. solum Scientia est et nullo modo intellectus:

scientie ex inferioribus; intelligentie considerare prima principia, quibus tum sapientia tum scientia utuntur. Ex quo nulla apparet compositio. Nec usus intelligentiae in sapientia arguit statim compositionem, is enim communis est & cæteris habitibus, qui tamen ex ea non componuntur. Alij ita distinguunt: *Sapientia* tale habet *objectum*, de quo cum demonstrat proprias passiones, eo ipso & modum tradit cum *confirmandi* principia cæteris scientijs propria, tum *illustrandi*, *declarandi* & *propugnandi* principia communia, si in dubium ab homine pertinace vocentur. Intelligentia vero promptitudinem quidem suppeditat principia *intelligendi*; non tamen *illustrandi* & *propugnandi* ea ut sapiens, quem *Metaphysicum* appellant.

12. An Salomon sapientia praefliterit Adamo? Neg. Eximiam & admirandam Salomonis sapientiam ipsa scriptura deprædicat, dum sapientiorem fuisse omnibus hominibus pronunciat, majorem item sapientiam attribuit.

274 tribuit omnium orientalium & Ægyptiorum, i. Reg. 4. 30. 31. Unde concessa Salomoni sapientia Encyclopædia fuit, omnium scientiarum & artium, rerumq; omnium & divinarum & humanarum cognitio. Nec tamen præferendus Adamo humani generis primo parenti. Hic enim in statu tuit *integritatis*; Iste in statu *corruptionis*. Hic *immediatè* ab ipso Deo in summa perfectione creatus erat, & donis supernaturalibus instructus imaginem Dei, quæ in sapientia etiam coruscat, possidebat; *Iustum* à mortali homine in peccato conceptum & natum, apicem scientiæ in Adamo æquasse haud credibile est. Imo rerum omnium divinarum & humanarum cognitio magis necessaria videbatur Adamo quam Salomoni; siquidem futurus erat humani Generis Primus Magister & disciplinarum omnium primus Doctor, quarum omnium accuratissimam notitiam requirebat summa ejus excellentia & perfectio.

X 23. *Utrum Salomon per peccata sua*

275

Sed sapientia fecerit jacturam & quo-
modo? Resp. Affirmant magno
consensu Patres: firmat illud sapientis:
*In malevolam animam non introibit sapien-
tia nec habitabit in corpore peccatis subdito.*
Imò nec ad veritatis similitudinem pro-
pensum est, omnigenam illam sapienti-
am consistere potuisse, cum *impurissimis
voluptatibus & actibus idololatriceis*, sapientiae
ē diametro contrarijs, quanquam notiti-
am quandam resedisse animo rerum theo-
reticarum non sit absolum. Posset & dici
impeditum esse sapientiae habitum, quo
minus sapientiae actus, verissimas cogita-
tiones & ratiocinationes eliceret. Quod
possibile fuit, necessaria consecutione ex
tanta morum & vite corruptione: aggra-
vante nimirum corruptissimis corpore, ani-
mam, & impurissimarum voluptatum
cæno mentis oculum illinente. Superve-
nit bonorum omnium & deliciarum &
lautiarum ebrietas, quæ alto velut veter-
no mentis arcem occupaverat, quo min-
se erigere animus posset, tot fractus blan-
dimentis & subjugatis. Ita sapientes &

prudentes alioquin viros per ebrietatem
 & repletionem planè stultos & stupidos
 videri testatur experientia. Unde gra-
 vi somno Eclipsis illa sapientiae com-
 parari solet, ex quo evigilans tandem
 lucem adspexerit. Accessit, ut placet a-
 lijs, justum Dei judicium, quo species in-
 telligibiles vel Phantasmatum cum sensilibus
 speciebus sint vel corrupta vel deleta.
 Quibus abolitis habitus integratatem
 tueri nequeunt, evanescit promptitudo
 cognoscendi & secundum cognitio-
 nem agendi.

X 24. *An desiderium scientiae sit
 homini innatum?* Aff. Illustris est
 locus Aristotelis initio Metaph: ubi ait:
 στάρτες ἀνθρώποι τῷ εἰδέναι ὅργον ταῦ
 φύσει. Idem & Cicero confirmat; Natu-
 ra, inquit, cupiditatem ingenuit homini
 veri inveniendi, quod facile adparet cum
 vacui curis etiam quid in cælo fiat scire a-
 venimus. Sive igitur de appetitu innato
 sive elicito vis sententiam accipi, proba
 est & certa. Unumquodq; enim suam
 appetit ut conservationem, ita perfectio-

nem. Intellectus autem cum natura sit 277.
rudis, impolitus & imperfectus, scientia
& cognitione rerum imbuendus est, ad
quam propendet seu complementum
sue naturae. Potentia insuper omnis ha-
bitudinem involvit ad suum objectum,
quod attingere desiderat sub ratione
veri vel boni; vel cognoscendo vel agendo
perfectionem sui intendit, vel fugiendo
vel prosequendo.

25. *An singularium detur scientia?*
Resp. Singularia non sunt ejusdem ge-
neris omnia. Quædam *inmutabilia* &
incorruptibilia, quæ sub scientiam cade-
re notum est, ut E. G. Deus, alia vero
corruptibilia & *caduca*, de quibus in sci-
entijs nihil agitur sub ratione singulari;
quamvis quatenus sub *specie* compre-
henduntur, & eam iunctim constituunt
ad scientiam spectare videantur. Sed
hoc est sub *notione universali* ea penicu-
lare, cum abstractio cujusq; scientiæ a-
liter non permittat.

26. *An corruptibilem sit scien-
tia?* Resp. Recepta est negativa.

Interim in Physicis multorum corruptibilium iniicitur mentio, nec mentio solum sed & tractatio exacta. Agitur de corporibus mistis omnibus quæ corruptioni obnoxia esse quis ignorat? si igitur *objectione ita simpliciter spectentur*, quis jure neget corruptibile in scientijs considerari? Nec obstat, universalia non corrupti; hoc enim falsum. Sublato enim materiali ratione existentiæ, etiam formale tolli necesse est; deletis omnibus in individuo animalibus, ubi habetur animal? & præterea *universale*, E. G. corpus in Physica expenditur, id ipsum, non singulare aliquod dividi potest in corruptibile & incorruptibile, vel in *simplex* & *mistum*, cujus affectio est corruptibilitas. Unde immutabilitas, cuius rationem volunt communiter in scientia haberí, optimè salvatur si referatur ad connexionem terminorum, subjecti & prædicati, quæ est perpetua & essentialis.

X

27. *An Scientiæ seu disciplinæ sint habitus simplices?* N. In sci-
entijs plus

tijs plures sunt *conclusiones*, pluribus me-
dijs demonstratæ, de pluribus specie di-
stinctis rebus. Pluralitas autem illa con-
clusionum etiam habituum pluralitatem,
multitudinem & compositionem indu-
cit, quæ cum omnimoda simplicitate
scientiæ stare nequit. An vero ex u-
nione horum particularium habituum, ad
invicem dependentium interdum, co-
ordinationem certè semper & depen-
tiam ad *objectum commune* & totale ha-
bentium, Ens aliquod non *per se*, sed *per*
accidens sive *aggregatum propriè* sic di-
ctum & accuratè suboriatur, aliud est lo-
ci disquirere & ventilare.

18. *An scientia nihil sit aliud
quam reminiscencia?* N. Nunquam
enim in acquisitione scientiæ recorda-
mur nos fuisse hoc vel illo habitu an-
tea instructos. Nunquam tantis vigilijs,
tam improbo labore & nisu pararentur
opes ingenij, si scientia nihil præter-
quam reminiscencia esset.

19. *An scientia recte dispescatur* X
S 5 in The-

Si a sepius servare lubet Philosophicam, nunquam ista allubetur divisio. *Scientia enim practica* quid nisi atramentum rubrum? cæca visio? contradic̄tio in adjecto? si popularem loquendi modum sequi placet nihil obstare. Sic omnem artem, omnem cognitionem scientiæ nomine salutare non est insolitum.

20. *An scientiæ theoreticæ simpliciter præferendæ practicis?* Neg. Practicæ simpliciter bonum efficiunt & probum; Theoria cum vitiorum colluvie compatibilitatem (uti loquuntur) in eodem subjecto admittit. Oppositum virtutis habitus practici vitium & miseria, deterius est opposito habitus theoretici, ignorantia. Igitur habitus practicus nobilior & præstantior, vi canonis. Accedit præterea Praxis moralis magis ad præstantissimam imaginis divinæ partem, justitiam scilicet originalem, quam theoria, neutiquam igitur postponenda. Quid? quod ipso spiritus Dei iudicio
pia

piz probæque praxis maxima est præ-
theoria prærogativa. Si habeam, inquit
Gentium Lumen, omnem Prophetiam & no-
verim omnia mysteria; omnem scientiam, &
si habeam omnem fidem adeo ut Montes
transferam, charitatem a. non habeam nihil
sum. Ipse Salvator; os veritatis, summam
legis & prophetarum refert ad dilectionem
Dei & proximi. Nec uspiam tam spe-
culari, quam agere jubemur in oraculis
nostræ religionis.

21. *Quibus discernuntur scien-
tiae theoreticæ à se invicem?* Resp.
Diversitate objecti adjuncta abstractione
cuiq; disciplinæ convenienti. Abstra-
ctio verò triplex in universum est. Pri-
ma quæ abstrahit à materia signata con-
ditionibus individuantibus, i.e. singulari
quæ *Physicæ* est propria. Altera abstra-
hit à materia signata secundum ratio-
nem tantum quam *Mathesis* sibi vendi-
cat. Tertia à materia secundum rem
& rationem abstrahit. Quæ suo con-
ceptu non nisi immaterialia involvit &
Metaph.

282 *Metaph.* censetur propria. Cognitio
gitur abstractionis necessaria est, cum po-
sitos scientiarum limites aliâ ratione
tueri non valeamus, nisi ad objecti ra-
tionem certa abstractionis species accedat.

SECTIO SECUNDA,

VIRTUTE PRACTICA IN GENERE ET SPECIE.

PRÆCEPTA

I.

PRæctica virtus est quæ in con-
tingentibus versatur actionis
vel effectionis gratia.

II. Estque vel prudentia vel
Ars.

III. Prudentia est virtus agen-
di ea, quæ homini sunt bona.

IV. Ars est habitus cum ratio-
ne effectivus.

EXPLICATIO.

q. i. A speculativis nunc ad practica;
à theoria ad praxin ire allubet: Lex

id m-

id methodi postulat, requirit, instituti
ratio. In confessu est vitam ad hone-
sti regulam revocandam esse, aureaq;
mediocritate metiendam. At ubi hæc
regula? in quo hæc Cynosura? nisi ad-
sit prudentia omnium virtutum dire-
trix, oculusq; beneficio hujus momen-
ta rerum accuratissimè mens ponderat,
quid factò opus sit, vel secus acutissimè
perspicit. **Hac** sine tenebræ plusquam
immeritæ in humanis, noxia omnia &
perniciosa. **Hæc** mortales non modo
privatum instruit; verum etiam ad rei
publicæ adsidet gubernacula, cunctaq;
ad supremam illam legem salutem po-
puli dirigit & confirmat. Nec minus
familiae præsidet & domui: undè si ex-
plet, æconomiam nec diu duraturam
certum est. Ad habitus praticos ac-
cedit & ars, quæ licet suo famulitio præ-
sto sit prudentiæ apprimè tamen necessi-
taria est, ut potè quam indigentia, du-
ciss. telum, progenuit, usus vero & in-
dustria perfecit.

§. 2. Objectum habitus Practici sunt

res

284 res contingentes, quæ auspicio nostro geruntur, & vel ex præelectione proficiuntur, vel aliter per intellectum dirigibles sunt, in operatione. Nec enim nuda hic sufficit theoria, intellectus actionis, ulterius progreendiendum & secundum certas regulas operandum, in quibus præsupponitur quidem aliqua cognitionis, sed quæ à cognitione habitus theoretici longè aliud sit indolis & naturæ. Ad actionem enim tendit vel effectionem πράξιν vel σοίησιν, quæ hic finem indigitant habituum practicorum.

I. 3. Dicitur hæc virtus Græcis φρεσοῖς ἀπὸ τῆς φρεσοῦ, à mente seu intellectu, ut à suo subjecto, cuius præcipuum est ornamentum. Latinis à providendo nunciupatur, proprio ejusdem effectu, quod prudentia, quid recte eligatur vel repudietur pro ratione circumstantiarum provideat & ostendat. Nec unico modo usurpatur vox prudentia. Quandoq; enim denotat integrum disciplinam, undè sic in divinam & humanam distingvi s̄evit. Per divinam S. Theologia

logia indigitatur. Humana est vel *Generalior* vel *specialior*: illa *Philosophiam Præticam* includit: Hæc prudentia est juris *civilis* cuiusq; regni & reipublicæ. His vero pro *virtute* sumitur *intellectus*, dirigente actionem in singulis virtutum objectis, quomodo & in definitione *virtutis moralis* accipitur; & differt ab ea per quam *scientia civilis* deficiens est, ut *inseparabilis* à superiori; *particularare* ab *universalis*. Semper enim cum *virtute* morali conjungitur, cum tamen *Philosophia moralis* in perditis hominibus haberi possit. Definitur per *virtutem agendi*, seu quod idem est, per *habitum activum*, ut discernatur, partim à *naturali solertia*, ad bonum & malum indeterminata; partim ab *habitibus theoreticis*, qui in notitia per se acquiescunt nec præcepta ulla de operatione habent; cum tamen ratio practica & ejus habitus prudentia, sua natura nata sunt affectus commovere, actionesq; externas ciere & gubernare; itidem à *factivis habitibus*, qui per se id primò habent, ut facultate corporæ per-

agan-

agantur. Actiones morales licet ad ob-
jecta externa & corporea quoq; exten-
dantur; tamen id habent ex consequen-
ti & eventu: per ultima verba, quæ bo-
na sunt, objectum significatur pruden-
tia *ἐνδεκόμενον παρατὸν singularia ope-*
rabilia; quæ sub ratione communis do-
ctrinæ pertinent ad scientiam civilem; ve-
rum ut *haec sunt, hic & nunc & hoc modo*
agenda, spectant ad strictè acceptam
prudentiam.

I. 4. *Ars* alias in genere quamcun-
què peritiam significat; sæpe etiam *præ-*
ceptorum collectionem ex habitu prodeun-
tem: hoc vero loco *habitus est*. Qui ut
artis nomen & adpellationem merea-
tur, duo imprimis requiruntur. 1. ut sit
effectivus, quo à prudentia distingvitur,
quæ non efficit sed agit, uti dictum. 2.
ut dirigatur à *ratione*, quo à natura se-
cessionem facit, nam & natura efficit,
sed rationem facti non dat. Observan-
dum rationem considerari 1. *in mente* 2.
in habitu. 3. *in opere artificiose*, quod ex
habitu procedit. Competit igitur re-
ratio

ratio menti ut principio: Habitui ut for-
 mæ à principio pendenti: Operi artifi-
 cioso, ut rei effectæ ex præscripto ra-
 tionis. Estque ratio, in qua essentia
 artis consistit non ratiocinatio, sed o-
 riginalis forma rei efficiendæ mente con-
 cepta. Inter insignia artificum & ar-
 tium opera, celebrantur Dædali automa-
 ta. Homeri mobiles tripodes. Archimedis
 Sphæra. Archytæ volatilis columba. Pro-
 cli Specula. Apellis & Protoginis Pictura.
 Polycleti & Phidiae statuae. Arbor ærea in
 qua aves artefactæ omnes vocem suam red-
 dunt. Alberti magni statua humana vo-
 calis 30 annorum opus à Thorma Aquinate
 conftractum. Horologium Hungaricum Typo-
 graphia, tormenta bellicæ, aliaq; plurima. Hic
 notetur adductam artis definitionem ex
 sententia nonnullorum non solum ar-
 tibus mechanicis & manuarijs, sed & libe-
 ralibus competere, quarum opus in
 mente consistit potissimum. Unde
 stoixiv volunt esse duplēm, materia-
 lem unam, qua in externa materia, cor-
 poris instrumentis quid efficitur; Im-

materialem alteram, quæ opus non producit in externa & crassa materia nec corporeis eget instrumentis. Alij vicissim negant *Artis definitionem* tam latè extendendam esse, quia actionem cum effectione confundi arbitrantur. Sed cum in eo non sit sita *Salus Gracia*, liberum sit cuiq; hâc vel ista ratione mentis suæ explicare conceptus.

QUÆSTIONES.

* 1. *Utrum Theoria & Praxis differant?* *Aff.* Theoria enim est intellectus actio; Praxis voluntatis: Hæc dirigitur ab illa, non illa ab hac: illa sine hac esse potest, hæc vero sine illa non: Hæc quandoq; finis est illius, non vice versa: Hæc plerumquæ laboriosior, illa non æquæ. *Praxis* denique libertatem præsupponit necessariò, contemplatio non item.

* 2. *An actio & effectio sint diversa?* *Aff.* Quamquam ex usu latinè loquentium sæpè confundantur & pro-

& pro uno & eodem sumantur; In
Ethicis tamen recte distingvi solent. *Actio*
 enim seu *praxis* est operatio humanae
 libertatis circa mores hominum, ex
 ratione & praelectione prodiens, ejus
 quod in operatione includitur boni
 causa. *Effectio* est operatio ab intelle-
 ctu arte directo per phantasiam & mo-
 vendi vim in externam prodiens ma-
 teriam, ejus quod post operationem
 remanet operis causa. *Effectio* ergo
 post se relinquit opus; actio sola fi-
 nitur operatione, & nullum relinquit
 opus per se. Effectio principium
 est intellectus & vis imaginativa; actio-
 nis est praelectio ad mentis appetitum
 pertinens. Effectio denique extrinse-
 cus perficitur, nec cum animi pertur-
 batione connectitur; Actio vero in-
 trinsecus & cum affectu semper est con-
 juncta. Unde in effectione non atten-
 ditur quo quis animo quid peregerit;
 quod tamen in actione magni est mo-
 menti.

3. An *Actio præstantior effectio* X

T 2

ne? Aff.

290 ne? Aff. *Virtus enim præstan-*
tior arte, ergo & actio effectione. In actio-
ne ratio S. B. sita est, quod tamen effe-
ctionis excedit naturam. Utilitatem
præterea effectio spectat potissimum;
Actio insuper honestatem.

4. *An habitus practicus neces-*
sariò sit de re operabili ab eo in quo
est habitus? Neg. Habitus enim
Practicus sic dicitur non ex subjecto
cui inhæret; ex propria natura & ex
se ipso judicandus est. Dum enim
modum præscribit agenti & finem de-
terminat, jam abundè habet quod ad
naturam Praxeos sufficit, sive ipsum
deinde subjectum cui inest, agat, sive
ab alio, qui vicem instrumenti susti-
net, executioni mandetur. Unde &
artifex manibus captus, sola vocis o-
pera & judicio sermonis opus aliquod
producens, non caret habitu pratico,
quamvis ipse manum non admoveat
operi, nec fabrilia tractent ipsimet
fabri,

5. Quo

5. Quo pacto solet prudentia di-

291 X

stingvi? Resp. Prudentia est vel
Publica vel Privata. Publica seu commu-
nis est quæ dirigit bonum non homi-
nis quâ homo; sed qua quisq; est vel
Oeconomiae pars vel Reipub: ideoq; com-
modis aliorum consulit. Differt enim
persona quodammodo à seipsa ratio-
ne status vel officij. Hæc vicissim est
duplex. Oeconomica vel Politica. Illa est
per quam consulimus familiae. Hæc
qua Reipubl: commoda rectè & ordi-
ne prospiciuntur. Maximequè con-
spicua est in Νομοτεστια justis legibus
ferendis & explicandis, diciturquè Prus-
dentia Architectonica seu Princeps, & Le-
gislatoria: Vel τῇ ἀράξῃ administrati-
tione recta publici munera, sive de
factis præteritis judicando, secundum jus
& æquitatem, dicta alias Prudentia ju-
diciaria: sive de futuris deliberando, quæ
senatoria appellatur seu consultoria: quæ
vel Togata tempore pacis utilia provi-
dens. Vel militaris quæ insago saluta-
ria subministrat. De hac materia vi-

292 deantur plura apud Politicos & Eth.
Imprimis Nobiliss: GyllenStålpe Dis-
put: de Prudentia. Privata prudentia
est qua quis sibi ipsi prospicit & pro-
prijs invigilat commodis.

X 6. Sed estne prudentia habitus
intellectualis? Resp. Est ratione
Subjecti & Veri quod enunciat: Sve-
vit & moralis adpellari cum contem-
platione finis ultimi, quod verum de a-
gendo enunciat; tum ratione Objecti,
quod idem materialiter est prudentiae
& moralium virtutum, ut E. g. tem-
perantèr uti cibo & potu & Temperan-
tia & prudentia est objectum; sed ad
temperantiam spectat sub ratione boni
quod appetendum sub mensura à pru-
denti ratione definita, ad Prudentiam
sub ratione veri.

7. An prudentia dignitate pra-
fiet virtuti morali? Resp. Aff. Est
n: Regula, dux & princeps moralium, medi-
um, in quo tenendo virtus moralis las-

borat, iudicio veri prudentis definitur, circumstantias in exercitio virtutis observandas ponderat prudentia, adeoq; intimè complicata est, cum virtute moralis cuius est veluti communis anima. Diffusa præterea est prudentia non solum per actus privatos singularum virtutum, sed & actus civiles & æconomicos dirigit, qui in legibus condendis, ferendis sententijs, Consilijs ineundis, rebusq; publicis & privatis gerendis presunt. Hinc & augustissimis exornatur titulis, dicitur enim auriga humanæ vitæ, dux humanarum actionum, splendor rerum. &c.

X
8. *An in Prudentia omnes sint virtutes connexæ?* Aff. Nulla autem in specie virtus est quæ non agat secundum rectæ rationis præscriptum (quod unicè intelligitur per connexionem virtutem in prudentia) secundum electionem & multiplicem circumstanciarum ordinem & decorum. Atquè solius prudentiæ hæc vis est, ut actum

294 eliciat alterius virtutis, ut ordinem præscribat, medium eligat & processum actio-nis dirigat. Unde *Caso* prudentia vel-ut centrum est, in hujus vitæ circulo, in quo omnes virtutum lineæ à cir-cumferentia flexæ in se desinant & quasi revolvantur.

9. *An Philosophi contemplatio-ni soli dediti fuerint prudentes?* R. Distinguendo inter *Civilem prudentiam* & *Moralem*. Illa, quæ in regendis populis consistit, bellis gerendis, cau-sis disceptandis &c. nec nisi longo re-tum uisu paratur, ut æquis animis ca-ruerunt; Ita *hac excelluisse eos palam* est. *Hac enim non tam quæstum in* hoc turbido vitæ pelago querit; quam animum contra vitiorum contagium munit; quam viam expeditam ad fe-licitatem & compendiosam diligit.

X 10. *An prudens sit qui malis medijs ad finem bonum obtinendum utitur?* Neg. *Astutus* potius di-cendus

ēendus & *Callidus*, non augusto pru-
dentiæ titulo ornandus. Regula est
Catholica: *Non sunt facienda mala ut e-
veniant bona.* Ad orcum ergò relegan-
da ars ista Machiavellica, qua inquit
Machiavellus, fraudem necessariam es-
se omnibus, quicunquè ex parvis ini-
tiis crescere & ad magnum fastigium
conscendere conantur: quæ tantò mi-
nus turpis est, quantò magis illam po-
terit occultare & honesto prætextu ob-
tegere.

11. *Prudens in ambiguis plusne
metuere debet quam sperare?* Aff. X
Metus enim acvit diligentiam & solli-
citudinem in eligendis & procuran-
dis medijs. Securitas verò & spes cu-
ram eorundem aoxiam abjecit. Hinc
elegantè Arminius. Nemo celerius
opprimitur, quām qui nihil timet, &
frequentissimum est initium calamita-
tis securitas.

12. *Cur Temperatia, quæ Græ-
cis εօροσύη, custos præcipue dicitur*

T s prudens.

296 prudentia? Resp. Conservat tem-
perantia optimè valetudinem, optimum-
què corporis vigorem; supprimit volu-
ptates & dolores; Affectus refrænat; quæ
omnia prudentia maximopere deside-
rat & requirit.

X 23. Quomodo differt Prudentia
ab Arte? Resp. Prudentiæ o-
pera plerumquè sunt propter se ipsa.
Artis propter aliud. Virtus enim co-
litur propter seipsum, quia per se pul-
chra & honesta est actio: domus con-
struitur propter usum. Prudentia re-
gina est moralium virtutum. Ars ve-
rò ministra est prudentiæ & virtutum.
In arte qui peccat sponte melior & præ-
stantior est artifex, quam qui invitus
delinquit, quod est imperiti. Prudens
verò qui sponte peccat, pessimus est.
In Arte, ait Seneca, excusatiùs est vo-
luntate peccare, quam casu: In pru-
dentia maxima culpa est sponte de-
linquere.

24. Quomodo acquiritur pru-
dentia

dentia? Resp. Ut alij habitus na-
tura, institutione & exercitijs seu experien-
tia. Rarò prudentes, quibus natura
degener & noverca: Quibus timor &
ira vehementiss: affectus, judicium
rationis antevertunt. *Disciplina* pluri-
mum conducit, imprimis studium *sci-
entiae civilis & historiarum*. In quam rem
scitè Livius: Hoc illud est præcipue in
cognitione rerum salubre & frugifer-
rum, omnis te exempli documenta in
illustri posita monumenta intueri; In-
de tibi tuæq; Reipubl: quod imitare ca-
pias; Inde fœdum inceptu, fœdum exis-
tu quod vites. Et Diodorus Siculus:
Aliorum erratis, ait, ad rectam vitæ in-
stitutionem pro exemplis uti & ad va-
rios in vita eventus, non quid geren-
dum sit quærere; Sed quod recte fa-
ctum sit imitari, scitum atquè pul-
chrum est. Experientia denique ulti-
mam manum addit prudentiæ, Scien-
tiæ enim quis usus esse potest, nisi ea a-
gamus à quibus prodest scientia. Quid
enim medico cum scientia nisi ex præ-
scri,

298 scripto ejus recte valeat? Quid Phidias
cum arte sua, nisi eboream admoveat
& auro? Egregius proin Magister est
usus afferente Plinio.

25. *Quænam sunt opposita Prudentiæ?* Resp. Prudentiæ in Defectu opponitur *stultitia seu imprudentia*, nullam habens rerum, personarum aut animalium circumstantiarum discretionem. Huc spectat *temeritas seu præcipitantia* quæ omnem occasionem agendi & consultationem antevertit. In *Excessu calliditas seu astutia*, quæ habitus est agendi, sed cum malitia, quæ nocet alijs coniunctus, quoad fines & media ad fines ducentia. Qualis est quæ in *improbis prudentiæ* laudatur. Quam & prudentiam *vulpinam* appellare possis, de qua Persius, *Pelliculam veterem retinens & fronte politus, Astutam vapido gestans sub pectore vulpem.*

26. *An Artes sint scientijs priores?* Resp. Quoad inventionem priores dicuntur. Primo enim excoigitatæ sunt, quæ necessitati deserviunt huma-

299

humanae, quae victum & amicum procurant & alia. Cujusmodi sunt artes, quae vel ad simpliciter vel ad commode vivendum conducunt. Quoad perfectiōnem posteriores habentur. Unde & scientiarum filiae appellantur, cum sine ijs perfici & absolvi commode non posset. Ut *Artes mechanicæ* multa ex principijs Mathematicis trahunt & fundamentis Physicis. Natae igitur sunt filiae ante matres, quae tamen perfici sine matribus non potuerunt. *vid. Schell. Log. Lib. pag. 90*

27. Sed estne Ars potior experientia? *Aff.* Cum Ars sit Habitus factivus præsupponens experientiam, & ad singularia se dimittens ut circa ea aliquid faciat, atq; sic cum experientia conjunctissima sit; Vix poterit duda & mera experientia arti præferri. Nec enim solum ars est universaliū sed & singularium adfert cognitionem. Nec finem suum adsequitur ars principalem & præcipuum nisi in singularibus. Unde medicina docetur & di-

300 & discitur non ut genera & species
curentur; Sed ut individua quæ & gri-
tudinis subjecta existunt, per eam sa-
nentur, ijsq; morbo affectis sanitas re-
ducatur, viresq; restaurentur afflictis.

De his tanitum.

DEO UNI & TRINO sit Gloria
in nunquam terminanda secula.

